

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

18. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA BALIKESİR İHLERİ
MASRAFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fırat ÇAKIR

Balıkesir, 2016

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

18.YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA BALIKESİR İHLERİ
MASRAFLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fırat ÇAKIR

Tez Danışmanı,

Yrd. Doç. Dr. Serdar GENÇ

Balıkesir, 2016

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Anabilim Dal,'nda numaralı,
.....'in hazırladığı, "....."
konulu DOKTORA/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI,
Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca
tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına
OY BİRLİKLE /OY ÇOKLUKLA U ile karar verilmiştir.

Üye (Danışman)

Üye

Üye

Yukarıdaki imzaların ad, geçen öğretim üyelerine ait oldukları, onaylanmıştır.

...../...../ 2016

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

eröyye sicillerinin muhtevan,nda yer alan tevzî ya da di er ad,yla ehir masraf, uygulamalar, Osmanl, malî tarih çal, malar, kapsam,nda göz ard, edilmi bir konu olarak durmaktad,r. Konuya e ilen belli ba l, baz, iktisat tarihçileri tenzîh edilecek olursa, bu konuyla ilgili olarak yap,lm, çal, malar çok az say,dad,r. Bu durumun nedeni ise hiç üphesiz konuyla ilgili çok say,da ve çok kar, ,k ar iv malzemesinin olmas,d,r. Bu durum yap,lan çal, malar, yerel ba lamda de erlendirmeye ve haliyle daha spesifik olmaya zorlamaktad,r. Ayr,ca uygulamalar,n Osmanl, malî tarihindeki geçi sürecine denk gelmesinden ötürü ya an,lan bilgi kar, ,kl,klar,n,n ve belirsizliklerinde bunda pay, büyüktür. Çal, mam,zda hedefledi imiz amaç, az say,da çal, ma yap,lan bu alana ufakta olsa bir katkı,da bulunmak ve ileride bu konuyu çal, acaklara bir örnek te kil edebilmektir.

Bu çal, man,n haz,rılanmas, s,ras,nda büyük bir sab,r ve destekle bana yol gösterme lütfunda bulunan ve de erli vaktini harcayan çok de erli hocam Yrd. Doç. Dr. Serdar GENÇø, tecrübe, bilgi ve yard,mlar,n, esirgemeyen de erli hocalar,m Prof. Dr. enol ÇEL K, Doç. Dr. Zübeyde GÜNE YA CI ve Ar . Gör. Yusuf AFAKø, deste ini her daim hissetti im de erli arkada ,m Kadir GÜLDÜRø ve ald, ,m her kararda yan,mda olan ve desteklerini esirgemeyen sevgili aileme sonsuz te ekkürlerimi bir borç bilirim.

F,rat ÇAKIR

ÖZET

18.YÜZYILIN K N C YARISINDA BALIKES R E H R MASRAFLARI

ÇAKIR, F, rat

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dal,

Tez Dan, man,: Yrd. Doç. Dr. Serdar GENÇ

2016, Sayfa

Osmanl, Devletinin klasik ça ndaki mevcut malî yap,s,, 16. yüzy,l,n sonlar,ndan itibaren geçirdi i askeri, siyasi ve sosyal meselelerin sonucunda büyük de i imlere u ram, t,r. Ya anan de i imlerin sonucu olarak, 17. yüzy,l,da devlete ait olan t,mar arazileri devletin nakit para ihtiyac,ndan dolayı, mukataâ haline getirilmi , ola anüstü durumlarda halktan tahsil edilen avâr,z, nüzul gibi vergiler sürekli tahsil edilir hale gelmi tir. Yüzy,l,n sonunda ta rada topraklar,n malikâne usulünde tasarruf edilmeye ba lanmas, ile yerel aileler güç kazanm, t,r. Buna kar ,l,k, devletin ta radaki s,k,nt,lar, çözmekten çok, mevcut durumu idâme ettirmeye yönelik te ebbüsleri otoritesini iyiden iyiye sarsm, t,r. 18. yüzy,l,da gelindi inde bu sayd, ,m,z sebeplerin sonucunda, ta rada yeni bir malî sektör olarak tevzî defteri uygulamalar, ortaya ç,km, t,r. Uygulama, devlet eliyle ortaya ç,kmam, olup, 16. yüzy,l,n sonundan itibaren ba layan malî de i imin ta radaki yans,mas,d,r. Çal, mam,zda temel kaynak olarak Bal,kesir kazas,na ait 1750-1800 y,llar, aras,nda ki erâyîye sicilleri kullan,lm, t,r.

Çal, man,n ilk bölümünde, Karesi Beyli i döneminden ba lanarak 18. yüzy,l,n sonuna kadar olan dönemde Bal,kesirin sosyo-ekonomik durumu incelenmi tir. kinci bölümde ise, tevzî uygulamalar,n,n tarihsel süreci ve haz,rılan, prosedürlerinden bahsedilmi , kaza sakinleri ile ta ra yönetimi aras,ndaki ili kiler incelenmi , Bal,kesir ve di er kazalardaki tevzî uygulamalar, irdelenmi tir. Üçüncü bölümde ise, tevzî uygulamalar,nda yer alan ve kaza sakinlerine vergi olarak yans,t,lan masraf çe itleri kategorize edilmi ve ayr, ayr, incelemeye tabi tutulmu tur.

Anahtar Kelimeler: Bal,kesir, Tevzî, Masraf, Pa a, Âyân.

ABSTRACT

CITY EXPENSES OF BALIKESIR IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY

ÇAKIR, F, rat

Master Thesis, Department History

Advisor: Assistant Proffesor Serdar GENÇ

2016, Pages

The financial structure of the Ottoman Empire during its classic periods underwent dramatic changes beginning the end of the 16th century due to political, social and military-related circumstances. Due to the downturns and changes in the system; the timar lands were rented out by the government in the 17th century and the taxes that were previously collected from the civilians only under states of emergency such as avâr,z and nüzul; were rendered as constant taxes. At the end of the century, local families in the rural provinces had gained power because of the way government used the lands in the malikâne usulü. On the other hand, the authority of the government was shaken when it tried to manage and continue the prevalent conditions instead of solving the problems occurring in the rural areas. As a result of these reasons, at the beginning of the 18th century, a new financial practice of using tevzi (apportionment, allocation) books was implemented. This practice was not implemented by the Ottoman government but was a reflection of the economic downturns starting in the 16th century on the rural areas. The main resource for our study are the court records between the years of 1750-1800 which belonged to the city of Balikesir.

In the first part of the study, the socio-economic conditions of the city of Balikesir starting from the Karesi Period till the end of the 18th century are described. In the second part, the historical process of the tevzi practices and their preparation procedures, the relationships between the city folk and the rural administration and;the tevzi implementations in Balikesir and other districts are analyzed. In the third section, expenses emerging from the tevzi implementations, which have been taxed from the city folk are categorized and examined individually.

Key Words: Bal,kesir, Tevzî, Expençe, Pasha, Âyân.

Ç NDEK LER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
Ç NDEK LER	viii
Ç ZELGE ve EK LLER L STES	x
KISALTMALAR	xi
I. G R	1
1.1. Amaç	1
1.2. Yöntem	3
1.2.1. H. 1164-1214, M. 1750-1800 Y,llar, Aras,nda ki Bal,kesir Tevzî Defterlerinin De erlendirilmesi	4
1.2.2. Literatür De erlendirmesi	5
2. BALIKES R TAR HÇES	7
2.1. Karesi Beyli i Döneminde Bal,kesir	7
2.2. Osmanl, Döneminde Bal,kesir	8
2.2.1. ehir ve Ekonomi	12
2.2.1.1. Çar ,	12
2.2.1.2. Pazar	13
2.2.1.3. ehirde ki Esnaf,n Te kilatlanmas,	14
2.2.1.4. Tar,m ve Hayvanc,l,k	16
2.2.2. 18. Yüzy,lda ehirde ki Mevcut Yap,lar	19
2.2.3. Bal,kesir ehriinin Nüfusu	20
2.2.4. ehirde Ya ayan Gayrimüslimler	22
2.2.5. Bal,kesire Ba l, Köyler	23
3.TEVZÎ DEFTERLER N N MAH YET	25
3.1. Tevzî Defterleri	26
3.1.1. Tevzî Defterlerinden Sorumlu Olan Yöneticiler	27
3.1.2. Tevzî Defterlerinin Sistemati i	29
3.1.3. Tevzî Defterlerinde ki Masraflar,n Payla t,r,lmas,	34
3.1.4. Reayân,n Tevzî Defteri Uygulamalar,na Bak, , ve Sistemde ki Suiistimaller	41
4.TEVZ DEFTERLER NDE MEVCUT OLAN MASRAF ÇE TLER	46

4.1. mdâdiyye Vergileri	46
4.1.1. Bal,kesirde mdâdiyye Uygulamalar,	48
4.1.1.1. Bal,kesirde mdâd-, Seferiyye Vergileri	49
4.1.1.2. Bal,kesirde mdâd-, Hazariyye Vergileri	51
4.2. Menzil Giderleri	53
4.2.1. Osmanl, Devletinde Menzil	53
4.2.2. Bal,kesir Menzil Giderleri	57
4.3. Devlet Erkân, çin Yap,lan Masraflar	59
4.3.1. Bal,kesirde Devlet Erkân, çin Yap,lan Masraflar	64
4.4. Mahkeme Harçlar,	74
4.4.1. Mahkeme Masraflar,n,n Çe itleri	75
4.4.2. Bal,kesir Mahkeme Harçlar,	76
4.5. Tevzî Defterlerinden Tenzîl Edilen Mahallelere Ait Masraflar	80
4.5.1. Bal,kesir Mahallelerinden Tenzîl Edilen Masraflar	82
4.6. Tevzî Defterlerinden Tenzîl Edilen Köylere Ait Masraflar	83
4.6.1. Bal,kesir Köylerinden Tenzîl Edilen Masraflar	84
5.SONUÇ	88
KAYNAKÇA	93
EKLER	99

ÇİZELGE ve EKLER LİSTESİ

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa No
Çizelge 1 Balıkesir Kazasından Gelip Geçen Ulak ve Hazinele için Yapılan Beygir Masrafları,	36
Çizelge 2 Mısır Seferi için Balıkesir'den Temin Edilen Neferlerin Harcamaları, için Yapılan Masraflar	38
Çizelge 3 Yıllara Göre Paşalar için Yapılan Masraflar	72

EKLER LİSTESİ

	Sayfa No
Ekil 1 1750-1800 Yılları Arasında Paşalara Masrafları,	40
Ekil 2 1750-1800 Yılları Arasında Balıkesir'deki Mıdamdad-, Seferiye Giderleri ve Toplam Giderler (Yekün)	49
Ekil 3 1750-1800 Yılları Arasında Balıkesir'deki Mıdamdad-, Hazariye Giderleri ve Toplam Giderler (Yekün)	51
Ekil 4 1750-1800 Yılları Arasında Menziller Giderleri ve Toplam Giderler (Yekün)	58
Ekil 5 1750-1800 Yılları Arasında Balıkesir Mahkeme Harçları,	77

KISALTMALAR

Bkz.	: Bak,n,z
B S.	: Bal,kesir eröyye Sicili
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
D A.	: Diyanet slam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
nr.	: Numara
OTAM.	: Osmanl, Tarih Ara t,rmalar, Merkezi
S.	: Say,
s.	: Sayfa
TDVY.	: Türkiye Diyanet Vakf, Yay,nlar,
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzerleri
vs.	: Vesaire
vr.	: Varak

I. G R

1.1. Amaç

Çal, mam,zda, H. 1164-1214, M. 1750-1800 tarihleri aras,nda 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 737 ve 738 numaralar, ile düzenlenen Bal,kesir erâyye sicillerinin bulundu u defterler kullan,lm, t,r. Bu defterler dahîlinde yer alan 50 adet tevzî defteri kaynak al,nm, t,r. Bu kaynaklar kullan,larak Bal,kesir kazas,n,n malî yap,s, ve bu ba lamda merkez-ta ra aras,ndaki malî ili kiler ile reayâ-ta ra yöneticileri aras,ndaki ili kiler de erlendirilmeye çal, ,lacakt,r. A a ,da çal, mam,z,n konusunu olu turan tevzî defteri uygulamalar,n,n ne oldu u ile ilgili k,sa bir bilgilendirme yapmaya çal, aca ,z.

Tevzî defteri uygulamalar,, 18. yüzy,l,da önceki yüzy,llar,n siyasi, askeri ve ekonomik geli melerinin sonucunda merkezi yönetim taraf,ndan ta rada ortaya ç,kart,lm, malî bir sistemdir. 16. yüzy,l,n sonlar,na do ru askeri ve siyasi geli melerin sonucunda reayân,n ödedi i erâ ve örfi vergilere ek olarak önce yine örfi vergiler kapsam,nda avâr,z, nüzul ve sürsat gibi vergiler reayân,n üzerine yüklenmi tir. Ancak 17. yüzy,l,n sonlar,ndan itibaren bu bahsedilen vergilerde yetersiz kalm, t,r. Bunun sonucunda ta rada Yavuz Cezar,ın deyimiyle *“yeni bir malî sektör”* olarak tevzî defteri uygulamalar, ortaya ç,km, t,r¹. Bahsedece imiz Tevzî Defteri uygulamalar, Tekâlif-i Örfiye grubundan vergiler kapsam,na girmektedir. Tevzî defterleri, 18. yüzy,lda imparatorluk dahîlinde ki ehir, kasaba ve köylerde ortaya ç,kan yeni bir tür vergi sistemidir. Tevzî defteri isminin yan,s,ra *“ehir Masraflar,”* ya da *“Salyane Defterleri”* olarak da bilinmektedirler. Burada ki *“tevezî”* tabiri ise ehir dahîlinde yap,lan masraflar,n reayâya taksimini ifade etmektedir.

Tevzî defterlerinin mahiyetine bak,ld, ,nda geni çaplı, bir envantere sahip oldu u görülecektir. Tevzî defterlerine i lenen masraflar; mdâd-, seferiyye ve imdâd-, hazariyye, avâr,z, nüzul ve sürsat bedeli gibi ödemeler, pa alar,n ve onlar,n kap, halklar,n,n konaklamas, ve yeme-içme, yolluk gibi masraflar,n,n kar ,lanmas,,

¹ Yavuz Cezar, 18. ve 19. Yüzy,llarda Osmanlı, Ta ras,nda Olu an Yeni Mali Sektörün Büyüklü ü Üzerine, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, S. 9, (1996), stanbul, s. 89-143.

yine paalara verilen hediyeler, menzil ücretleri, emr-i alî ile gelen görevlilere verilen ücretler, kadınlara, naıplara, muhızrlara, âyânlara, ehir kethüdalarına, mübaşirlere, mimarbaşılara, pazarbaşılara, mahkeme katiplerine, hademelere, sekbanlara ödenen ücretler, ehirden gelip geçenler için ödenen konak ve bargir ücretleri, güvenlik ve ekiya takibi için ödenen ücretler, ehirlerde mevcut olan kamu binalarının yapımı ve onarım masrafları, vs. gibi yükümlülüklerden oluşmaktadır.

Ehir sakinleri üzerine tevzî edilen bu masraflar belirli görevliler tarafından tanzim edilmekte ve denetlenmekteydi. Ehir masraflarının reyâ üzerine pay edilmesi sırasında görevli olan yöneticiler ehir kethüdâsı, pazarbaşısı, çöp subası, muhtesip, mimarbaşısı, ve esnaf kethüdâları gibi üst düzey görevlilerdi. Bu görevliler ehir belediye meclisini temsilen görevlerini ifâ etmekteydiler. Kadınlara ise adli işlerinin yanında bu belediye meclisinin de başkanı, konumundaydılar². Ayrıca bunların dışında âyân, voyvoda gibi buldukları yörenin güçlü ailelerine mensup olan yerel yöneticilerde bu masrafları paylaşıyorlardı, söz sahibiydiler.

Tevzî defterlerinde adı geçen masraflar genel teamüller içerisinde yalnızca iki kez olmak üzere Rûz-ı Hızır ve Rûz-ı Kasım'da talep edilmekte ve kazalar temel alınarak hazırlanmaktaydı. Buna göre bir kazanın tevzî defteri hazırlanırken aynı zamanda o kazaya başlı olan köylerde bu masraflara dahil olmaktadır. Tevzî defterlerinin hazırlanması ve kaza dahilinde ki mahalle ve köylere pay edilmesi belirli bir prosedüre göre yapılmaktaydı. Ehir yönetiminde söz sahibi olan başta kadı, âyân, voyvoda, mütesellim, ehir kethüdâsı, esnaf kethüdâları, vakıf yöneticileri ve diğer ehir ileri gelenlerinin hazır bulunduğu bir toplantıda bu masraflar belirlenmekteydi. Bunun ardından hazırlanan defterler tasdik edildikten sonra kadı, sicillerine kaydedilmekteydi³. Bu anlattıklarımızda genel teamüllere göre düzenlenen tevzî defterleri kontrol için merkeze gönderilirdi. Bu defterler ilgili dairede görevli memurlar tarafından kontrol edilirdi. Memurlar defterin altına kasımın tasdik ibaresi yazıp mühüledikten sonra üzerine ~~şahh~~ keşidi çekerlerdi. Eer yapılan

² Cafer Çiftçi, 518. Yüzyılda Bursa Halkına Tevzî Edilen Ehir Masrafları, *Uluda Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, (2004), Bursa, s. 68.

³ Çiftçi, s. 71.

harcamalar usule uygun ise padi ah,n onay,na sunulurdu. Padi ah,n onay,na sunulduktan sonra ise bir emrî-alî ile toplanmas,na izin verilmekteydi⁴.

Tevezî defterlerinin sistemati i incelenirken kar ,la ,lan sorunlardan ilki reayâya yüklenen bu vergilerin merkez maliyesi kapsam,nda m, yoksa ta ra maliyesi kapsam,nda m, de erlendirilece idir. 18. yüzy,l,n devletin malî sisteminde dönü ümün meydana geldi i yüzy,l olmas, hasebiyle, vilayet masraflar, dahîlinde reayâdan talep edilen masraflar çe itlilik göstermekte ve her türlü masraf bu kategoriye girebilmektedir. Yine de bir gelirin ta raya m, yoksa merkeze mi ait oldu u, tevezî defterleri incelendi inde ortaya ç,kar,labilmektedir. Buna göre ta raya stanbuldan gönderilen müba irlere, kethüdalara ve ulaklara, kaza konaklar,nda konaklayan devlet görevlilerine, menzil te kilat,na tahsis edilen vs. gibi gelirler merkeze ait gelirler olarak s,ralanabilir. Bunlar,n d, ,nda kalan imdâd-, seferiyye ve imdâd-, hazeriyye, mahkeme harçlar,, âyâniyye, iydiyye, müba iriye, yerel konar-göçer a irtler için yap,lan masraflar, pa alar için yap,lan masraflar, altyap, ve tamirat masraflar, vs. gibi masraflar ise ta raya ait olan gelirler olarak s,ralanabilir.

Tevezî defterlerinde mevcut olan masraflar,n kaza sakinlerine pay edilme ekline bak,ld, ,nda ~~Kaide-i belde~~ denilen gelene in uyguland, , görülmektedir. Bu gelenek, kazadan kazaya farklı,k göstermektedir. Genel olarak yap,lan masraf payla ,mlar,nda kazan,n mahalleleri ve esnaf gruplar, toplam masraflar,n 2/3ünü kar ,lamak durumunda olup, geriye kalan 1/3 oran,nda ki kalan masraflar kazaya ba l, köylere yüklenmektedir.

1.2. Yöntem

Çal, ma haz,rılan,rken temel kaynak olarak ar iv belgeleri kullan,lm, t,r. nceledi imiz Bal,kesirøe ait olan 50 adet tevezî defteri kullan,larak konuya yorum getirilmeye çal, ,lm, t,r. Çal, ma yap,l,rken incelemeye ald, ,m,z her türlü veri de erlendirilmi ve veriler hem Bal,kesirøe ait olan tevezî defteri örneklerinden hem de ba ka kazalara ait tevezî defterlerinden örnekler verilerek zenginle tirilmeye çal, ,lm, t,r.

⁴Ali Aç,kel ve Abdurrahman Sa ,rl,, "Tokat erâyîye Sicillerine Göre Salyâne Defterleri (1771-1840)", *istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 41, (2005), stanbul, s. 103.

A a ,da al, mam,z,n konusunu olu turan belgeler k,saca de erlendirilecektir. Ard,ndan ise al, mam,z ile alakal, olarak literatür de erlendirmesi yap,lacakt,r.

1.2.1. H. 1164-1214, M. 1750-1800 Y,llar, Aras,nda ki Bal,kesir Tevzî Defterlerinin De erlendirilmesi

Bal,kesir erøyiye sicilleri içerisinde yer alan 50 adet tevzî defteri kay,t alt,na al,nma ekilleri bak,m,ndan ayn, olsada, içeriklerinde bulunan masraflar,n türleri ve bu masraflar,n miktarlar, bak,m,ndan farklı,klar göstermektedir. Baz, defterlerde yap,lan masraflar,n büyük ço unlu u kazaya gelen bir devlet erkân,n,n a ,rlanmas, için yap,lm, iken, bunun yan,nda sava giderlerinin, haberle me giderlerinin ya da ta raya ait harcamalar,n a ,rl,кта oldu u defterlerde mevcuttur.

al, mam,zda, Bal,kesir tevzî defterleri içeri inde bulunan ve defterlerde en yüksek mebla lara sahip olup, tevzî defterlerinin temelini olu turan masraflar, dört kategori içerisinde de erlendirmeye al, t,k. Bu dört kategori içerisinde bulunan masraflar,n tutarlar, tutulduklar, zamana göre art, ya da azal, gösterebilmektedir. A a ,da bu masraf kategorilerinin analizini yapmaya al, aca ,z.

al, mam,zda, 18. yüzy,ldan itibaren reayâdan talep edilmeye ba lanan imdâd-, seferiyye ve imdâd-, hazeriyye vergilerinin Bal,kesir kazas,ndaki uygulamalar,na bak,ld, ,nda, 1750 senesinden itibaren 1800 senesine kadar tutulan her tevzî defterinde bu uygulamalar bulunmaktad,r. Sava zaman,nda reayâdan talep edilen imdâd-, seferiyye vergilerinin yan,nda bar, dönemlerinde bu verginin yerine onun tamamlay,c,s, durumunda olan imdâd-, hazeriyye vergilerinin reayâdan talep edildi i görölmektedir.

al, mam,zda, pa alar için yap,lan masraflara bak,ld, ,nda ise e itli tarihlerde ehre u rayan pa alar için yap,lan masraflar görölmektedir. Bu pa alar ehre konaklama amac,yla, yolu üzerinde bulunmas, amac,yla ya da tefti amac,yla gelmi lerdir. 1750-1800 seneleri aras,nda mevcut olan 50 adet Bal,kesir tevzî defterinden 17 tanesi pa alar için yap,lan masraflardan olu maktad,r.

al, mam,zda, Bal,kesir dahîlinde haberle me ve menzil giderleri için yap,lan harcamalar bulunmaktad,r. Masraflar, tevzî defterlerine kaydedilen haberle me ve

menzil giderleri için Bal,kesir kazas,nda da harcamalar yap,lm, t,r. 1750-1800 tarihleri aras,ndan tutulan 50 adet Bal,kesir tevezî defterinin 40 tanesinde haberle me ve menzil giderleri için yap,lan harcamalar kay,t altına al,nm, olup, yap,lan harcamalar ehir sakinlerine pay edilmi tir.

Tevezî defterlerinin tutulmas, esnas,nda görevli olan kad,, naip, muhz,r, emin gibi mahkeme görevlileri ve kethüda, âyân, voyvoda gibi ehir ileri gelenleri tevezî defterlerinin tutulmas, esnas,nda haz,r bulunmaktadırlar. Yapt,klar, ilerden ise belirli bir ücret almaktadırlar. Bu görevlilerin ücretleri ise yine tevezî defterlerine kay,t edilmektedir. Çal, mam,zda, mahkeme görevlilerinin ve ehir ileri gelenlerinin ald,klar, ücretler incelenmi olup, tutulan her tevezî defterinde bu görevlilere verilen ücretler bulunmaktadırlar.

1.2.2. Literatür De erlendirmesi

Ülkemizde tevezî defterleri ile ilgili yap,lm, çok fazla çal,ma bulunmamaktadır. Yap,lan çal,malar ise genellikle makale olarak hazırlanmış, t,r. Konuyla ilgili olarak yabancı, ara t,rmacılar,ın muhtelif makaleleri de mevcuttur. Bunlar,nda Osmanlı, malî tarihiyle ilgili yap,lm, çal,malarda konuya yüzeysel olarak yaklaşılm, olup, salt ehir masraflar, üzerine yaz,lm, bir kitap ya da tez bulunmamaktadır.

İlk olarak, Halil nalç,k, 1600-1700 seneleri aras,nda Osmanlı, Devleti'nde görülen siyasi ve askeri de işimlere de inmiş eserinde, dönemin malî sistemini de incelemi ve tevezî uygulamaları,na de inmiştir⁵.

Evgenij Radudusev, Ruse, Vidin ve Sofya erşyye sicillerinden faydalanarak vilayet masraflar, üzerine spesifik bir çal,ma yapmış, t,r⁶. Michael O. H. Ursinus, 17. yüzy,lda Manastır vilayet masraflar, üzerine yapt, , çal,mas,nda tevezî haneleri ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir⁷. Yücel Özkaya, 18. Yüzy,lda Tevezî Defterlerinin

⁵ Halil nalç,k, *“Military and Fiscal Transformation in Ottoman Empire”*, *Archivum Ottomanicum*, VI, (1980), Louvain, s. 283-337.

⁶ Evgenij Radudusev, *“Les depenses locales dans l'Empire Ottoman au XVIIIe siècle; Selon des donnees de registres de cadı de Ruse, Vidin et Sofia”*, *Etudes Balkaniques*, XV/3, (1980), s. 74-94.

⁷ Michael O. H. Ursinus, *“Avarız anesi und Tevezı anesi in der lokalverwaltung des Kaza Manastır (Bitola) im 17. Jh”*, *Quellen zur Geschichte des Osmanishchen Reiches: 13-24 Prilozi za Orijentalnu Filologiju* 30, (1980), s. 481-490.

Kontrolü adıyla yazd, , makalesinde tevzî defterlerinin sistemati i üzerine çal, m, t,r⁸. M. Alaaddin Yalç,nkaya, 1840 senesine ait Avrethisar, kazas,na dayal, olarak yapt, , çal, mas,nda tevzî defterlerini önemli bir kaynak olarak nitelendirmi tir⁹. Yavuz Cezar, 18. ve 19. Yüzy,llarda Osmanl, Ta ras,nda Olu an Yeni Mali Sektörün Büyüklü ü Üzerine adl, makalesinde tevzî defterlerinin sistemati i üzerine kapsaml, bir çal, ma yapm, t,r¹⁰. Christoph Neumann, 1795 ve 1798 tarihli iki Selanik masraf defteri üzerinden Selanik'te ki tevzî uygulamalar,n, incelemi tir¹¹. Cafer Çiftci, Bursa eröyye sicillerine dayanarak 18. yüzy,lda Bursa ehrindeki tevzî uygulamalar,na de inmi tir¹². Cemal Çetin, 1675-1725 tarihleri aras,nda Konya ehir masraflar, çerçevesinde Konya'ya ba l, bir nahiye olan Hatunsaray'ın tevzî defterlerini incelemi tir¹³. Ali Aç,kel ve Abdurrahman Sa ,rl,, 1771-1840 tarihleri aras,nda Tokat eröyye sicillerini baz alarak yapt,klar, çal, mada, Tokat'ta tevzî uygulamalar,na de inmi lerdir¹⁴. Musa Çad,rc,, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yap,s, adl, eserinde imparatorluk içerisindeki farklı yörelerde mevcut olan tevzî uygulamalar,na de inmi tir¹⁵. Son olarak, Mehmet Esat Sar,cao lu, II. Mahmud dönemi Edirne'sinin malî tarihini i ledi i çal, mas,nda tevzî defteri uygulamalar,na de inmi tir¹⁶.

⁸ Yücel Özkaya, öXVIII. Yüzy,l,n Sonlar,nda Tevzî Defterlerinin Kontrolü, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, (1981), Konya, s. 135-155.

⁹ M. Alaaddin Yalç,nkaya, "The Provincial Reforms of the Early Tanzimat Period as Implimented in the Kaza of Avrethisar," *OTAM*, S. 6, (1995), s. 343-385.

¹⁰ Cezar, s. 89-143.

¹¹ Cristoph K. Neumann, öSelanik'te Onsekizinci Yüzy,l,n Sonunda Masarif-i Vilayet Defterleri: Merkezi Hukümet, Ta ra daresi ve ehir Yonetimi Uçgeninde Mali lemlerö, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 16, (1998), stanbul, s. 69-97.

¹² Çiftçi, s. 67-86.

¹³ Cemal Çetin, öKonya ehir Masraflar, Çerçevesinde, Hatunsaray Ahalisinin Vergi Yüklü Üzerine Baz, Tespitler(1675-1725)ö, *I. Uluslararası, Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu(Bildiriler 2-4 Ekim 2011)*, Konya, 2012, s. 347-359.

¹⁴ Aç,kel ve Sa ,rl,, s. 95-146.

¹⁵ Musa Çad,rc,, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yap,s,*, Ankara: TTK, 1991.

¹⁶ Mehmet Esat Sar,cao lu, *Malî Tarih Aç,s,ndan Osmanl, Devletinde Merkez-Ya ra lı kileri(II. Mahmud Döneminde Edirne Örne i)*, Ankara: Kültür Bakanl, , Yay,nlar,, 2001.

2. BALIKESİR TARİHÇESİ

2.1. Karesi Beyliği Döneminde Balıkesir

1071 senesinde Büyük Selçuklu Sultan, Alparslan'ın Bizans imparatorluğuna karşı kazandığı, Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış, t.r. Elde edilen galibiyetten kısa bir süre sonra 1075 senesinde Kutalmış oğlu Süleyman şah ordularıyla birlikte zînkârı fethederek başkent yapmış ve Balıkesir'de dâhil olmak üzere Batı Anadolu'yu fethederek Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuştur¹⁷. Ancak Selçuklu Türklerinin bu hızlı ilerleyişine karşın Bizans imparatorluğu Avrupa'dan yardım istemi ve bu istek üzerine I. Haçlı Seferi başlatılmış, t.r. 1096-1099 seneleri arasında meydana gelen I. Haçlı Seferi sırasında Anadolu Selçuklu Devleti başta zînkâr olmak üzere Batı Anadolu'yu kaybetmiştir. Yinede, bu tarihten sonra Batı Anadolu'ya yönelik Türkmen akınları, artarak devam etmiştir.

1243 senesinde Köseada Savaşında Moğolların Anadolu Selçuklularına mağlup olmasından sonra ise Anadolu'da otorite boşluğu ortaya çıkmış, t.r. Moğolların topraklarından sürdükleri Türkmenler akın akın Batı Anadolu'ya yönelmişlerdir. Bu fırsattan istifade eden Türkmen beyleri ise Batı Anadolu'ya yönelik akınları, sıklıkla tırarak bölgeyi ele geçirmişlerdir. Bu beylerden biri olan Kalem Bey Mizya (Mysia) olarak anılan Balıkesir ve Çanakkale bölgesini oğlu Karesi Bey ile birlikte ele geçirmiştir¹⁸. Bunun ardından Karesi Bey kısa sürede Balıkesir merkez olmak üzere Karesi Beyliği'ni kurmuştur. Karesi Beyliği o dönemde Susurluk (Fart), Başgelenbe, Sındırgı, Bigadiç, Burhaniye (Kemer Edremit), Edremit, Ayazmend, Bergama, Bayramiç, Kızılcabazı, Edincik ve Ezine bölgelerine hükümdür¹⁹.

Karesi Beyliği bu dönemde hızlı bir şekilde Türkleşmiştir. Doğudan Moğol baskıları, sebebiyle batıya gelen Türkmenler nüfusu önemli ölçüde arttırmış, t.r. Ayrıca bu dönemde Sarı Saltuk Türkmenleri de Ece Halil Bey komutasında Dobruca'dan

¹⁷ Ali Sevim, *Süleyman şah*, D A, XXXVIII, İstanbul: TDVY, 2010, s. 103-105.

¹⁸ Mücteba İğürel, *Balıkesir*, D A, V, İstanbul: TDVY, 1992, s. 12-14.

¹⁹ Zübeyde Güne Yağcı ve Serdar Genç, *H. 1256/ M. 1840-41 Tarihli Balıkesir Nüfus Defteri (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*: Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, No:9, 2013, s. 14.

Bal,kesirø gelmi lerdir. Bu Türkmenler iskân edilerek hem bölgenin nüfusu hem de ordu mevcudu arttı, r, lm, , böylece Karesi Beyli i bölgede büyük bir güç olarak ortaya çıkm, t, r.

Karesi Beyø'nin 1328 senesinden önce vefat etti i tahmin edilmektedir²⁰. Ölümünden sonra beylik üç o lu aras,nda pay edilmi tir. Büyük o lu Demirhan Bey Bal,kesirø ve beyli in kuzey bölgesine, Yah ihan Bey Bergamaøya hakîm olmu tur. Dursun bey ise Orhan Beyø'nin himayesine girmi tir. Ancak Demirhan Beyø'nin kötü yönetimi üzerine halk Dursun Beyø'e ikayette bulununca Dursun Bey beyli i ele geçirebilmek için Orhan Beyø'nin yard,m,na ba vurmu tur. Beyli in kuzey bölgelerinin Osmanl, Beyli i'ne verilmesi art,yla Orhan Bey yard,m talebini kabul etmi ve Demirhan Beyø'nin üzerine yürümü tür. Demirhan Bey ise bunun üzerine Bergama kalesine çekilmi tir. Kale önlerine gelen Dursun Beyø'nin bir okla vurularak öldürülmesi üzerine Orhan Bey kaleyi ku atm, t, r. Halk,n teslim ol ça r,lar, üzerine Demirhan Bey daha fazla direnmeden teslim olmu tur. Böylece Karesi Beyli i Osmanl, hakimiyetine girmi tir. Demirhan Beyø'nin o lu Süleyman Bey bir süre Truva taraflar,nda hakim olmu sada k,sa sürede bu bölgeler de Osmanl,lar,n eline geçmi tir. Bergama ise Sultan I. Murad döneminde ilhâk edilmi tir. Karesi Beyli i'nin Osmanl,lar,n eline geçmesiyle Osmanl, Beyli i gücünü büyük ölçüde arttı,rm, ve bu bölgeden Rumeliøye fetih hareketlerine ba lam, t, r. Ayr,ca bu dönemde Karesi Beyli i ümeras,ndan olan Evrenos Bey, Hac, lbey, Ece ve Gazi Faz,l Beyler gibi komutanlar Osmanl, Beyli i himayesini kabul etmi ve bölge onlar,n direktifleri do rultusunda yönetilmi , yap,lan fetih hareketlerinde kendilerinden istifâde edilmi tir²¹.

2.2. Osmanl, Döneminde Bal,kesir

Osmanl, Devleti'nin Rumeliøde yapt, , fetih hareketlerinde Bal,kesirø'nin önemi büyüktür. Orhan Bey, Rumeliøde fethetti i bölgelere Karesi bölgesinden çok fazla say,da Türkmen göndererek onlar, Rumeliøde yerle tirmi tir. Bunun yan,nda

²⁰ Zerrin Günel Öden, *Karesi Beyøü D A*, XXIV, stanbul: TDVY, 2010, s. 487-488.

²¹ smail Hakk, Uzunçar ,l, *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*, (Yay,na Haz,rlayan: Abdülmecit Mutaf), Bal,kesir: Za nos Kültür ve E itim Vakf., 2000, s. 68- 110.

fethedilen bölgelerden önemli bir miktar gayrimüslimde emniyet gerekçesi ile Anadolu tarafına geçirilmiştir²².

Karesi Beyliği'nin Osmanlılar'ın eline geçmesinin ardından Orhan Bey bölgeyi Balıkesir merkez olma üzere Karesi Sancağı, adıyla tekilatlandırılmıştır. Sancak ilk olarak Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşaya iktâ olarak verilmiştir. Ardından, Sultan I. Murad 1363 senesinde Çanakkale ve Edremit körfezine kadar olan bölgeyi ele geçirerek beyliğin ilhâkını tamamlamıştır. Sultan I. Murad döneminde ehzade Yakup Çelebi bölgeye sancakbeyi olarak tayin edilmiş ve Karesi Sancağı, *ehzade Sancağı* olarak anılmaya başlamıştır²³. Yıldırım Bayezid döneminde ise 1393 senesinde Anadolu Beylerbeyliği'nin kurulmasıyla sancak Anadolu Beylerbeyliğine dâhil edilmiştir. Sultan Bayezid'de önce ehzade Ertuğrul, Ertuğrul'un ölmesiyle de ehzade Süleyman Çelebiyi Karesi Sancağına sancakbeyi olarak tayin etmiştir. Bu dönemde yapılan düzenlemeye göre Karesi Sancağı, Saruhan Sancağına dâhil edilmiştir. Ancak bu durum kısa bir süre devam etmiş, ardından Karesi ve Saruhan sancakları, tekrardan ayrılmıştır²⁴. 1402 senesinde meydana gelen Ankara Savaşında Osmanlılar, Timur'lulara yenilmesi ve bir sene sonra Yıldırım Bayezid'in ölümü üzerine Fetret Devri başlamıştır. Bu dönemde ayrıca kardeşler arasında da mücadele başlamıştır. Bu dönemde Süleyman Çelebi bir süre Balıkesir ve Bursa'da hüküm sürmüştür. Ancak bir süre sonra Çelebi Mehmed bu iki şehri ele geçirmiş ve Balıkesir'i Karesi Sancağı'nın merkezi yapmıştır²⁵. Bu değişiklikler ile sancak 16. yüzyıldaki sınırlarına ulaşmıştır. Ancak 16. yüzyıl Balıkesir'inin sınırları, günümüzdeki sınırlardan farklıdır. Bugün Balıkesir sınırları içerisinde olan Erdek, Gönen, Bandırma, Dursunbey (Balat), Balya, Edincik ve Kepsut ilçeleri o dönemde Balıkesir'e bağlı idiler. Kepsut, Gönen ve Dursunbey Hüdâvendigar Sancağına, Balya, Biga Sancağına bağlıydı. Erdek, 1603 yılına kadar İstanbul'un Galata kazasına bağlı bir köy olarak kalmıştır. Bandırma 1879 senesine kadar Galata kazasının Kapıda

²² İgürel, s. 13.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağına Çarşıları Osmanlı Ehzadeleri", *Belleten*, C. XXXIX, S. 156 (1975), İstanbul, s. 661.

²⁴ Zübeyde Güne Yaşar, "Karesi Sancağı'nın Tarihi ve Yerleşimleri", ed.: Prof. Dr. Ali Duymaz, *Balıkesir Kent Tarihi (Coğrafya, Tarih Arkeoloji, Sanat Tarihi, Kültür ve Edebiyat)*, Balıkesir Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013, s. 117.

²⁵ Halil Nalcak, "Mehmed I", *DA*, XXVIII, İstanbul: TDVY, 2003, s. 391-394.

nahiyesine bağlı kalmış, t.r. 16. yüzyılda sancağına bağlı olan Bozazhisar, Bağderdek ve Temrezler nahiyeleri ise bugün Balıkesir sınırları içerisinde de vardır²⁶.

16. yüzyılda Karesi Sancağı, altı kaza ve 14 nahiyeden oluşan bir sancaktır. Bu kazalara ek olarak hem Karesi Sancağı, dahilinde, hem de civar sancaklarda yaygın ve bir Türkmen ailesi olan Karacalar Cemaati için sancak merkezi olan Balıkesir’de bir kadı bulunmaktaydı. Nihayetinde Karacalar Cemaati de bir kaza olarak kabul edilmiş ve böylece kaza sayısı 7’ye yükselmiştir. Bu durumda Karesi Sancağı, bir kaza ve nahiyelerini açıklamadan önce kaza ve nahiyeler kavramları ne olduğunu ve Osmanlı Devleti’nde ne ifade ettiğini bilmek gerekmektedir.

Osmanlı Devleti’nde ticari ve kültürel olarak çevre yerleşimlerden üstün olan bir şehir veya kasaba ve onların etrafındaki köyler kaza olarak kabul edilmiştir. Ancak bu durum her zaman geçerli olmayıp, yukarıda örneklerini verdiğimiz Karacalar Cemaati gibi konar-göçer aileler için sadece ilgili sancakta bir kadı bulunmuş ve bu şekilde sancak dahilinde kaza kabul edilen topluluklar da imparatorluk içerisinde mevcuttur.

Kazalar, askeri tekilatta var olan eyalet-sancak idari yapısından farklı olup, adli olarak padişah tarafından tayin edilen kadıların tarafından yönetilmiştir. Kadıların özlük isimleri ise Kazaskerler tarafından yürütülmektedir. Kazalar Divan-ı Hümayun’a bağlıdır²⁷. Bu dönemde Karesi Sancağı, kazalar olarak Balıkesir, Manyas, Bigadiç, Erzurum, Edremit, Ayazmend ve merkezi Balıkesir olarak kabul edilen ancak farklı yerlerde de oturarak olan Karacalar Cemaati²⁸.

Nahiye kavramı ise askeri tekilatın sancaklarda ki tekkül eklini göstermektedir. Askeri tekilatın sancaklarda ki en yüksek rütbeli yöneticisi Sancakbeyidir. Sancakbeyleri merkezden görevlendirilir ve kendilerine tahsis edilmiş birliklerle belirli sayıda asker beslemek zorundadırlar. Sancakbeyinin emrinde Alaybeyi, Subaşı ve Çeribaşı görev yapmaktadır. Bu dönemde Karesi Sancağı, nahiyeleri Balıkesir, Ayazmend (Altınova), Bağderdek, Bigadiç,

²⁶ Güneş Yaşar, s. 117.

²⁷ Güneş Yaşar, s. 118.

²⁸ Güneş Yaşar, s. 118.

Bo azhisar, Edremid, Fart (Susurluk), Giresun (Sava tepe), Haydarlar, vrindi, Manyas, S,nd,rg,, Temrezler ve Yomra²⁹.

Karesi Sanca , sonraki yüzy,llarda devrin yönetim ve idari te kilat,nda ba l, olarak de i imler ya am, t,r. 1785 senesinde Ayval,køta bir kaza haline getirilmi ve sanca a ba lanm, t,r. 1841 senesinde eyalet te kilât,nda yap,lan de i iklikle Karesi Sanca , Hüdâvendigar Vilayetiøne ba lanm, t,r. 1880 senesinde ise Biga Kazas, da Bal,kesirøe ba lanarak Karesi Vilayeti kurulmu ve bu durum 1888øde Karesi Vilayetiønin kald,r,l,p tekrardan Hüdâvendigar Vilayetiøne ba lanmas,na kadar sürmü tür. 28 Haziran 1909 senesinde Karesi müstakil mutasarr,fl,k haline getirilmi , 1924 senesinde bütün mutasarr,fl,klar gibi vilayet haline getirilmi ve 1926 senesinde ise ~~Karesi Vilayetiø~~ olarak te kilatland,r,lm, t,r³⁰.

Karesi Beyli inin Osmanl,lar taraf,ndan ele geçirilip bir sancak olarak te kilatlanmas, ve bu te kilat,n k,saca incelenmesinden sonra sanca ,n merkezi olan Bal,kesir ehrini incelemek yerinde olacakt,r.

Bal,kesir co rafi konum olarak Marmara Denizini güneyinde kalmaktad,r. Bursa, Kütahya, zmir, U ak ve Çanakkale aras,nda bir köprü vazifesi görmektedir.

Bal,kesir, Osmanl, hakimiyetine geçmesinin ard,ndan h,zl, bir büyüme evresine girmi tir. 15. yüzy,lda ehirde bir çok cami, zaviye, han, bedesten, vb. yap,lar bulunmaktad,r. ehrin ilk camisi Hisariçi mahallesinde bulunan ve Y,ld,r,m Bayezid döneminde imar ettirilen Y,ld,r,m Camiiødir. Cami ile birlikte Y,ld,r,m Medresesi ve Y,ld,r,m marethanesi de in a edilmi tir. Bu dönemde in a edilen di er yap,lar ise Oruçgazi Camii, Hac, Umur Mescidi, Tahtal, Camii, eyh Lütfullah Sufihanesi, erafeddin Pa a Zaviyesi ve Eski Hamamød,r³¹. ehir, 14. yüzy,lda tipik bir Türk-islam ehri olarak Y,ld,r,m Camii etraf,nda ekillenmi tir. Bu cami Hisariçi olarak bilinen mahallede bulunmakta olup, ehrin eski dönemlerinden kalma olan ehir surlar,n,n içindedir. Ancak ehrin as,l göze çarpan eseri ise Fatih Sultan Mehmedøin lalas, ve sadrazam, olan Za nos Pa aøn,n 1460-61 senesinde in a ettirdi i Za nos Pa a Camii ve Külliyesidir. Za nos Pa a bu camiinin masraflar, için bir de vak,f

²⁹ Güne Ya c,, s. 119.

³⁰ Iğürel, s. 14.

³¹ Zübeyde Güne Ya c,, ~~Bal,kesir Kent Ya am,ø~~ ed.: Prof. Dr. Ali Duymaz, *Bal,kesir Kent Tarihi(Co rafya, Tarih Arkeoloji, Sanat Tarihi, Kültür ve Edebiyat)*, Bal,kesir Valili i l Kültür ve Turizm Müdürlü ü, 2013, s. 137.

kurmu tur³². Za nos Pa a Camii nin in a ettirilmesiyle ehir bu yöne do ru kaym, ve Hisariçi Mahallesi eski önemini yitirmi tir. 15 ve 16. yüzy,llarda ehir mevcut bulundu u kuzey bölgesinden güney-bat, yönüne do ru bir geni leme içerisine girmi ve Çay deresinin kar , taraf,na da yerle im ba lam, t,r.

2.2.1. ehir ve Ekonomi

2.2.1.1. Çar ,

Bal,kesir daha Karesi Beyli i döneminden itibaren çar ,s, ve pazar,yla mâmur bir ehir görüntüsündeydi³³. 16. yüzy,lda ehirde ~~ç~~Bal,kesir Çar , ,~~ç~~ya da ~~ç~~ehir Çar , ,~~ç~~ ad,yla bugün Deve Loncas, ile Za nos Pa a Camii aras,ndaki yolda bir çar , mevcuttu³⁴. Burada kahvehaneler, berberler, attarlar, nalçac,lar gibi esnaf kollar, bulunmaktayd,. Burada ki dükkanlar vak,flara ait olup kira ile i letiliyordu. Çar , içinde Lonca ve 17. yüzy,l,n ilk yar,s,nda lyas Pa a~~n~~,n yapt,rd, , kendi ismiyle an,lan han da bulunmaktad,r. Bu çar ,dan ba ka tek tip mal,n sat,ld, , kapanhanelerde mevcut olup, Un kapan, buna bir örnektir. Di er bir çar , ise Za nos Pa a~~n~~,n yapt,rd, , bedestendir. Bu çar ,da kuma sat, , yap,lmaktayd,. 18. yüzy,lda bedesten önemini yitirmi tir. Bir di er bedesten 1583 senesinde yapt,r,lan Bostan Çavuş bedestenidir. Bedesten Za nos Pa a~~n~~,n vak,f dükkanlar,n,n yak,nlar,ndayd,. 16. yüzy,lda canl, bir ticaret merkezi iken, 17. yüzy,lda eski önemini yitirmi tir. Tahta~~ğ~~-Kal~~ç~~ çar ,s,nda ise et, ekmek, sebze ve meyve sat,lmaktayd,. Buradaki dükkanlarda kiraya verilmekteydi. Bu çar ,lardan ba ka, di er esnaf gruplar,n,n da çar ,lar, mevcuttu. Boyac,lar çar ,s,, Semerciler çar ,s,, Nalbantlar çar ,s,, Kuyumcular çar ,s,, brahim Bey çar ,s, ve Basmakç,lar çar ,s, di er mevcut çar ,lard,r³⁵. Farkl, esnaf kollar,ndan olan abac,lar, dinkçiler, bak,rc,lar, kalayc,lar, papuççular gibi esnaf kollar,n,n çar ,lar, olmay,p, bu esnaf kollar, gürültülü ve rahats,z edici bir ekilde çal, t,klar, için ba larda ehrin d, ,nda konumlanm, lard,r. Ancak ilerleyen zamanlarda nüfusun artmas, ve ehrin büyümesi ile ehre dahîl

³² Feridun Emecen, ~~ç~~Za nos Pa a~~n~~ D A, XLIV, stanbul: TDVY, 2013, s. 72-73.

³³ Uzunçar ,l, s. 83.

³⁴ Mustafa Murat Öntü , XVII. Yüzy,l,n lk Yar,s,nda Bal,kesir ehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yap,s,, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2003, s. 265.

³⁵ Güne Ya c,, ~~ç~~Bal,kesir Kent Ya am,~~ç~~ s. 145.

olmu lar ve geni lemenin sonucu olarak baz,lar, mahallelere isimlerini vermi lerdir. Dinkçiler, Debba lar ve Kasaplar mahalleleri bunlara örnektir.

18. yüzy,larda Bal,kesir'in en i lek çar ,s, ise ~~Bal,kesir Çar ,s,øø~~d,r. Bu dönemde eski yüzy,llarda önemli bir ticaret merkezi olan Za nos Pa a çar ,s, ise vesikalarda ismine rastlanmam, olmas, dolay,s,yla eski önemini yitirmi görünmektedir³⁶. Bal,kesir çar ,s, ayn, zamanda aç,k artt,rmalar,n da yap,ld, , bir noktayd,. Yap,lan aç,k artt,rmalarda ev, ba , bahçe vs. gibi emlaklar,n gedikli dellallar vas,tas,yla sat, ,n,n yap,ld, , bilinmektedir³⁷. Önceki dönemlerde mevcut olan di er çar ,lar,n ise yine 18. yüzy,larda faal bir halde olduklar, görülmektedir. Bu dönemde Lonca, ticaretin i lek oldu u noktalardan biridir. 18. yüzy,lda Lonca abac,lar,n ve debba lar,n topland,klar, yerd,i. Bu bölge günümüzde ~~Deve Loncas,øø~~ olarak bilinmektedir. Buradan ise deveci esnaf,n,n da bu bölgede bulundu u sonucuna var,labilir³⁸. İyas Pa a han, ise hem ticari bir merkez hem de yabanc, tüccarlar,n konaklad, , bir yer vazifesi görmekteydi. Buradan ehirde yabanc, tüccarlar,nda al, veri yapt, , ve İyas Pa a han,n,n bu anlamda bir merkez vazifesi gördü ü anla ,lmaktad,r³⁹.

2.2.1.2. Pazar

Di er Osmanl, ehirlerinde oldu u gibi, Bal,kesirøde de çar ,n,n yan,nda düzenli olarak kurulan pazarlar mevcuttu. Bu pazarlarda üreticiden pazar vergisi olan bâc vergisi al,nmakta ve devlet taraf,ndan narh uygulanmaktayd,. Pazarlar,n kontrolü ise muhtesipler taraf,ndan yap,lmaktayd,. 16. yüzy,larda ehrin her hafta kurulan bir pazar, vard,. 17. yüzy,larda ise muhtemelen sal, günü pazar kurulmaktad,r⁴⁰. ehirde ayr,ca Toy Turhan Be ad,yla bir pazar daha kurulmaktayd,. ehir d, ,nda sanca a ba l, di er pazarlar ise Edremid, Ayazmend, Manyas, Bigadiç, vrindi, Kemer

³⁶ Aynur Ünlüyol, *eriyye Sicillerine Göre XVIII. Asr,n lk Yar,s,nda Bal,kesir*, Uluda Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 1995, s. 35.

³⁷ Ünlüyol, s. 152.

³⁸ Ünlüyol, s. 151.

³⁹ Ünlüyol, s. 152.

⁴⁰ Kamil Su, *17. ve 18. Yüzy,llarda Bal,kesir ehir Hayat,,* stanbul: Resimli Ay Matbaas,, 1937, s. 53-61.

Edremid, Hac, Osman, Ba geleme, Do anc,, Çandarlı,, Ömerköy(Fart), Giresun(Sava tepe), Göni, Çeltikçi ve Temrezlerdir⁴¹.

18. yüzyılda Bal,kesirde ~~Hac, sa Pazar,~~ ve ~~Hac, Gaybi Pazar,~~ndan bahsedilmektedir. Bal,kesir ve Manyas'ta kurulan bu pazarlar, n panay,r niteli inde oldu u belirtilmektedir⁴². Bal,kesirde kurulan Hac, sa Pazar,na Manyas'ta ~~Ko u Panay,r,~~da denilmektedir⁴³. Osmanl, Devleti'nde mevcut olan panay,r gelene inin ise halihazırda 18. yüzyılda ba lad, , bilinmektedir. Bu panay,rlar, n 1299 tarihli bir Hüdavendigâr salnamesinde a ustosun on be inde kurulup onbe gün kadar devam etti i belirtilmiştir⁴⁴. Bu panay,rlara gelen tüccarlar ise genellikle gayrimüslim tüccarlard,. Bu dönemde Bal,kesirde kurulan bir di er pazar ise ~~Has,r Pazar,~~dır⁴⁵.

2.2.1.3. ehirden ki Esnaf, n Te kilatlanmas,

Osmanl, devletinde mevcut olan bir çok esnaf kolu Bal,kesirde de bulunmaktayd,. Türk- slam devletlerinde ve özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nde ~~Ahîlik~~ olarak an,lan te kilat Osmanl, döneminde de devam etmiştir. ehirden hayat, n, n önemli bir unsuru olan esnafın ehirden ihtiyaçlar, n, kar ,lad,klar, gibi farklı noktalardan gelen tüccarlara da emtia satmakta ve ehirden ekonomisine katkıda bulunmaktayd,lar. ehirden hayat, n, Sancakbeyi, Suba , Kad,, Müftü, Mimarba , ve Pazarba , gibi görevliler düzenlemekteydi. Esnaf kollar, n, n ürettikleri emtia için devlet narh koymakta, ürünler bu fiyat politikas, çerçevesinde sat,lmaktayd,. Devletin koydu u narh fiyat, n, n üzerinden sat, yapıld, , takdirde devlet bunu yapan ki ileri cezaland, r, yordu. Bal,kesirde ki mevcut esnaf kollar, ndan bazı, lar, unlar, r; abacılar, dinkçiler, debba lar, papuçcular, dikiciler, saraçlar, nalbantlar, bezzazlar, kuyumcular, kalayc, lar, kazanc, lar, demirciler, çilingirler, fır, nc, lar, simitçiler, börekçiler, bakkallar, çörekçiler, kasaplar, aktarlar, habbazlar, helvac, lar, ho afç, lar, kahveciler, leblebiciler, berberler, saatçiler, mumcular, sabuncular, hamamc, lar, hanc, lar vs. gibi.

⁴¹ Güne Ya c., ~~Bal,kesir Kent Ya am,~~ s. 144.

⁴² Ünlüyol, s. 153.

⁴³ Detayl, bilgi için bkz. Ömer en, *Osmanl, Panay,rlar,(18.-19. Yüzy,l)*, stanbul: Eren Yay,nlar,, 1996.

⁴⁴ Su, s. 58.

⁴⁵ Ünlüyol, s. 154.

Bu esnaf gruplar, aras,nda abac,lar esnaf, önemli bir yer tutmaktad,r. Bal,kesirøde abac,lar esnaf,n,n örgütlenmesi 18. yüzy,løda olmu tur⁴⁶. Bal,kesir bu dönemde üretti i abalarla me hur olmu tur. Aba üretiminde kullan,lan dink aletinin de belirli bir esnaf taraf,ndan kullan,l,yor olmas, ile dinkciler esnaf,na da ehirde bir yer verilmi ve bölgenin daha sonra mahalle olmas, ile mahallenin ad, Dinkciler mahallesi olmu tur⁴⁷. Üretilen abalar 19. yüzy,løda Osmanl, ordusundaki askerlerin giyecekleri için kullan,lm, t,r. Hatta Bal,kesir abas, bir dönem Amerikaøya bile ihrâc edilmi tir⁴⁸.

Bal,kesirøde dokuma sanayiide geli mi olup, bu sektörde bir çok esnaf kolu çal, maktayd,. Bunlar aras,nda yer alan ve çuval üretmekle me gul olan mutaf esnaf,ndan devlet yüklü miktarda emtia talep etmekteydi⁴⁹. Bunun d, ,nda çar ,lar, Hisariçi mahallesinde ki Atik bedestende ve Za nos Pa a bedesteninde bulunan bezzaz esnaf, ile iplikçiler, boyac,lar, cüllahlar ve keçeciler esnaf, da bulunmaktayd,⁵⁰.

ehirde g,da sektörü ile alakal, olarak da bir çok esnaf kolu bulunmaktayd,. Bunlar,n en önde gelenleri ise bakkallar, kasaplar, f,r,nc,lar, çörekçiler ve börekçilerdir. Devletin en çok narh uygulad, , g,da ürünlerinin ba ,nda f,r,nc,lar,n, çörekçilerin ve börekçilerin ürünleri gelmekteydi.

Osmanl, döneminde reayân,n ba l,ca besin maddesi olan ekmek ya da Osmanl, literatüründe rastlan,lan en yayg,n ismiyle ~~çnan-~~, âzizøø f,r,nc, esnaf, taraf,ndan üretilmekte olup, ehirde belirli miktarda f,r,nc,n,n bulundu u söylenebilir. Ancak ehrin her yerinde f,r,nc,lar,n bulundu u üphelidir. Çünkü bahsi geçen dönemde evlerin içinde de f,r,n bulundu u ve ahaliden baz,s,n,n kendi ekme ini yine kendisinin yapt, , bilinmektedir⁵¹. 18. yüzy,løda imal edilen ekmekler farklı türlerde olup ~~çnan-~~, âzizøø ve ~~çnan-~~, *harcîøø* olmak üzere ikiye ayr,lmaktayd,⁵². Bu isimler

⁴⁶ Güne Ya c., ~~ç~~Bal,kesir Kent Ya am,øø s. 146.

⁴⁷ Su, s. 45.

⁴⁸ Güne Ya c., ~~ç~~Bal,kesir Kent Ya am,øø s. 146.

⁴⁹ Güne Ya c., ~~ç~~Bal,kesir Kent Ya am,øø s. 147.

⁵⁰ Güne Ya c., s. 117.

⁵¹ Serdar Genç, *XVIII. Yüzy,l,n kinci Yar,s,nda Karesi Sanca ,nda Hububat Üretimi, Ticareti ve stanbulun a esine Katk,s,,* Bal,kesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bal,kesir 2005, s. 14.

⁵² Detayl, bilgi için bkz. Serdar Genç, *øXVII. Ve XVIII. Yüzy,llarda Bal,kesirøde Ekmekçi Esnaf,ø,* *Uluda Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 12, (2007), Bursa, s. 59-70.

üretilen ekme in kalitesini vurgulamaktayd,. ehirde Müslümanlar,n yan,nda gayrimüslimlerde f,r,nc,l,k yapabilmekteydi⁵³.

Bal,kesirøde bunlar,n yan,nda çörekçi ve börekçi esnaf, da önemli bi yer i gal etmekteydiler. 18. yüzy,l,n ikinci yar,s,nda Bal,kesir ile ilgili incelemede bulunmu olan Serdar Genç, Bal,kesirøde çörekçi ve börekçi esnaf,n,n f,r,nc, esnaf,ndan daha fazla say,da oldu unu belirtmi tir. ncelemesinde bahsi geçen dönemde üretilen bök ve çök çe itlerinin isimlerini vermi tir. Bök çe itlerine bakt, ,m,zda koyun eti ile yap,lan ~~ø~~la m-, ganemøø, s, ,r eti ile yap,lan ise øøla m-, bakarøø ad,yla zikredilmektedir⁵⁴. Çök çe itleri ise daha fazla olup ~~ø~~ya l, çökøø, ~~ø~~katmer ya l, çökøø, ~~ø~~ya l, halka çökøø, ~~ø~~ya s,z çökøø, ~~ø~~simid çöre iøø ve ~~ø~~simidøø olarak zikredilmi lerdir⁵⁵.

ehirde mevcut olan kasap esnaf, da esnaf gruplar, içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kendilerine has olarak bir bölge verilen kasap esnaf, bulundu u bölgeye ad,n, vermi tir. Bu bölge bugün ~~ø~~Kasaplar Mahallesiøø olarak an,lmaktad,r. Kasapl,k yapmak ise Müslümanlara has olup, gayrimüslimler kasapl,k yapamazd,. Bunun yerine gayrimüslimler ~~ø~~Kasapl,k Akçesiøø ad,yla bir vergi vermekteydiler⁵⁶.

Bunlar,n yan,nda hamamc,, hanc,, süpürgeci, testici, k,y,c,, tütüncü, oduncu, kömürcü, barutçu, topçu, mumcu, çakçakç,, boyac,, macuncu, do ramac,, semerci, sand,kç,, kald,r,mc,, dülgerci, kuyucu, çe meci, çilingir, çubukçu, mekkareci, deveci, menzilci, natur, pasban, tellak, tellal, hamal gibi esnaf kollar, da ehirde bulunmaktayd,⁵⁷.

2.2.1.4. Tar,m ve Hayvanc,l,k

Osmanl, Devleti kurulu undan itibaren y,k,l, ,na kadar tar,m endeksli bir devlet olarak varl, ,n, sürdürmü tür. Devletin mevcut ekonomik yap,s, tar,ma dayal, oldu undan dolayı, ülkede yeti tirilen her türlü ürün devlet için büyük önem arz etmekteydi. Bu üretilen ürünler içerisinde ise hububat ayr, bir öneme sahipti.

⁵³ Genç, s. 18.

⁵⁴ Genç, s. 17.

⁵⁵ Genç, s. 17.

⁵⁶ Güne Ya c., ~~ø~~Bal,kesir Kent Ya am,øø s. 147.

⁵⁷ Güne Ya c., ~~ø~~Bal,kesir Kent Ya am,øø s. 148.

Ülke topraklar, içerisinde üretilen hububat ürünleri; bu day, arpa, kabluca, çavdar, yulaf, çeltik, m,s,r ve dar,d,r. Bu ürünler içerisinde bu day ülke içerisindeki ahalinin temel besin maddesi olmas, aç,s,ndan büyük öneme sahiptir. Arpa ise hayvan yemi olarak kullan,ld, , için ülke içerisinde yap,lan hayvanc,l,k faaliyetlerinde önemli bir yere sahiptir.

Osmanl, Devleti'nde ülkedeki tar,m alanlar, dahîlinde ekim alan, olarak en yüksek pay hububat üretimi için ayr,lm, t,r. 16. yüzy,l'da ülke içerisindeki ekilebilir alanlar,n %90, 19. yüzy,l'da ise %84'i hububat üretimine tahsis edilmekteydi⁵⁸. Üretilen hububat ürünleri içerisinde en önemli pay ise bu day ve arpa için ayr,lm, t,.

Karesi Sanca ,n bulundu u mevkiinin co rafi ko ullar, göz önüne al,nd, ,nda hububat üretimi için fazlas,yla elveri li oldu u görülecektir. Sancak s,n,rlar, dahilinde Bal,kesir, Manyas ve Bigadiç gibi önemli ovalar bulunmaktayd,., Sancakta bu day, arpa, alef(saman), çavdar, çeltik, erzen(dar,), kabluca(siyez)⁵⁹ vb. hububat ürünleri yeti tirilmekteydi. Bunlar,n d, ,nda sancakta üzüm, tütün ve zeytin de yeti tirilmekteydi⁶⁰.

Bahsetti imiz ürünler içinde bu day hem ordunun îâ esi hem de ba kent stanbul'daki kalabal,k nüfusun doyurulmas, aç,s,ndan büyük öneme sahiptir. Ordunun temel besin kayna , olmas, aç,s,ndan bu day özellikle sava zamanlar,nda tedariki en elzem olan ürün idi. Herhangi bir s,k,nt, durumunda ordudaki askerlerin s,k,nt,ya dü memeleri, ya da yönetime kar , isyan etmemeleri için bu konuya önem verilmi tir. Bu sebeple ordunun ihtiyaç duydu u hububat,n sa lanmas, için ordu güzergah, üzerindeki menzîl te kilatlar, kullan,lm, , menzîl üzerinde bulunan köylere de elindeki mallar, orduya satma zorunlulu u getirilmi tir⁶¹.

Bundan ba ka, stanbul'un doyurulmas, da devlet için sürekli gündemde olan bir sorun olarak kalm, t,r. stanbul'un doyurulmas, meselesi Bizans döneminden beri var ola gelen bir olgudur. Bu durum Osmanl, Devleti'nde de devam etmi ve bir prestij meselesine dönü mü tür. Asl,nda bu durum prestijden ziyade bir mecburiyettir. Devletin ba kentinde ç,kacak bir k,tl,kta ba kentte ya ayan reayân,n

⁵⁸ Genç, s. 10.

⁵⁹ emseddin Sami, *Kâmûs-, Türkî* stanbul 2005, s. 782.

⁶⁰ Genç, s. 14.

⁶¹ Menzîl te kilat,yla ilgili detayl, bilgi için bkz. Yusuf Halaço lu, *Osmanl,larda Ula ,m ve Haberle me (Menziller)*, stanbul, İgi Kültür, 2014

hedef alacak, ki i do al olarak padi ah ve erkân,d,r. Bu sebeple stanbulun iâ e meselesi sürekli olarak kontrol altında tutulmaya çalışılm, t,r. Hatta belirtilen sebeplerden ötürü bu day ilerleyen dönemlerde olası bir k,tl, a kar , devletin ihrâç yasa , koydu u bir ürün haline gelmi tir⁶². Ancak bu yasaklamalar bu day ihrâc,n,n önüne geçememi ve ülkede yeti tirilen bu day bu sefer kaçak yollardan ihrâc edilmeye devam edilmi tir.

Devletin ihtiyaç duydu u hububat,n kar ,lanmas,nda Karesi Sanca ,n,n rolü büyüktür. ehirde ço unlukla bu day,arpa üretilmekteydi. Bunlarla beraber pirinç, üzüm, tütün, zeytin ba l,ca üretilen ürünlerdi. Sancakta yeti tirilen ürünler Bergama, Ayazmend ve Edremit limanlar, üzerinden stanbulâ nakledilmekteydi⁶³.

Osmanl, Devletiñde ehirlere genellikle tar,m d, , ekonomiye ba l, bir ekonomik hayat,n içerisinde olsalarda, bu durum Bal,kesir sanca ,nda farklı,k arz etmektedir. 17. yüzy,l,n ilk yar,s,nda Bal,kesirde inceledi i çalış,m,nda M. Öntü , Bal,kesir ehirinde bulunan tar,m arazilerinden bahsetmi ve 1615 tarihli bir belgeden yola çıkarak, bu dönemde stanbulun Karesi Sanca ,ndan istedi i 10.000 kile arpan,n 800 kilesinin Bal,kesir ehirinden kar ,land, ,n, belirtmi tir⁶⁴. Bu durum bahsi geçen dönemde ehirin yak,nlar,nda mevcut olan tar,m arazilerinin varl, ,na bir i arettir.

Bal,kesirde ba c,l,k da yaygın olarak yapılmaktayd,. ehir etraf,nda bir çok ba ,n bulundu u bilinmektedir. Bal,kesirde Kara Tepe, Kara Yoku , Kazga A a, K,zana a, Karlık, Arap Kap,s,, Dö eme, Koruk Dere, Kuk, Karayer, Nakka Çay,r,, Delikli taba lar, gibi ehir etraf,nda bir çok ba bulunmaktayd,. Bu ba lara hayvanlar,n girmemesi ya da zarar görmemeleri için bekçiler atanmaktayd,. Ancak ehirde ba c,l, ,n yaygın olarak yapılmamas, ehir ekonomisine katkı sunman,n yan,nda, üretimi yasak olan arab,nda yaygınla mas,na ve arab kaçakç,l, , yapılmamas,na da neden olmu tur⁶⁵.

ehirin co rafi yap,s, hayvanc,l,k içinde çok uygundu. Köylerde ya ayan reayâ ve konar-göçer a iretler daha çok küçükba hayvanc,l, ,yla u ra maktayd,. Ayrıca ehirde de hayvanc,l, ,n yapıld, , bilinmektedir. Ancak ehirde küçük ba

⁶² Genç, s. 35.

⁶³ Genç, s. 37.

⁶⁴ Öntü , s. 270.

⁶⁵ Öntü , s. 273.

hayvancılık yapıyor olsa da daha çok büyükbaş hayvancılıkla uğraşmaktaydı.⁶⁶ Bu hayvanlar için çobanlar tutulup ehirden otlamaya gönderilen hayvanlar akamlar, geri getirilmekteydi. Bunların yanında arıcılık, balıkçılık ve az da olsa devecilikte yapılmaktaydı. Develer daha çok Balıkesir'den limanlara mal getirip götürme işinde kullanılmaktaydı.

2.2.2. 18. Yüzyılda Ehirde ki Mevcut Yapılar

18. yüzyıla geldiğimizde ehirden mevcut olan bir çok cami, muallimhane, zaviye, mescid, medrese, imarethane, hamam, han ve vakıf bulunmaktaydı.

Ehirden ki mevcut camiler şunlardır; Yıldırım Bayezid camii, Zanos Paşa camii, Kaya Be camii, brahim Be camii, Hac, Ali camii, Türbe camii, Kasablar camii, Okçukara camii.

Ehirden ki mevcut mescidler şunlardır; Ahî Mehmed-Ahî Mustafa mescidi, eyh Lütfullah mescidi, Karaoğlan mescidi, Dinkçiler mescidi, Börekçiler mescidi, Ali Fakih mescidi, Martlı mescidi, Hac, Gaybi mescidi, Eskikuyumcular mescidi, Mirzabe mescidi, Oruçgazi mescidi, Umurbe mescidi, Akaml mescidi, Erdilek mescidi, Tekye mescidi, Fatma Hatun Medresesi mescidi, İsmail neci mescidi, Hoca Sinan mescidi.

Ehirden ki zaviyeler şunlardır; Ahî Mustafa zaviyesi, Mirahur Hasan Paşa zaviyesi, İsmail Be zaviyesi, Üçpınarlıolu Hayreddin Efendi zaviyesi, Çınarlı, Tekye zaviyesi, Zmıroğlu Hamza Be zaviyesi, Balımsultan zaviyesi, Türbe Camii zaviyesi, Selçuk Be zaviyesi, İrefüddin Paşa zaviyesi.

Ehirden ki mevcut medreseler şunlardır; Yıldırım Bayezid Han medresesi, Hoca Sinan medresesi, Fatma Hatun medresesi, Darülhadis(Bostan Çavuşu) medresesi.

Ehirden ki mevcut muallimhaneler şunlardır; Zanos Paşa muallimhanesi, Bostan Çavuşu muallimhanesi, Hac, Hadım Mahmud Paşa muallimhanesi, Çakaloğlu muallimhanesi, Hasan Çelebi muallimhanesi, Hac, Ömer muallimhanesi, Narlı muallimhanesi.

⁶⁶ Öntü, s. 275.

ehirde ki mevcut imarethaneler unlard,r; Y,ld,r,m Bayezid imarethanesi, Za nos Pa a imarethanesi.

ehirde ki mevcut hamamlar unlard,r; Za nos Pa a hamam,, Küçük hamam, Eski hamam.

ehirde ki mevcut hanlar ise unlard,r; Iyas Pa a han,, Had,m Mahmud A a han,, Hac, Halil han,, Alaybeyo lu Ahmed A a han,, Hüseyin Pa a han,⁶⁷.

Son olarak ehirde ki mevcut vak,flar unlard,r; Za nos Pa a vakf,, Hac, Ömer vakf,, Zaviyei Ç,karc, vakf,, erafettin Pa a vakf,, Selçuk Zaviyesi vakf,, Mirahur Hasan Pa a vakf,, Hoca Sinan ve Memmi Sinan ve Çelebi vakf,, eyhülislam Yahya Efendi vakf,, nebey vakf,, Y,ld,r,m Bayezid vakf,, Oruçgazi Mescidi vakf,, Kayabey Medresesi vakf,, brahim Bey vakf,, Hüsametdin Bey vakf,, Hocazade Mehmet Pa a vakf,, Sinan Çavuş Darülhadisi vakf,, Bars Mescidi vakf,, Ahi Mehmet Mescidi vakf,, Balum Sultan vakf,, Erdilek Mescidi vakf,, Had,m Mahmud A a vakf,, Fatma Hatun Medresesi vakf,, Hac, Slçuk vakf,, Bayezid Hocas, Sinan vakf,⁶⁸.

2.2.3. Bal,kesir ehrinin Nüfusu

Bal,kesir, tipik bir Osmanl, ehri olarak yap,land,r,lm, t,r. ehir, 16. yüzy,l,da imparatorluk içerisinde ki orta ölçekli ehirlerden biridir. 16. yüzy,l,da Bal,kesir,de 22 mahalle bulunmaktad,r. Bunlar; Mirza Be , Oruç Gazi, Mustafa Fakih, Okçukara, zmirler, Salahaddin, Ali Fakih, Sahn-, Hisar (Hisariçi), Börkciler, Börekçiler, Eski Kuyumcular, Debba lar, Dinkçiler, Hac, Gaybi, Yenice, Hac, shak, Hac, smail, Umur Be , Karao lan, Martl,, Kasaplar, ve eyh Lütfullah mahalleleridir. Tapu-Tahrir defterlerine göre bu dönemde ehrin nüfusu ise 1530,da 4195, 1573,te ise 6864 olarak hesaplanm, t,r⁶⁹. 43 y,l içerisinde meydana gelen neredeyse %50 civar,nda bu nüfus art, , 16. yüzy,l,da ki dünya nüfusunun art, e ilimi ile paralellik göstermektedir⁷⁰.

⁶⁷ Ünlüyol, s. 186-217.

⁶⁸ Su, s. 27.

⁶⁹ Ya c, ve Genç, s. 39.

⁷⁰ Detayl, bilgi için bkz. Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyas,,* çev.: Mehmet Ali K,l,çbay, stanbul: Çeltüt Matbaac,l,k, 1990.

17. yüzyılda Balıkesir ehrinin nüfusunu tespit etmek ise önceki yüzyıla göre daha zordur. Bunun nedeni Tapu-Tahrir geleneğinin terkedilmesidir. Bu yüzden 17. ve 18. yüzyıllardaki mevcut nüfusun hesaplanmasında Avârız defterlerinden faydalanılmaktadır. 17. yüzyılın ilk yarısındaki Balıkesir ehrini incelemi olan M. Öntü, Balıkesir'e bağlı köyleri de hesaba katarak yaptığı analizde bir avârız hanesini 10 hane olarak kabul etmiştir. Öntü incelemesinde mevcut avârız hâne sayısı, nefer üzerinden hesaplanmıştır. Buna göre ise 108 avârız hanesi olduğu sonucuna varmıştır.⁷¹ Ancak hesaplamalarda bir de hâne terimi ile kaç kişinin belirtildiği de muhtemeldir. Bu yüzden Ömer Lütfi Barkan'ın ortaya koyduğu 5 katsayı üzerinden hesaplamalar yapılmıştır.⁷² Bu hesaba göre ise 17. yüzyılda Balıkesir ehrinin nüfusu yaklaşık olarak 5400 olarak hesaplanmaktadır. Ancak bu rakam yıllara göre artışı ve azalışı göstermektedir. Bunda yüzyılda yaşanan Celali isyanları, bölgede yaşanan ekili tarıma faaliyetleri, yaşanan doğal afetler ve 16. yüzyılın sonunda ortaya çıkan *“Küçük Buzul Çağının”* olarak bilinen iklim değişikliği etkili olmuştur.⁷³

16. yüzyılda Balıkesir'de 22 mahalle var iken, 17. yüzyılda mahalle sayısı 20'ye düşmüştür. Bunun sebebi Börekçiler ve Debbaşlılar mahallerinin muhtemelen hane sayılarında meydana gelen düşüş sebebiyle ilgili mahallelerin başka mahallelere dahil olmasından ileri gelmektedir.

18. yüzyılda Balıkesir'deki mevcut nüfus yine avârız defterleri üzerinden hesaplanabilmektedir. 1702-1703 tarihinde ehrin mahallelerindeki toplam avârız hanesi 162,5 olarak hesaplanmıştır.⁷⁴ 1730-31 tarihinde ehrin mahallelerindeki toplam avârız hane sayısı ise 120,5 olarak hesaplanmıştır.⁷⁵ Ehir nüfusunda bu 30 senelik süreç içerisinde bir düşüş söz konusudur. Diğer incelediğimiz kazadaki köyleri de içine alan kayıtlarda ise 1709-1710 tarihli Anadolu Beylerbeyliği'nin icmal avârız defterine göre kazanın tamamında mevcut olan avârız hane sayısı 345'tir.⁷⁶ Yaklaşık on yıl sonra 1721-22 tarihli bir başka defterde ise hane sayısı,

⁷¹ Öntü, s. 153.

⁷² Nejat Göyünç, *Hane* D A, XV, İstanbul: TDVY, 1997, s. 552-553.

⁷³ Detaylı bilgi için bkz. Sam White, *Osmanlı'da şyan iklimi*, çev.: Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Alfa Yayınları, 2013.

⁷⁴ Ünlüoğlu, s. 93.

⁷⁵ Ünlüoğlu, s. 93.

⁷⁶ Yağcı ve Genç, s. 45.

364,5 olarak kaydedilmi tir⁷⁷. 1745 tarihli bir kay,ta göre ise hane say,s, 393 olarak kaydedilmi tir⁷⁸. Ancak 1756 tarihli kay,ta göre nüfus dü mü olup, hane say,s, 141, sadece ehre ait olan hane say,s, ise 87.5 olarak kaydedilmi tir⁷⁹. 1730 tarihinden itibaren 1756 tarihine gelene kadar yine ehir nüfusunda bir dü ü söz konusudur. Yüzy,l,n sonuna do ru ise nüfusun bir hayli dü mü oldu u görülmektedir. Bu dü ü ün sebebi yüzy,l,n ikinci yar,s,ndan itibaren ard arda meydana gelen sava lar ve e kiyal,k faaliyetleri olabilir. 18. yüzy,l,da mahalle say,s,nda bir farkl,l,k olmay,p, 17. yüzy,l,da mevcut olan mahalleler varl,klar,n, korumu tur.

2.2.4. ehirde Ya ayan Gayrimüslimler

Bal,kesir ehrinde Müslümanlar,n yan,nda az da olsa gayrimüslimde ehirde sakin idi. ehirde Rumlar, Yahudiler, K,ptîler ve Ermeniler gayrimüslim nüfusu olu turmaktayd,. ehirde 17. yüzy,l,da gayrimüslim nüfusun en çok bulundu u mahalleler Martl,, Karao lan, Ali Fakîh, Eski Kuyumcular ve Okçukara mahalleleridir⁸⁰. ehirde gayrimüslimlerin Müslümanlarla beraber ya amalar,n,n sebebi ise bir mahalle olu turabilecek kadar kalabal,k olmamalar,d,r. Ancak bu durum mahallelerde bir sorun te kil etmemektedir. Hatta gayrimüslim topluluklardan olan Ermenilerin ehre ilk geldikleri dönemde Müslüman ahali taraf,ndan misafir edildikleri kay,tlarda geçmektedir⁸¹. ehirde gayrimüslim nüfusun en çok u ra t,klar, meslekler ise kuyumculuk ve kazanc,l,kt,r⁸². Bunlar,n d, ,nda f,r,nc,l,k ve abac,l,ka u ra t,klar, meslek gruplar,ndand,r. ehirde 1691-92 tarihinde 87 gayrimüslim ki inin ya amakta oldu u bilinmekle beraber, defterlerde belirtilmedi inden dolay, bunlar,n kaç,n,n Ermeni kaç,n,n Yahudi oldu unu tespit etmek mümkün de ildir⁸³.

ehirde ya ayan Ermenilerin ehre 16. yüzy,l,n sonu ya da 17. yüzy,l,n ba ,nda geldikleri tahmin edilmektedir. Bal,kesire gelen bu Ermenilerin o dönemde meydana gelen Celali isyanlar, sebebiyle do udaki yerle imlerinden ve Safevi

⁷⁷ Ya c, ve Genç, s. 45.

⁷⁸ Ya c, ve Genç, s. 45.

⁷⁹ Ya c, ve Genç, s. 45.

⁸⁰ Ünlüyol, s. 129-142.

⁸¹ Abdülmecid Mutaf, "Bal,kesirde skan Edilen Ermenilerin Yönetim ve Müslüman Halkla li kileriö, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, (2003), Manisa, s. 75.

⁸² Güne Ya c,, "Bal,kesir Kent Ya am, s. 143.

⁸³ Güne Ya c,, "Bal,kesir Kent Ya am, s. 143.

baskı, s,ndan kaçan bölge Ermenilerinden olmaları, muhtemeldir⁸⁴. Balıkesir'deki Ermeniler duvar ustası, terzilik, çerçicilik ve fırıncılık gibi işlerle meşgul olmuşlardır⁸⁵. Balıkesir'de Ermenilere ait ilk kilise ise 1673 senesinde açılmıştır⁸⁶. 19. yüzyıla gelindiğinde Ermeniler şehirde en kalabalık gayrimüslim cemaati olarak turmaktaydılar.

Şehirde yaayan Yahudilerin şehre ne zaman geldikleri tam olarak bilinmemektedir. Bizans zamanından beri şehirde yaşayabilecekleri gibi, 1492 senesinden sonra İspanya'dan sürülenlerin de şehirde sakin olabilecekleri muhtemeldir.

Şehirde 16. yüzyıl Tapu-Tahrir defterlerine göre 14 hane Yahudi nüfus bulunmaktadır⁸⁷. 19. yüzyılda şehirde Yahudi nüfus kalmamıştır.

Balıkesir şehrinde Bizans döneminde Rumların yaşadığı bilinmektedir. Ancak şehirde Türk hakimiyetinin kurulmasından sonra kayıtlarda isimleri geçmemektedir. 18. yüzyılda şehirde yaayan Rumlar 16. ve 17. yüzyıl kayıtlarında da geçmemekte olup bu tarihlerden sonra şehirde sakin oldukları düşünülmektedir. 1845 sayımında sayımlar, 72 haneye yükselmiş olup, Karaoğlan mahallesinde 28 hane ve Börekçiler mahallesinde 19 hane Rum bulunmaktadır. Geriye kalan 25 hane ise Martlı ve Yenice mahallelerinde ikâmet etmektedirler.

2.2.5. Balıkesire Bağlı Köyler

Balıkesir şehrine bağlı köylere baktığımızda, 1701-1702 tarihinde şehre bağlı 71 köy olduğunu görmekteyiz. Bu köylerin toplam avârlık hane sayısı ise 207'dir⁸⁸. Bundan yaklaşık 30 yıl sonraki 1730-1731 tarihli bir kayıttan ise avârlık hane sayısı, 106'ya düşmektedir⁸⁹. 30 senelik bir süre zarfında köylerdeki toplam avârlık hane sayısı, neredeyse yarıya düşmüştür. Bu durumun nedeni muhtemelen bölgede mevcut olan ekonomik faaliyetleri ile alakalı olmalıdır. Balıkesire bağlı köyler içerisinde sadece Mendehorye köyünün hane sayısı, 1701-1702 tarihinde 15'ten 1730-1731 tarihine gelindiğinde 30'a yükselmiştir. Bu durum köylerdeki geçim

⁸⁴ Mutaf, s. 73.

⁸⁵ Mutaf, s. 44.

⁸⁶ Mutaf, s. 77.

⁸⁷ Ünlüoğlu, s. 130.

⁸⁸ Ünlüoğlu s. 111.

⁸⁹ Ünlüoğlu s. 111.

s,k,nt,s, nedeniyle reayân,n topra ,n, terketmesi ve yerinde kalan reayân,n ise vergileri ödeme güçlü ü çekmesinden dolayı, di er köylere ba lanma iste inden de kaynaklanm, olabilir. Ayr,ca Mendehorye köyü bu dönemde Karesi Sanca , içerisindeki derbent olarak çal, an köylerden bir tanesidir. Bu durumda köyün yüksek bir hane say,s,na sahip olmas, normal kabul edilebilir.

3.TEVZÎ DEFTERLER N N MAH YET

17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin malî politikalar, bir çok alanda de i imine u ram, t,r. Bu de i imin haz,rlay,c,s, durumunda olan sebepler ise 16. yüzyılda hem Dünyada hem de Osmanlı co rafyas,nda meydana gelen geli melerdir. İlk olarak, Batı,ın Amerika, ke fi ve akabinde buralar, sömürge haline getirmesinden sonra Avrupa ve ard,ndan Osmanlı piyasalar,na giren Amerikan gümü ü ve Amerikan alt,n,, Osmanlı malî sisteminin de i mesinde büyük rol oynam, t,r. Dönem Avrupa,nda ve Osmanlı,da da benimsenen ~~Mer~~ ⁹⁰ *Merkantilist* anlay, gere i, devlet, elinde bulundurdu u nakit paray, d, ar,ya kapt,r,mamaya ve her daîm nakit rezervlerini artt,r,maya çal, m, t,r. Ancak bu durum ilerleyen y,llarda önü al,amaz bir hal alm, ve akabinde devlet 1585 senesinde % 44 oran,nda bir ta î uygulamas,na gitmek zorunda kalm, t,r⁹¹.

Yine bahsi geçen yüzyılda hem Avrupa,da hem de Osmanlı Devleti'nde ortaya ç,kan nüfus art, , ekonomik hayat,n canlanmas,na sebep olmu tur. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin hem iç ticaret hem de d, ticaret hacmi art, e ilimine girmi tir. Ancak devlet bu nüfus art, ,ndan ayn, zamanda zarar görmü tür. Piyasalarda emtia talebinin artmas, ekonomiyeye canl,l,k getirmi , ancak bu art, ,n kar ,s,nda mevcut arz eksik kalm, t,r. Sonuçta fiyatlar art, e ilimine girmi , tedavüldeki paralar de er kayb,na u ram, ve yukar,da bahsi geçen ta î uygulamalar,na zemin haz,rlanm, t,r⁹².

16. yüzyılda meydana gelen geli melerden bir di eri ise silah teknolojisinde ve buna ba l, olarak sava ş sistemindeki de i melerdir. Halihaz,rda mevcut olan T,mar sisteminin yerini yava yava İtizâm sistemine b,rakmas,yla, devletin malî sisteminde ya anan dönü üm, silah sisteminin de de i mesiyle h,z kazanm, t,r. Klasik dönem sava ş gereçlerinin yerini ate li silahlar,n almas,yla bu silahlar, kullanacak e itimli asker ihtiyac, ortaya ç,km, t,r. Bunun sonucunda Osmanlı,

⁹⁰ Detayl, bilgi için bkz. Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorlu u'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Ne riyat, 2014.

⁹¹ Detayl, bilgi için bkz. Hasan Sencer Peker, *Avrupa,da Merkantilist Uygulamalar ve Osmanlı Ekonomisi ile Bir Kar Őla t,r,m*, *Çank,r, Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, (2015), Çank,r,, s. 1-12. Hüseyin Kaleli, *Osmanlı Madeni Para Rejiminde Enflasyona Yol Açmas, Bak,m,ndan Ta Ői ler ve Sebepleri*, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2, (2002), Isparta, s. 189-206.

⁹² Detayl, bilgi için bkz. Ahmet Tabako lu, *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergah Yay,nlar,, 1986.

ordusunun belkemi ini olu turan T,marl, Sipahilerin yerini ~~ç~~Cebeliüçç ya da ~~ç~~Sekbançç olarak bilinen ulûfeli askerler alm, , ordudaki Yeniçeri ve Kap,kulu birliklerinin say,lar, önemli ölçüde artt,r,lm, t,r. Ordu mevcudunun artmas,nda elbette 16. yüzy,l,n son çeyre inde ya anan ran ve Avusturya sava lar,n,n da büyük oranda etkisi olmu tur. Ordu mevcudunda meydana gelen bu büyük art, devletin mevcut malî politikalar,nda de i imlere gitmeyi zorunlu k,lm, t,r.

Tüm bu geli meler Osmanl, Devletânin nakit paraya olan ihtiyac,n, artt,rm, t,r. Devlet ise bu mebla lar, kar ,lamak için do al olarak vergileri artt,rma yoluna gitmi tir. 17. yüzy,l,da Tapu-Tahrir gelene inin terki ve hane sistemine geçi , devlete ait olan T,mar arazilerinin Itizâm yoluyla nakit para kar ,l, ,nda tüzel ki ilerın tasarrufuna verilmesi bu geli melerin sonucunda meydana gelmi tir. Bütün bunlara ra men devletin elde etti i gelir yetersiz kalm, t,r. Bunun üzerine önceleri ola anüstü artlarda al,nan Avâr,z, Nüzul ve Sürsat gibi vergiler sürekli vergiler haline gelmi tir. Ancak yüzy,l,n sonlar,nda bu vergilerde yetersiz hale gelmi ve reayân,n üzerine yeni vergiler bindirilmı tir. Bu sayd, ,m,z olgular,n sonucunda 18. yüzy,l,da Yavuz Cezarın deyimiyle ~~ç~~yeni bir malî sektörçç olarak ~~ç~~Tevzi Defteriçç uygulamalar, ortaya ç,km, t,r⁹³.

3.1. Tevzî Defterleri

Osmanl, Devletâninde reayân,n vergilendirilme ekli iki ana ba l,k dahîlinde yapılmaktadır. Bunlardan ilki eriatın ortaya koydu u kurallar gere i ortaya ç,kan erâ vergiler, yani ~~ç~~Tekâlif-i erâyyeçç dır. Di er vergilendirme türü ise devletin ihtiyaçlar, do rultusunda yine erâ kurallara dayanan ancak miktar, önceden tahmin edilemeyen vergilerdir. Bu tür vergilere ise ~~ç~~Tekâlif-i Örfiyeçç denilmektedir. Bahsedece imiz Tevzî defteri uygulamalar, bu ba lamda Tekâlif-i Örfiye grubundan vergiler kapsam,na girmektedir. Tevzî defterleri, 18. yüzy,l,da imparatorluk dahîlindeki ehir, kasaba ve köylerde ortaya ç,kan yeni bir tür vergi sistemidir. Ancak, sistem 18. yüzy,l,da ortaya ç,km, olsada, önceki yüzy,la ait az da olsa tevzî uygulamas,na rastlamak mümkündür. Duygu Tan,d, taraf,ndan incelenen 1682-1688 senelerine ait olan Ruscuk erâyye sicillerinde tevzî uygulamalar,na rastlamak

⁹³ Cezar, s. 90.

mümkündür. Örne in 1682-88 senelerine ait 3 numaral, Rusçuk sicilinde be adet tevzi defteri kayd, bulunmaktad,r⁹⁴. Tevzî defteri isminin yan,s,ra *Wilayet Masraflar,øø* ya da *Salyane Defterleriøø* olarakta bilinmektedirler. Burada *tevzîøø* tabiri ehir dahîlinde yap,lan masraflar,n reayâya taksimini ifade etmektedir.

Tevzî defterlerinin mahiyetine bak,ld, ,nda geni çapl, bir envantere sahip oldu u görülecektir. Tevzî defterlerine i lenen masraflar; mdâd-, seferiyye ve imdâd-, hazariyye, avâr,z, nüzul ve sürsat bedeli gibi ödemeler, pa alar,n ve onlar,n kap, halklar,n,n konaklamas,, yeme-içme ve yolluk gibi masraflar,n,n kar ,lanmas,, yine pa alara verilen hediyeler, menzil ücretleri, emr-i alî ile gelen görevlilere verilen ücretler, kad,lara, naiplere, muhz,rlara, âyânlara, ehir kethüdalar,na, müba irlere, mimarba ,lara, pazarba ,lara, mahkeme katiplerine, hademelere, sekbanlara ödenen ücretler, ehirden gelip geçenler için ödenen konak ve bargir ücretleri, güvenlik ve e kiya takibi için ödenen ücretler, ehirlerdeki mevcut kamu binalar,n,n yap,m, onar,m masraflar, ve reayân,n ödeyemedi i durumlarda yöneticilerin ödedikleri masraflar,n faizi (güze tesi) vs. gibi yükümlülüklerden olu maktad,r. Bu yap,lan harcamalar,n büyük k,sm, isepa alar için yap,lmakta olan harcamalardan olu maktad,r.

3.1.1. Tevzî Defterlerinden Sorumlu Olan Yöneticiler

ehir sakinleri üzerine tevzî edilen bu masraflar belirli görevliler taraf,ndan tanzîm edilmekte ve denetlenmekteydi. ehir masraflar,n,n reayâ üzerine pay edilmesi s,ras,nda görevli olan yöneticiler ehir kethüdâs,, pazarba ,, çöp suba ,s,, muhtesip, mimarba , ve esnaf kethüdâlar, gibi üst düzey görevlilerdi. Bu görevliler ehrin belediye meclisini temsilen görevlerini ifâ etmekteydiler. Kad,lar ise adlî i lerinin yan,nda bu belediye meclisinin ba kan, konumundayd,lar⁹⁵. Ayr,ca bunlar,n d, ,nda âyân, voyvoda gibi bulunduklar, yörenin güçlü ailelerine mensup olan yerel yöneticiler de bu masraflar,n payla t,r,lmas,nda söz sahibiydiler. Bu sayd,klar,m,z içerisinde ehir kethüdâs, ve pazarba ,, ehir sakinlerince yap,lacak olan masraflar,n payla t,r,lmas,nda birinci dereceden sorumluydular.

⁹⁴ Duygu Tan,d,, *R-3 Numaral, Rusçuk erâyye Sicilinin Çeviriyaz,s, ve Tahlili(H. 1193-1100/M. 1682-1688)*, Eski ehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eski ehir 2013, s. 75.

⁹⁵ Çiftçi, s. 68.

ehir kethüdal, ,, basit tan,m,yla hem devlet ile yörelerdeki yerel yönetici konumunda olan âyân, e raf gibi yöneticiler aras,nda, hem de reayâ ile devlet aras,nda köprü vazifesi görmesi amac,yla olu turulmu bir kurumdur. Osmanl, Devletânde ehir kethüdal, ,n,n Kanuni Sultan Süleyman döneminde olu turuldu u yayg,n bir görü olsada, bu do ru olmay,p, 1501 tarihli bir Ahkâm defterinde bu kurumdan bahsedilmesi, kurumun kurulu tarihinin daha erken dönemler oldu unu göstermektedir⁹⁶. Osmanl, Devletânde ehir kethüdal, , 1786 senesinde dönemin sultan, olan I. Abdülhamit taraf,ndan âyânlar,n yapt,klar, zulümlerin önüne geçmek amac,yla tekrardan olu turulmu bir kurumdur. Ancak bu yap,lan düzenlemelere ra men âyânlar,n gücü k,r,lamam, ve bu iki kurum varl,klar,n, yan yana devam ettirmilerdir. ehir kethüdas, olarak atamas, yap,lacak ki i ehir ileri gelenlerinin onay,ndan sonra merkezden gönderilen bir berâtla görevine ba lamaktayd,. Bu göreve atanacak ki ilerini dini bütün ve güvenilir olmas,na özen gösterilmekteydi. ehir kethüdas, seçilecek ki iler genellikle tüccar, a a ya da çelevi kökenliler aras,ndan seçilirdi⁹⁷. ehir kethüdas,n,n en önemli görevleri aras,nda ehre u rayan devlet görevlilerini, yolculuk eden vali, mutasarr,f gibi görevlileri ve sava a ya da e kiya takibine giden askeri birlikleri a ,lamak ve konaklamas,n, sa lamak bulunmaktad,r. ehir kethüdas, bu görevini ifâ ederken yapt, , harcamalar için yeri geldi i zaman kendi cebinden harcamalar yapmakta ve daha sonras,nda belli bir faiz oran,yla bu ücretleri tevzî defterlerine geçirterek geri almaktayd,⁹⁸.

Vilayet masraflar, kapsam,nda çal, an di er bir önemli kurum ise Pazarba ,l,kt,r. Pazarba ,lar ehirde ki mevcut esnaf ileri gelenleri taraf,ndan seçilir ve merkeze bu seçimle ilgili olarak bilgilendirme yap,l,rd,. Merkez uygun görürse bir berâtla pazarba ,lar görevlerine ba larlard,. Görevlerinde bir suiistimal yapmad,klar, sürece ölene kadar görevde kalabilirlerdi. Pazarba ,lar,n görevi bakkal ve pazarc,lar, ilgilendiren meselelerle ilgilenmek ve özellikle sat, için tüccarlar,n kente getirdi i bütün mallar,n da ,t,m,nda onlara e it davranmakt,r. Konumuz aç,s,ndan ise Pazarba ,lar,n görevi ehre gelen devlet erkân,n,n a ,lanmas, ve konaklat,lmas,, herhangi bir sava ya da e kiya üzerine gitme hadisesinde ordu için gerekli olan erzak,n sa lanmas, için gerekli olan emtian,n esnaflardan temîn edilmesini

⁹⁶ enol Çelik, "ehir Kethüdas," *D A*, XXXVIII, stanbul: TDVY, 2010, s. 451-453.

⁹⁷ Çelik, *ehir Kethüdas*, s. 451.

⁹⁸ Çad,rc,, s. 41.

sa lamakt,r. Bu i lemler esnas,nda pazarba ,lar haz,r bulunmakla ve kay,tlara geçen bilgileri kontrol etmekle yükümlüydüler⁹⁹.

3.1.2. Tevzî Defterlerinin Sistemati i

Tevzî defterlerinin tutulma ekillerine bak,ld, ,nda, defterlerin genel olarak *defter oldur ki*¹⁰⁰ cümlesiyle ba lad, , görülmektedir. Ard,ndan yap,lan masraflar,n tarihinin verilmesi, masraflar,n neden yap,ld, ,n,n belirtilmesi ve yap,lan masraflar,n k,sa bir özetinin s,ralanmas,ndan sonra hane ve köyler üzerine dü en ödeme tutarlar, yaz,lmakta, son olarak da *cümle marifet ve marifet-i erâle* cümlesi gelerek yap,lan masraflar,n kad, önderli inde toplanan ehir yöneticilerinin tümünün kat,l,m,yla kararlar t,r,ld, , belirtilmektedir. Bundan ba ka *bu*¹⁰¹ ibaresiyle ba lay,p, ard,ndan tarihin at,ld, , tevzî defterleri de görülmektedir¹⁰². Ayr,ca, Ali Aç,kel, inceledi i Tokat masraf defterlerinin *defter oldur ki* cümlesiyle ba lay,p *memâlik-i mahrûse-i âhânede olan tekâlîf ve tevzîât,n hakikati anla ,lmak için* ya da *memâlik-i mahrûsetüâ-mesalik-i âhânede kâîn biâ-cümle kazâlar,n vâki olan masârif-i sahîhalar,* cümleleri ile devam eden tevzî defterleri ekinde haz,rland, ,n, belirtmi tir¹⁰³. Christoph Neumann ise inceledi i Selanik masraf defterlerindeki mevcut kay,tlar,n *umur-, vilayet* tabiriyle ba lad, ,n, belirtmi tir¹⁰⁴.

Bu ba l,klar,n at,lmas,n,n ard,ndan yap,lan masraflar liste halinde s,ralanmakta ve kar ,lar,na yap,lan masraflar,n miktarlar, yaz,lmakta olup, bu masraf kay,tlar,n,n alt,na bütün masraflar,n toplam miktar, yaz,lmaktadır. En altta ise sanca a ba l, mahalle ve köylerin isimleri s,ralanmakta olup, bu isimlerin alt,na ödeyecekleri miktarlar yaz,lmaktadır. Ancak, Bal,kesir ehri esas al,nacak olursa bu tarzda tutulan kay,tlar,n 18. yüzy,l,n ikinci yar,s,ndan sonra yayg,nla t, , gözlemlenmektedir. Bal,kesir ehri'nin 1750'di tarihlerde tutulan ehir ve ona ba l, köyler üzerine yüklenen tevzî defterlerinin kay,tlar,na bak,ld, ,nda, tutulan defterlerin liste halinde haz,rlanmay,p, bütün masraflar,n s,ra s,ra paragraf halinde

⁹⁹ Çiftçi, s. 4.

¹⁰⁰ B S, nr. 729, vr. 3a-1.

¹⁰¹ B S, nr. 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 737, 738.

¹⁰² B S, nr. 728, vr. 141a-1.

¹⁰³ Aç,kel ve Sa ,rl,, s. 99.

¹⁰⁴ Neumann, s. 78.

yazıldı, , görülmektedir¹⁰⁵. Balıkesir’de liste halinde hazırlanmakta olan tevzî defterlerinin örnekleri 1760’lardan itibaren görülmektedir.

Ülke içerisinde farklı şehirlerde düzenlenen tevzî defterleri incelendiğinde ise görülecektir ki, masraflar genel olarak benzer olmakla birlikte yöresel farklılıklardan dolayı, masraf kalemlerinde de farklı harcamalar ortaya çıkabilmektedir. Buna neden olan etkenlerin başında ortaya çıkan yeni malî sektörün belirli bir sisteme oturtulamaması, olması, yatmaktadır. Tevzî defteri uygulamaları, belirli standartlar dahilinde ortaya çıkmayabilir, devletin mevcut ekonomik yapısına entegre olma eğilimi göz önüne alındığında, belirli yasalara bağlı olmadığı ve sistemde ortaya çıkan sorunlar ve muhtemel sonuçları neticesinde zamanla düzenlenen yasalardan oluştuğu görülecektir. Yürürlükte bulunan bu yasalar ise çoğunlukla sistemi düzenlemek ya da reyân üzerindeki sıkıntılar, hafifletmekten uzak olması, daha çok mevcut durumu idâme ettirme amacıyla yönelik olarak imelidir¹⁰⁶.

Hem yöresel farklılıklar hem de yönetici konumunda bulunan kişilerin keyfi uygulamaları, bu harcamaların yöreden yöreye farklılık arz etmesine neden olmuştur. Tutulan kayıtların yazılı şeklinin belirli bir prosedüre bağlı olmaması, ve kayıt tutma şeklinin kayıtlı tutan kadının inisiyatifinde bulunması, mevcut durumun başlıca nedenleridir. Yavuz Cezar, yöresel kadınlardan bir standartizasyon endişesi taşıyan madde ve hükümlerinden ya da bu konuda yeterince bilgi sahibi olmamaları,ndan dolayı, hazırlanan defterlerin birbirlerinden farklı oldukları, ya da bir defterin diğer bir deftere göre daha kapsamlı olduğunu belirtmiştir¹⁰⁷. Elbette vilayetlere yüklenen masrafların belirli bir sistemden yoksun olması, sebebi önceki yüzyılda zorunlu olarak meydana gelen malî defislerdir. Bununla beraber ilgili yüzyıl içerisinde meydana gelen mevcut malî sistemde defislerin de payı büyüktür.

Salyânede ya da diğer adıyla tevzî defterleri kazalar temel alınarak hazırlanmaktaydı. Buna göre bir kazanın tevzî defteri hazırlanırken aynı zamanda o kazaya bağlı olan köylerde bu masraflara dahil olmaktadır. Tevzî defterlerinin hazırlanması, ve kaza dahilindeki mahalle ve köylere pay edilmesi belirli bir prosedüre göre yapılmaktaydı. Şehir yönetiminde söz sahibi olan başta kadı, âyân, voyvoda, mütesellim, şehir kethüdası, esnaf kethüdaları, vakıf yöneticileri ve diğer şehirli

¹⁰⁵ B S, nr. 728, 729, 730, 731.

¹⁰⁶ Cezar, s. 92.

¹⁰⁷ Cezar, s. 92.

gelenlerinin hazırlanmış bir toplantıda bu masraflar belirlenmekteydi. Bu toplantıda *masarifat*-, *belde* miktar, belirlenmekte ve tutulan her kayıt için *harc*-, *defter*-, *defter kaydiyesi* ve *harc*-, *imzâ* gibi masraflar eklenerek mahalle ve köylerin ne miktarda vergi vermeleri gerektiği hesaplanmaktadı. Bu işlemler yapılırken ayrıca *katibiye*-, *ihzariye* ve *hüddamiye* gibi mahkemede çalışan görevlilerin ücretleri de bu defterlere yansıtılmaktaydı. Bunun ardından hazırlanan defterler tasdik edildikten sonra kadim sicillerine kayıt edilmekteydi¹⁰⁸. Ayrıca, bir önceki dönemden kalan alacaklar da yeni hazırlanan defterlere geçirilerek tahsil edilmekteydi¹⁰⁹.

Bu şekilde hazırlanan defterlerin bir sûreti tefti için merkeze gönderilmekteydi. Buradaki amaç elbette yapılacak olan usulsüzlüklerin ve tekâlif-i akka türü kanunsuz vergilerin reyâyaya yüklenmesinin önüne geçilmesiydi. Tefti için tevzî defterlerinin merkeze gönderilmesi 1779 tarihli bir adaletnâme ile istenmi şede bu hayata geçirilememiştir. Uygulama ancak III. Selim döneminde 1792 senesinde gerçekleşilebilmiştir¹¹⁰.

Tevzî defterlerinde adı geçen masraflar genel teamüller içerisinde yıldı iki kez olmak üzere Rûz-, Hızır ve Rûz-, Kasım'da talep edilmekteydi. Sonraki yıllarda teamüllerin adı, şık olarak *Aralık Tevzî* olmak üzere üçüncü bir ödeme tarihi daha şıkartılmıştır. Bu uygulamaların yanında tevzî defterlerini zamanında göndermeyen kazalar şenenin farklı zamanlarda usule aykır olarak defterlerde düzenlemişlerdir. Tevzî defterlerine ilenen masrafların kaza ahalisine pay edilmesi belirli bir prosedüre göre yapılmaktaydı. Ancak, tevzî defterlerinin kaza sakinlerine pay edilme metodunun açıklanmasından önce, bu sistemin iliyi tarzına bir nevi dayanak olan avârız, nüzul ve şürsat bedeli gibi vergilerinin tahsil edilme ekli üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır.

Bilindiği gibi ola anüstü hal vergisi iken zamanla düzenli bir vergi haline gelen avârız, nüzul ve şürsat bedeli vergilerinin tahsil edilme ekli hane sistemine dayanmaktadır. Ancak burada belirtilen haneden kasıt nüfusla bağlantılı olmayıp, vergi verebilecek kişiyi sayışın, hesaplaması, bakımından muşlak bir alan, teşkil etmektedir. Hane sistemine dayalı vergi hesaplamalarında bir avârız hanesi gerçek

¹⁰⁸ Açıkkel ve Şarlı, s. 101., Çiftçi, s. 71., Neumann, s. 72.

¹⁰⁹ Açıkkel ve Şarlı, s. 102.

¹¹⁰ Çadirci, s. 167.

bir haneye tekabül etmeyip, tasarruf edilen arazinin verimine göre avâr,z hanesinin içerdi i hane say,s, bir ile elli aras,nda de i mekteydi. te, mevcut olan bu hane sistemi tevzî defteri uygulamas,na da dayanak te kil etmi tir¹¹¹. Ancak sistem revize edilerek, avâr,z sistemindeki vergi veren ahs,n esas al,nmas, yerine, kazaya ba l, olan bütün mahalle, esnaf ve köylerde ki haneler esas al,narak vergilendirilme yoluna gidilmi tir. Bir kazan,n tevzî defterlerinde mevcut olan masraflar,n o kazada sakin olan reayâya payla t,r,lmas, bu eskiden beri süregelen sistem üzerinden yap,lm, t,r.

Bu anlatt,klar,m,z,n , , ,nda genel teamüllere göre düzenlenen tevzî defterleri kontrol için merkeze gönderilirdi. Bu defterler ilgili dairede görevli memurlar taraf,ndan kontrol edilirdi. Memurlar defterin alt k,sm,na tasdik ibaresi yaz,p mühürledikten sonra üzerine ~~şahhøø~~ ke idesi çekerlerdi. E er yap,lan harcamalar usule uygun ise padi ah,n onay,na sunulurdu. Padi ah,n onay,na sunulduktan sonra ise bir emrî-alî ile toplanmas,na izin verilmekteydi¹¹².

Ancak defterlerin kontrolü s,ras,nda fazladan yaz,lm, , usule uygun olmayan bir masraf bulunursa, bu masraf tenzîlata u rayarak defterlerden dü ülürdü. Christoph Neumann, bu durumun, defterleri inceleyen memurlar,n ilgi ve becerilerine göre de i ebilece ini belirtmi tir. Neumann, Selanik masraflar, dahîlinde ele ald, , iki defterde mevcut olan tenzîlat oranlar,n, vermi tir. 1792 tarihli ilk defterde tenzîlata u rayan masraflar,n oran, % 28,65 iken, 1798 tarihli ikinci defterde bu oran % 27,76 olarak hesaplanm, t,r. Ayr,ca Neumann, Yavuz Cezarø,n bir çok yörenin tevzî defterlerini inceleyerek haz,rlad, , çal, mas,ndaki tenzîlat,n oran,n, da ç,kartm, t,r. Buna göre, Cezarø'n 105 tevzî defteri üzerinde çal, arak yapt, , incelemesinde, yörelerdeki masraflar,n hepsinin toplam,ndaki tenzîlat oran, ise, Neumannø'n yapt, , hesaplar neticesinde % 6,86 olarak bulunmu tur¹¹³.

Yap,lan bu tenzîlatta elbette en az kesintiye u rayan masraflar devlet taraf,ndan kazalara gönderilen memurlara yap,lan ödemeler, altyap, harcamalar, ve menzil te kilat,na yap,lan ödemelerden olu yor. lginç olarak Neumann, en çok suiistimal edilen masraf türlerinden olan mahkeme harçlar, kategorisindeki masraflarda tenzîlata gidilmedi ini belirtmi tir. Neumann, mahalli otoritelerin gücünü s,n,rland,rmak aç,s,ndan askeri harcamalara getirilen tenzîlat, devletin

¹¹¹ Cezar, s. 73.

¹¹² Aç,kel ve Sa ,rl,, s. 103.

¹¹³ Neumann, s. 91. Cezar, s. 111-114.

ta rada otorite kurma çabalarından biri olarak nitelendirilmidir. Ayrıca, ta rada ki yöneticilerin görev yaptıkları, ehirlerde atafat ve gösteri içerisinde bulunmalarından da merkezi otoritenin çabalarına ters düşer ve devlet tarafından bu amaca uygun olarak tehzîlata gidildiğini de belirtmiştir¹¹⁴.

Devlet her ne kadar sistemi tam manasıyla kontrol edemiyorsa da konumu gereği uzaktan denetim çabalarından, elden bırakmamıştır. Defterlerin senede iki defa hazırlanıp merkeze gönderilmesinin istenmesi bu amaca yönelik bir harekettir. Bu uygulamanın öncesinde devlet her an tehzîl defterlerinin kontrolünü gönderdiği memurlar aracılığıyla yapabilmekteydi. Ancak bu yeni uygulama, Cezarın deyişimiyle ta ra yöneticileri üzerindeki baskıyı hafifleterek sistem üzerinde yapılacak kontrollerin periyodik hale gelmesini sağladı ve sistemin ta ra yöneticileri tarafından daha rahat bir şekilde suiistimal edilmesinin önünü açmıştır¹¹⁵.

Tezhîl defterlerinin sistematiği incelenirken karışık sorunlardan ilki reyâyaya yüklenen bu vergilerin merkez maliyesi kapsamında mı, yoksa ta ra maliyesi kapsamında mı değerlendirilecektir. Bu durum halktan talep edilen diğer vergiler esas alındığında cevaplanmasında biraz daha zor bir soru olarak durmaktadır. 18. yüzyıldan devletin malî sisteminde dönüşümün meydana geldiği yüzyıl olmasıyla, vilayet masrafları dahilinde reyâyadan talep edilen masraflar çeşitlilik göstermekte ve her türlü masraf bu kategoriye girebilmektedir. Bu konuyla alakalı olarak Yavuz Cezar, tezhîl defterleri vasıtasıyla toplanan gelirlerin yöreye ait bir gelir mi yoksa merkeze ait bir gelir olup yöreye için mi kullanılmalı, sorusunu ortaya atmıştır¹¹⁶.

Yine de bir gelirin ta raya mı, yoksa merkeze mi ait olduğu, tezhîl defterleri incelendiğinde ortaya çıkarılmaktadır. Merkezin doğrudan talep ettiği ve İstanbul'dan gönderilen mültezim, emine, mübaire ve özel görevliler tarafından tahsil edilen ya da Hazine-i Âmire giderleri için ayrılmış gelirler merkez gelirleri olarak kabul edilebilir. Bunlardan, kalınlar ise ta ra için ayrılmış gelirler kategorisine girmektedir. Yavuz Cezar, bazı kazaların tezhîl defterlerinde bu gelirlerin merkez ve ta ra gelirleri olarak ayrı ayrı defterlerde tutulduğunu belirtmektedir¹¹⁷. Ancak ta ra

¹¹⁴ Neumann, s. 94.

¹¹⁵ Cezar, s. 104.

¹¹⁶ Cezar, s. 95.

¹¹⁷ Cezar, s. 97.

ve merkeze ait olan gelirlerin birlikte yazıldı, defterler ço unlu u olu turmaktadır. Bal,kesir erâyye sicillerinde tutulan kayıtlarda hem merkez hem de tara gelirleri bir arada verilmiştir. Ayrıca, Bal,kesirde tutulan vilayete ait masraf defterlerinde önceki dönemden gelen avâr, z, nüzul ve sürsat bedeli gibi vergilerinde bazı defterlerde birlikte tutuldukları görülmektedir¹¹⁸.

Buna göre tara raya İstanbuldan gönderilen müba irilere, kethüdalara ve ulaklara, kaza konaklarında konaklayan devlet görevlilerine, menzilete kılata tahsis edilen vs. gibi gelirler merkeze ait gelirler olarak sınıflanabilir. Bunların d, nda kalan imdâd-, seferiyye ve imdâd-, hazariyye, mahkeme harçları, âyâniyye, iydiyye, müba iriye, yerel konar-göçer a iretler için yapılan masraflar, pa alar için yapılan masraflar, altyapı ve tamirat masrafları vs. gibi masraflar ise tara raya ait olan gelirler olarak sınıflanabilir.

3.1.3. Tevzî Defterlerinde ki Masrafların Paylaşılması,

Tevzî defterlerinde mevcut olan masrafların kaza sakinlerine pay edilmesi ekline bakıldığında ~~kaide-i belde~~ denilen geleneğin uygulandığı görülmektedir. Bu gelenek, kazadan kazaya farklılık göstermektedir¹¹⁹. Genel olarak yapılan masraf paylaşımında kazanın mahalleleri ve esnaf grupları toplam masrafların 2/3'ünü karşılamak durumunda olup, geriye kalan 1/3 oranındaki kalan masraflar ise kazaya bağlı köylere yüklenmektedir. Ancak her yerde bu kurala uygun davranılmadığı görülmektedir. Nitekim, Musa Çad,rc, farklı ehirlere incelediği çalışmada Sivas ve Diyarbakır ehirlisinde ehir payının tamamen esnaf tarafından ödendiğini belirtmektedir. Ancak, Ankara'da yukarıda belirtilen teamüllere uygun olarak bir dağıtım yapıldığını belirtmektedir. Kayseri'de ise ehir payının Müslüman ve gayrimüslimlerin ortaklığıyla ödendiğini belirten Çad,rc., Larende'de tüccar, esnaf ve mahallelerin masrafları birlikte ödendiğini belirtmiştir. Son olarak Manisa'da hane hesabına göre masraf paylaşımı yapıldığını belirtmektedir¹²⁰.

Bir başka örneği ise Tokat sancağından verebiliriz. 1771-1840 seneleri arasında Tokat salyane defterleri üzerine çalışmış olan Ali Açık, incelediği 54 adet

¹¹⁸ B S, nr. 729, vr. 20a-1.

¹¹⁹ Çad,rc., s. 164.

¹²⁰ Çad,rc., s. 164.

eriyeye sicilinde tutulan kayıtlara göre, Tokat kazasındaki mevcut tevzî defterlerinin ekserinin 6-9 aylık aralıklarla tutulan defterlerden oluştuğunu belirtmiştir. Masrafların paylaşımında yıllara göre farklılıklar olduğunu belirten Açkel, 1771-1803 seneleri arasında masrafların 2/3'ünün ehirdaki esnaf ve tüccarlar tarafından ödendiğini, kalan tutarın ise sancağa baki, Tozanlı, Kafirni ve Komanat köylerinden karışıldığını belirtmiştir. 1803 tarihinden sonra ise paylaşım oranlarının farklı tarihlerde farklı şekilde zuhûr ettiğini belirtmektedir¹²¹.

Bursa eriyeye sicilleri üzerine yaptığımız incelemede Cafer Çiftçi, Bursa'da hazırlanan 1753-54 tarihli bir masraf defteri üzerinden verdiği örnekte, tutulan iki defter arasında genel teamülle aykırılık olarak bir senelik bir aranın olduğunu belirtmektedir¹²². İncelemede verdiği diğer bir örnekte ise ehirda yapılan masrafların yükümlülüklerin köylere verildiğini belirtmektedir¹²³.

Son olarak vereceğimiz örnek biri 1792 tarihli, diğeri ise 1798 tarihli iki tevzî defteri üzerinden Selanik'teki ehirda masrafların inceleleyen Christoph Neumann'ın çalışmasıdır. Neumann, her iki tarihe ait olan defterlerin genel teamüllerin aksine bir senelik olarak düzenlendiğini belirtmektedir¹²⁴.

Bizim elimizde ise Balıkesir şehrinin 1750-1800 seneleri dahilinde mevcut olan 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 737 ve 738 numaralı eriyeye sicilleri içerisinde bulunan 50 adet tevzî defteri bulunmaktadır. Bu defterlerden bazıları, Rûz-, Hızır'dan Rûz-, Kasım'dan ya da Rûz-, Kasım'dan Rûz-, Hızır'dan göre düzenlenmiştir. Ancak defterlerin büyük çoğunluğu genel teamüllere aykırılık olarak bir seneyi kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bunun yanında aynı sene içerisinde ikiden fazla tevzî defterinin düzenlendiği de görülmektedir. Kazaya ait masraflar hane hesabına göre düzenlenmiş olup, defterlerdeki *beher haneye* terimiyle her hanenin ödeyeceği tutar belirlenmiştir.

Balıkesir'deki tevzî defteri uygulamalarına baktığımızda genel olarak diğer ehirda uygulamaları ve tevzî defterlerinde görülen masraf türlerinin ekserisinin bulunduğunu söylenebilir. Balıkesir tevzî defterlerinde; mdâd-, seferiyeye ve imdâd-, hazariyeye, ehre gelen paşaların ve onların kaplı halklarının aşılanması ve

¹²¹ Açkel ve Sarı, s. 105.

¹²² Çiftçi, s. 70.

¹²³ Çiftçi, s. 76.

¹²⁴ Neumann, s. 73.

ihtiyaçlar,n,n kar ,lanmas, için yap,lan masraflar, menzil te kilat, için yap,lan masraflar, ehirden gelip geçenlerin a ,rlanmas, ve konaklamas, için yap,lan masraflar, esnaftan tahsil edilen masraflar, mahkeme harçlar,, ödemede s,k,nt, ya ayan ehire ba l, mahalle ve köylere yap,lan yard,mlar, ehir masraflar,n,n ödenmesi s,ras,nda borç veren st düzey ehir yöneticilerin ödedikleri ücretin faizinin ehir sakinleri taraf,ndan ödenmesi vs. gibi masraflar bulunmaktad,r.

Çizelge 1. Bal,kesir Kazas,ndan Mrur-u Ubur den (Gelip Geçen) Ulak ve Hazineser için Yap,lan Bargir Masraflar,

MASRAF	MEBLA
1)menzil bargirleri	4000
2)anadolu valisi taksit-i evvel-i harc-, bab ve mba iriye	233,5
3)gelen mba ir elhac halil a aya	500
4)istical ukadar,na	15
5)avaidat	30
6)hazine-i derin	5
7)harbend ve seyise ve yedekisine	5,5
8)konak,s,na	11
9)daireesine kahve-i kaba ile (8)	12
10)mba ir a aya kat,r resi (1)	20
11)eda tezkiresi	4
12)avular kethüdas,na	10
13)ibrahim çavu a	5
14)karesi mutasarr,f, taksit-i evveli harc-, bab ve m ariye ve ikramiye	226
15)ba çavu a aya ve konak,s,na mürurunda seccade kaba kahve ile	30
16)turnac, ba , a a konak,s,na	3
17)turnac, ba , a aya seccade (5) kaba kahve ile ve konak,s,na	33
18)güherçile	626
19)karacalar beytlmal,	50
20)kapudan ba , süleyman te riflerine verilen at	200
21)kethüdas,na ve konak,s,na	65
22)mukaddem mektub getren ukadar ve avaidat	55
23)sarac ve ga iye ve yemeklik için lahm-, ganem ve kuzu ve zeytin ya , ve asel ve emi asel ile kaba kahve(5) ve tavuk	39
24)yedekisine nefer ve pa a atlar,na saman ve air (kile 5) ve yemeklik nan-, aziz ve me ale	37
25)anadolu valisi taraf,ndan duhan ferman, getren a aya	30
26)koyun ferman, getren ukadara	32,5
27) ferman, getren vezir a as,na	17
28)ayd,n cebelüsü (18)	9
29)mahallat,n konaklar, (22)	110
30)mahallat,n bargirleri (86) ve kurran,n bargirleri (47) ve sürücüleri ile	544
31)hazine defter(600) ve ilamat (200) ve hddamiye(40) ve eminiyye (41) ve katibiye (30) ve mahzariye (10) ve tahsildariye (200) ve	945

odaba ,(15) ve çavurlara (10)	
TOPLAM	8026,5

İlk olarak, yukarıda örnek olarak verdiğimiz 1177 (1763) senesinin muharrir ayının 10. gününden yine aynı senenin sonuna kadar olan masraflar, kapsayan Balıkesir kazasının ait tevzî defteri üzerinden Balıkesir'e ait olan vilayet masraflarının muhtevassını incelemeye çalışacağız.¹²⁵

İlgili tevzî defteri kaydına, menzillere, kılata, dahîlinde yapılacak olan konak bairgiri masraflarının ve *çürür-ü ubur iden* yani gelip geçen menzillilerin masraflarını, kararlaştırmak amacıyla tutulmuştur. Masraf listesinden görülebileceği üzere, yapılan toplam masraf olan 8026.5 kuruşun % 49,8'dik kısmını, içeren 4000 kuruşluk masraf menzillibairgiri için harcanmıştır. Bunlardan başlıca dönem olması, hasebiyle hem Anadolu valisi hem de Karesi mutasarrıfı için tahsil edilen *çürdâd-*, *Hazariyye* tutarları, da masraf listesine eklenmiştir. Bunların yanı sıra çeşitli emirler ve fermanlar getiren Mübairir Elhac Halil Ağa, diğer vezirler, ulaklara ve tatarlara da hem aynî hem de nakdî olarak ödemeler yapılmıştır. Aynî ödemelere örnek olarak, *çürâhm-*, *ganem*, *çürân-*, *aziz*, *çürseccade* ve *çürkahve* ödemeleri verilebilir.

Kaydedilen tevzî defterinin bairr zamanında tutulmuş olması, askeri harcamaların düşük bir düzeyde kalmasını sağlar. Bunların yanı sıra defterin tutulması, esnasında hazır bulunan mahkeme görevlilerinin de aldıkları ücretler ilgili tevzî defterine yansıtılmıştır. Ancak, mahkeme çalışmaları, anılan masraflardaki meblağların yüksekliği sisteminde mevcut suiistimalleri akla getirmektedir. Bunlardan başlıca yüksek meblağ olarak sayılabilecek 626 kuruşluk güherçile harcaması, dikkat çekicidir. Son olarak, Balıkesir ve civar kazalarda göçebe olarak yaşayan Karacalar Cemaati için tutulan kayıtlar Balıkesir'e ait tevzî defterlerinde de bulunan bir kayıt olarak göze çarpmaktadır.

Çizelge 2. M, S, R Seferi için Balıkesir'den Temîn Edilen Neferlerin Harcamaları, için Yapılan Masraflar

¹²⁵ B S, nr. 731, vr. 15a-1.

MASRAFLAR	MİKTAR
1)m,s,r canibine gidecek seksen be nefer ve a a ve alemdar,na	11000
2)on be senesine mahsub bir senelik menzil ücreti	25000
3)sab,k menzilci ibrahime imdad-, vilayet	5031
4)kalyoncu a as, abdiye (?) tahsil baki mesarifat	900
5)bo azhisar,na ve mübayaac, abdukkadir efendiye verilen peksimet bedeliyesi	8400
6)defa mübayaac, mumaileyhe verilen h,nta ve sair bedeliyesi	7500
7)saray tamirine ustadiye ve kereste ve kiremid ve kireç ve ekser	523
8)karaosmanzadededen istidân olunan akçe güze tesi	20000
9)on be senesine mahsub güherçile bedeliyesi	660
10)on be senesi karaca beytülmal,	200
11)on be senesi enfiye bedeliyesi	350
12)on be senesine mahsub kütahya taksit-i evveli	700
13)on be senesine mahsub karesi sanca , taksit-i evveli ve sanisi	600
14)sab,k mütesellim a a azli hususuna sarf olan mebla	11000
15)i bu menzilci s,rac,o lunun ahaliye olan ba temessük de ni	600
16)çobanlar karyesinin peri an olmamas, için adad-, vilayet	410
17)çömlekçi karyesinin imdad-, vilayeti	200
18)buyafta müba irana verilen konak	510
19)izmirci esnaf,ndan al,nan kahve müba irana (57 k,yye)	285
20)bakkal hac, ibrahimden al,nan kalyon neferat,na kahve ve badem	193
21)bakkal esnaf,ndan al,nan rugan-, sade ve buyafta (29 k,ye)	43
22)asel buyafta (k,yye 40)	40
23)pirinç buyafta (k,yye 87)	69
24)kasab esnaf,ndan al,nan buyafta lahm (113 k,yye)	42
25)mum (k,yye 2)	2
26)duhan (k,yye 3)	4
27)rugan-, zeyt (k,yye 2)	1
28)nan-, aziz (aded 1073)	27
29)serdar-, belde elhac mehmed a an,n ba defter-i müba irana verdi i hizmet	1497
30)yakup karyesine imdad-, vilayeti	200
31)has kurrallar,n menzil için noksan,	180
32)tahsildariye a a hazretlerine	600
33)harc-, defter birer paradan	2000
34)harc-, ilamat vesair senedat	8087
35)eminiyye	150
36)kalemiyye	150
37)odaba , a aya	50
38)serdar a a çavular,na	50
39)mahzariye	50
TOPLAM	81820

kinici olarak, yukarıda örneğini verdi imiz, 1214 (1799-1800) senesine ait olup, recep ay,n,n 15. günü ile zilhicce ay,n,n 17. günü aras,nda, yani Ruz-, H,z,r

döneminde yapılan masraflar, kapsayan tevzî defterinin muhtevâsın, incelemeye çal, aç, z¹²⁶.

İlgili tevzî defteri kayd., 1798 senesinde Napoleon Bonapart'ın Mısır'a karşı düzenlediği saldırılarından devletin yaptığı, hazırlıkları, Balıkesir ehrinde ne gibi etkiler ortaya koyduğunu göstermesi açısından önemli bir kayıttır¹²⁷.

Savaş nedeniyle devlet Balıkesir'den 85 nefer istemi ve bunlar için 11000 kuruşluk bir ücreti reyâdan talep etmiştir. Bunun yanında hem Bozüyük'te savunulmasında görev alacak neferler hem de Balıkesir'in Bozüyük'te savunulmasında yapacağı yardım, bölgeye yetiştirecek kişilerin olması, hasebiyle Mübâyâc, Abdülkadir Efendi için toplamda 8400 kuruşluk peksimet bedeliyesi verilmiştir. Savaş masrafları, babında tutulan bir defter kaydında, hem Anadolu valisi ya da tevzî defterinde geçen isimlerle Kütahya valisi için 700 kuruşluk hem de Karesi mutasarrıfı için 600 kuruşluk imdâd, seferiyye talebinde bulunulmuştur. Bütün bu savaş gereği yapılan haberleşme için ise 25000 kuruşluk menzil gideri bulunmaktadır. Balıkesir gibi, Anadolu'da ki ana menzil güzergâhları, üzerinde bulunmayan, talî bir güzergâh üzerinde bulunan bir şehir için bu çok yüksek bir meblağdır.

Bütün bu savaş masrafları için ise, Karaosmanzade isimli anlaşılan varlıklı bir kimseden borç alındığı, bilgisine ulaşılabilmektedir. Tevzî defterinde yer alan *«karaosmanzadeden istidân olunan akçe güze tesî»* kaydına bakarak anlayabiliriz ki, bu masraflar için kendisinden borç alınmış olup, sadece borcun *«güze te»* tabiriyle belirtilen faizi bile 20000 kuruş gibi büyük bir meblağdır¹²⁸.

Bunlardan başka ilgili tevzî defterinde saray tamiratı için yapılan harcamalar, bakkal, kasap ve izmirci esnafından aynî olarak alınan ödemeler, mahkeme harçları, mübâir ücretleri, güherçile ücreti ve Karacalar cemaati gibi masraflar, görebilmekteyiz. Farklı olarak, Balıkesir'e bağlı Çobanlar köyüne perian olmaması için *«adad- vilayet»* adıyla verilen 410 kuruşluk yardım, görmekteyiz.

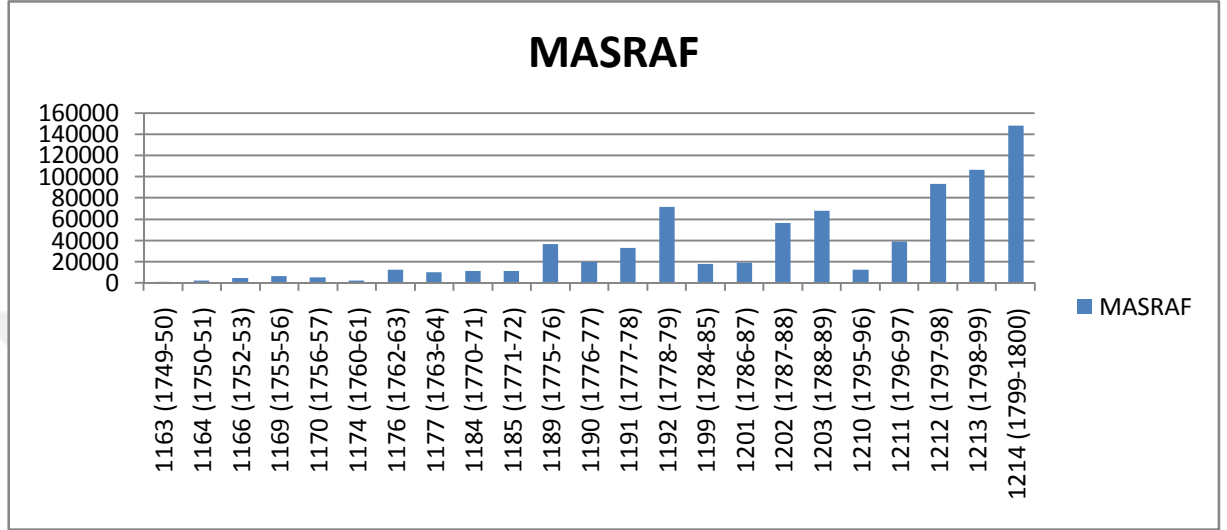
¹²⁶ B S, nr. 738, vr. 51a-2.

¹²⁷ Detaylı bilgi için bkz. Serdar Genç, *ÖM, s, r Seferi (1798-1802): Askeri aenin Sa lanması ve Karesi Sanca ı, Osmanlı'dan Cumhuriyete Balıkesir*, Yeditepe Yayınevi, (2007), İstanbul, s. 219-242. Kemal Beydilli, *«III. Selim» D A, XXXVI*, İstanbul: TDVY, 2009, s. 425-426. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi(Nizam-, Cedit ve Tanzimat Dönemleri 1789-1856)*, C. 5., Ankara: TTK, 2011.

¹²⁸ Yuzo Nagata, *Tarihte Âyânlar (Karaosmanlılar, Üzerine Bir nceleme)*, Ankara: TTK, 1997.

Bal,kesirøde inceledi imiz 50 senelik s¼reç i¼erisinde senelere g¼re masraf miktarlar, a a ,da ki tabloda g¼r¼lmektedir.

ekil 1. 1750-1800 Y,llar, Aras,nda Pa a Masraflar,

Tabloya g¼re, en d¼ k mebla l, tevzî defteri 1749-50 senesindeki tevzî defterine ait olup, 716 kuru tur¹²⁹. En y¼ksek mebla l, tevzî defteri ise 1799-1800 senesine ait olup, 147713 kuru tur. Bu tarihe ait iki defter bulunmaktad,r¹³⁰. 50 senelik s¼re i¼erisinde mevcut olan b¼t¼n masraflar,n toplam, ise 779193 kuru tur. Bal,kesirødeki tevzî defteri uygulamalar,nda mevcut mebla lardaki ilk s,¼ray, ise 1775-76 senesine aittir. Bu tarihten sonra aral,klarla da olsa mebla larda d¼  g¼r¼lsede, genel olarak s¼rekli bir art, g¼r¼lmektedir.

Bunlarla birlikte, sonraki ba l,кта de inece imiz tevzî defteri suiistimallerine bir örnek olarak, Bal,kesirøde ayn, sene i¼erisinde ikiden fazla tevzî defteri haz,rılama uygulamas, 1189øda (1775-76) 3 tane, 1191øda (1777-78) 3 tane, 1192øda (1778-79) 4 tane, 1203øda (1788-89) 3 tane olarak g¼r¼lmektedir.

mparatorluk dahindeki ehirlerde mevcut olan tevzî defteri uygulamalar,n,n y¼reden y¼reye farkl,l,k arz etti ini belirtmi tik. Bal,kesir øhrinde bulunmayan, farkl, ehirlerin tevzî defterlerine intikâl eden y¼resel uygulamalara bir ka¼ örnek vermek gerekirse;

¹²⁹ B S, nr. 728, vr. 141a-1.

¹³⁰ B S, nr. 738, vr. 40b-1, 51a-2.

1771-1840 seneleri aras,nda Tokat tevzî defterlerini inceleyen Ali Aç,kel, Tokat'ta ran ve Rusya elçilerinin a ,rlanma masraflar,n,n da tevzî defterlerine kay,t edildi ini, masraflar,n haz,rlanan tevzî defterlerinde % 0,5 ile %1 aras,nda bir yüzdeye sahip oldu unu belirtmi tir. Bunlardan ba ka ramazan ay,nda top ve barut için yap,lan masraflar, ihtidâ edip müslüman olanlara verilen hediyeler, hac,lar,n geli ine müjdeleyen ki ilere verilen ücretler, Tokat panay,r harclar, ve toplum ahlak,n, bozanlar,n sürgün edilmeleri için yap,lan masraflar gibi masraflarda bulunmaktad,r¹³¹.

18. yüzy,lda Bursa'da ki tevzî uygulamalar,n, inceleyen Cafer Çiftci, Bal,kesir'den farklı olarak Bursa'da da mübarek gecelerde yap,lan masraflardan, cami görevlilerine verilen ücretlerden bahsetmi tir¹³².

Christoph Neumann, 1795 ve 1798 tarihli iki Selanik tevzî defterini inceledi i çal,mas,nda, Selanik'in menzil güzergâh, üzerinde bulunmad, , halde menzil te kilat, için ehir sakinlerinin tevzî defterleri kanal,yla menzil te kilat, için ödemelerde bulduklar,ndan bahsetmi tir¹³³.

3.1.4. Reayân,n Tevzî Defteri Uygulamalar,na Bak, , ve Sistemde ki Suiistimler

18. yüzy,lda Osmanl, Devleti'nin içeride ve d, ar,daki geli meler neticesinde merkezi otoritesinin zayıflamas,, ta rada âyân ve di er yöneticilerin bulduklar, yörede güç sahibi olmalar,na imkan tan,m, t,r. Ancak, bu yöneticiler görevlerini her zaman lay,k,yla yerine getirmemi , görevi kötüye kullanma bahsi geçen yüzy,lda fazlas,yla artm, t,r.

Elbette, mevcut durumdan malî sektöründe zarar görmemesi dü ünülemez. Tevzî defteri uygulamalar,na bak,ld, ,nda sistemin neredeyse imparatorlu un bütün noktalar,nda suiistimale u rad, , ve reayân,n bundan büyük zarar gördü ü bilinmektedir.

¹³¹ Aç,kel ve Sa ,rl,, s. 25-27.

¹³² Çiftçi, s. 80.

¹³³ Neumann, s. 82.

18. yüzyılda, devletin tevzî defterlerini kontrol etmedeki yetersizliği sebebiyle ta rada bulunan âyân, voyvoda, kadı, mütesellim ve vali gibi yöneticiler defterlere kanun dâim, masraflar ekleyerek bunları, reyâdan tahsil etme yoluna gitmişlerdir. Bu kanunsuz vergiler devletin tekalif-i akka olarak tanımlanmış, kanunsuz vergilerdir. Defterlerin 1792 senesinde Sultan III. Selim'in fermanlarıyla belirttiği üzere yılda iki defa çıkarılması, ve merkezde kontrolünün yapılması onay alması, gerekirken, bu kurala uyulmaması bir sene içerisinde farklı aralıklarla ta ra yöneticilerinin inisiyatifine göre çıkarılmalarıdır. Yüzyılın ortalarında Süleyman Penah Efendi yapılan usulsüzlükleri görüp bunları, bir layiha ile merkeze bildirmişti, bu kural ancak III. Selim döneminde uygulanabilmiştir¹³⁴.

Valilerin tevzî defterlerinde usulsüzlük yapma sebepleri arasında önceki dönemlerde ellerinde bulundurdukları gelirlerini kaybetmeleri gösterilebilir. Önceki dönemlerde valilere tasarruf etmeleri için verilen has ve mukataâ arazilerinden sağlanan gelirlerin 18. yüzyılda devlet tarafından ellerinden alınması, valileri bu yola itmiştir. Bir diğer sebep ise, valilerin bu görevlere atanırken verdikleri yüklü hediyelerin ve harcamaları, paralarını karıştırmaları, almak istemeleridir. Bahsi geçen yüzyılda valilerin ta rada atandıkları bir şehirde uzun süre görev yapamamaları, ve hızlı bir şekilde azl edilmeleri de suistimalleri arttırmıştır. Valilerin yaptıkları harcamaların büyük bir bölümünü kap, halk, olarak besledikleri, yeri geldiğinde savaş giden, yeri geldiğinde bulunduğu bölgenin asayişinden sorumlu olan sekban sınıflarının giderleri için ayrılmaktaydı. Kendileri için tahsis edilmiş olan *şimdiye*, *Seferiyye* ve *şimdiye*, *Hazariyye* vergilerinin harcamalarını karşılayamaması, valileri tekalif-i akka türü vergileri reyâdan zorla toplama yoluna itmiştir¹³⁵.

Yapılan usulsüzlükler ta rada mevcut olan yönetim kademelerinin hepsinde görülmekteydi. Âyânlar *âyâniyye* adıyla kendileri için defterlere fazladan masraf yüklemekteydiler. Âyânların bu farklı zamanlarda tertip edilen defterlerden mühim gelirler elde ettikleri, ayrıca defterlerin İstanbul'a gelip gitmesi için *müba iriye* adıyla da ücretler aldıkları, ve bunun kanunsuz olduğu bilinmektedir¹³⁶. Voyvodalar *mukataâ zarar* adıyla kendileri adına defterlere akçeler yükletmekteydiler¹³⁷.

¹³⁴ Çad,rc., s. 167.

¹³⁵ Özkaya, s. 137.

¹³⁶ Özkaya, s. 146.

¹³⁷ Özkaya, s. 143.

Kad,lar ise *harc-*, *defter* ve *harc-*, *imza* adıyla defterlere kendi adlar,na akçe yükletmekteydiler¹³⁸.

Özellikle sava dönemlerinde bu suiistimaller iyice artmaktaydı. Güzergahlar, üzerinde olmamas,na ra men istedikleri yöreye u rayan pa alar, reayâdan ihtiyaçlar,n, kar ,lams, için emtia ve akçe talebinde bulunmaktaydı. Reayâ bu talepleri kabul etmedi inde ise, pa alar, reayây, bu sefer ehre misafir olarak gelmekle ve istedi i mebla dan daha fazlas,n, almakla tehdit etmekteydiler. Bu durumda reayâ istenilen mebla lar, ödemek mecburiyetinde kalmaktaydı. Sava dönemlerinin bitiminden sonra ise mevcut durumlar,n, bozulmas,n, istemeyen ta ra yöneticileri, çe itli bahaneler öne sürerek reayâdan kanunsuz taleplerde bulunmaya devam ediyorlardı. Yücel Özkaya, Osmanl,-Rus Sava , (1768-1774) nedeniyle vezirlerin reayâyâ zahire defterleri yollayarak ödeme yapmalar,n, istediklerini ve reayân,n mecburen bu mebla , ödediklerini belirtmektedir. Bu dönemde reayân,n pa alar, ehirlere uzak tutmak için onlara hediyeler gönderdikleri de bilinmektedir¹³⁹.

Reayâ en çok *ahire baha*, *nal baha*, *kahve bahas*, *duhan bahas*, *âyâniyye*, *harc-*, *bab*, *hüddamiyye*, *kethüddaiyye* ve *tatar harc* gibi kanunsuz vergilerden ikayetçiydi. Bu kanunsuz vergiler yöreden yöreye farklı, göstermekle ve farklı isimlerle an,lmakla beraber ayn, amaca hizmet etmekteydiler. nceledi imiz Bal,kesir erâyîye sicillerinde yukarıda sayd, ,m,z ekillerde vuku bulan suiistimaller söz konusudur. Bunun yan,nda ta ra yöneticileri *Aral,k tevzî* adıyla reayân,n üzerine herhangi bir durumu bahane ederek ek bir ödeme tarihi daha ç,kartmaktaydılar. Bu defterler merkez tarafından incelenmedi i için ta ra yöneticileri deftere istedikleri mebla , kaydedebiliyorlardı.¹⁴⁰

Bu gibi durumlar söz konusu oldu unda elbette reayân,n ikayet etme hakk, bulunmaktaydı. Ancak, usulsüzlüklerin say,ca çok fazla olmas, merkezin elini kolunu ba lamaktaydı. Yavuz Cezar, sistemdeki yozlaşma,n ta radaki bütün yöneticilere sirayet etti ini ve ta rada yönetici pozisyonunda olan âyân, voyvoda ve kad,lar,n birlikte hareket ettiklerini belirtmektedir¹⁴¹. Böyle bir durumda merkezin

¹³⁸ Özkaya, s. 147.

¹³⁹ Özkaya, s. 141.

¹⁴⁰ Çad,rc., s. 169.

¹⁴¹ Cezar, s. 96.

yapabilece i tek ey elinden geldi ince yöenin yönetici kadrosunda de i ikli e gitmek oluyordu. Bu gibi durumlarda bazen merkez haks,z olarak reayâdan al,nm, mebla lar, tenzîl edip defterden dü ürebiliyordu. Ancak, devrin artlar, göz önüne al,nd, ,nda haks,z yere akçesi al,nm, olan reayân,n fazladan verdi i ücreti geri alma an , ya çok dü ük oluyor ya da hiç olmuyordu. Yine de, durum her ne kadar suistimallere aç,k olsada, Cezar, mevcut sistemin reayân,n kendi kendisini finanse etmesi olarak da yorumlamaktad,r. Ama reayân,n buna haz,r olmad, ,n, da eklemektedir¹⁴².

Mevcut s,k,nt,larla ilgili olarak devlet farklı zamanlarda fermanlar ve adalet-nâmeler yay,nlam, sa da, merkezi otoritenin zayıfl, , ve ta radaki güçsüzlü ünden dolayı, mevcut durumu de i tirmemi tir. Fermanlardaki hükümler ise reayân,n üstesinden gelemeyece i mebla lar,n üzerlerine yüklenmemesi gibi mu lak ifadeler ta ,m, lard,r. Böyle bir durumda belirli bir miktar ya da ölçü olmad, , için bu ödemelere bir s,n,r çizilememi ve bu durum yöneticiler taraf,ndan sürekli olarak suistimal edilmi tir¹⁴³.

1792 senesinde III. Selim'ın yürürlü e koydu u kurala göre, haz,rlanan tevzî defterlerinin bir suretinin stanbul'a gönderilip incelenmesi ve onaylanması, gerekirken, bir çok kaza bu kurala riayet etmemi ve haz,rlad,klar, tevzî defterlerinin suretlerini stanbul'a ya hiç göndermemi ler ya da gecikmeli olarak göndermi lerdir¹⁴⁴. Bu gibi durumlarda merkez, ta ra yönetimlerine hitaben gönderdi i fermanlarda, zulüm eden yöneticilerin tespit edilip cezaya çarpt,r,lacaklar,n, söylemi sede, bu tehditler yöneticiler üzerinde bir etki olu turmam, t,r. Merkezi idarenin zayıfl, ,n, gören yöneticiler, reayâya zulmetmeye devam etmi lerdir¹⁴⁵. Durumun vehametini göstermek aç,s,ndan örnek vermek gerekirse; ehabeddin kazas, âyân, olan Hac, Bâki o lu Hasan ve amcas, Süleyman, yöneticisi olduklar, bölgede bir sene içerisinde on defa tevzî defteri haz,rlam, lard,r. Reayâya yap,lan bu zulüm kar ,s,nda devletin bir ey yapamam, olmas, suistimallerin neden bu kadar yayg,n oldu unun bir kan,t, niteli indedir¹⁴⁶.

¹⁴² Cezar, s. 106.

¹⁴³ Cezar, s. 103.

¹⁴⁴ Çad,rc., s. 167.

¹⁴⁵ Yücel Özkaya, *Osmanlı, mparatorlu unda Âyân,ık*, Ankara: TTK, 1994, s. 270-271.

¹⁴⁶ Özkaya, *Osmanlı, mparatorlu unda Âyân,ık*, s. 151.

II. Mahmut döneminde gelindi inde tevziât usulüne çekidüzen verilmeye çal, lm, t,r. Ancak bu dönemdeki giri imler sistemi düzeltmek için yeterli olmam, t,r. II. Mahmut 1826 senesinde sistem içerisinde önlemler almaya çal, m, , bu ba lamda denetimleri artt,rarak, usulsüzlüklere kar, anlar, a ,r cezalara çarpt,rm, t,r. Bundan ba ka, II. Mahmut 1833 senesinde yine konuyla alakal, bir ferman yay,nlam, t,r. Son olarak, 1838 senesinde Sultan, Rumeliøye yapt, , gezilerde reyân,n vergilerden bunald, ,n, görmü ve sistemde revizyona gitmek istemi tir. Bu ba lamda reyân,n gücüne göre vergilendirilmesi prensibine göre sistem düzenlenmeye çal, lm, , ancak büyük tepkilerle kar ,la mas, yüzünden rafa kald,r,lm, t,r. Sistem ancak Tanzimatøn ilan,ndan sonra malî sistemdeki de i im ile birlikte ortadan kalkm, t,r. Bütün Osmanl, vatanda lar,n,n gücüne göre vergilendirilmesi prensibi ile ta radaki bu suiistimler son bulmu tur.

4.TEVZİ DEFTERLERİNDE MEVCUT OLAN MASRAFLARIN KAYITLARI

Önce ki bölümde belirttiğimiz üzere, tevzî defterlerinde birbirleriyle ilgili kili ya da farklı alanlar, ilgilendiren bir çok masraf kalemi aynı tevzî defteri içerisinde kayıtlıdır. Bu bölümde, Balıkesir tevzî defterlerinde bulunan farklı masraf kalemlerini önem sıralarına göre derlendireceğiz.

4.1. İmdâdiye Vergileri

Osmanlı Devleti'nin 1683 yılında giriştiği Kutsal İttifak savaşları sırasında, devlet, malî sıkıntılarla devleti yeni kaynaklar aramaya itmiştir. Devlet bu dönemde malî sıkıntılarla başlamak için mevcut vergilere ek yeni vergiler eklemiştir. Smail Hakkı Uzunçarlı, *Osmanlı Tarihi* adlı eserinde İmdâdiye vergisinin ilk kez 1687 senesinde kayıtlı olduğunu belirtmektedir. Yine Uzunçarlı'nın eserinden öğrendiklerimize göre, İmdâdiye vergilerinin ilk olarak bütün kasaba ve şehirlerde yaygın olarak esnaf ve tüccarlardan, ayrıca devlet görevlilerinden alınmasıyla, hatta ulemaya da ferman gönderilerek yardım istenmiştir. Ancak ulema buna karşı çıkmış ve vergi vermeyi reddetmiştir¹⁴⁷. Bu şekilde toplanan vergilerle askerlerin mevacibleri ödenmiş, ancak devletin kasası yine boş kalmıştır. Ordu mensuplarının mevaciblerinin ödenmesi konusunda yaygın olarak 1687 yılında dönemin padişahı olan IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi ve yerine II. Süleyman'ın geçirilmesiyle sonuçlanmıştır. Ancak bu olayın akabinde bir de devletin ordu mensuplarına ödemekle yükümlü olduğu *çölus baki* meselesi ortaya çıkmış ve devlet iyice sıkıntıya düşmüştür. Bunun ardından İmdâdiye vergisi her sene alınmaya başlanmıştır. Dönemin müverrihlerinden Raîd Mehmed Efendi'nin *Raîd Tarihi* adlı eserinde de devletin İmdâdiye talebine devinilmektedir¹⁴⁸. İmdâdiye vergisi ilk kez talep edildiği dönemde sürekli bir vergi olmayıp, devletin malî durumunun sıkıntıya düşmesi dolayısıyla asker mevaciblerinin ve çölusunun ödenmesi için sonradan ödemek zorunda kalınan bir vergi olmuştur. Ancak sonraki yıllarda artan savaş giderlerine binaen her savaş döneminde

¹⁴⁷ Smail Hakkı Uzunçarlı, *Osmanlı Tarihi*, C. 3. K. 1. Ankara: TTK, 1995, s. 486.

¹⁴⁸ Raîd Mehmed Efendi, *Tarih-i Raîd ve Zeyli ve Çelebizâde Smail Âsım Efendi*, (Yayınlayan: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki Zgöer), İstanbul: Klasik Yayınları, 2013, s. 127.

ald, , bir vergi haline gelmi ve ilerleyen y,llarda verginin mahiyeti de de i erek, borç olarak al,nan bir vergi iken, geri ödemesiz bir vergi haline dönü mü tür¹⁴⁹. Bu vergilerin reayân,n s,rt,na yüklenmesi erî hukuka göre yasak oldu undan dolay,, devlet bunu sistemli bir hale getirip kâd,lara yap,lan harcamalar, tevzî defterlerine kaydettirerek bu sorunu çözmeye çal, m, t,r¹⁵⁰.

mdâd-, seferiye vergisi 1717-18 tarihinde getirilen yeni düzenlemeyle Eyalet ve Sancak beylerine tahsis edilmi tir. Senede bir kez, iki ya da reayân,n durumuna göre üç taksitte al,nmas, kararla t,r,lm, t,r. Bu verginin muhatab, ise ilk ba larda ehirlerdeki varl,kl, kimseler, devlet görevlilerinin ve saray sakinlerinin vak,flar, iken ilerleyen y,llarda reayâda bu verginin muhatab, olmu ve as,l yük reayân,n s,rt,na binmi tir. Bursa sanca ,nda ise imdâd-, seferiyye ve imdâd-, hazariyye vergilerinin sadece reayâya yüklenildi i ve yöneticilere dört taksit halinde ödendi i belirtilmektedir¹⁵¹. 1723 y,l,ndaki Tiflis seferi haz,r,l,klar, s,ras,nda da reayâdan imdâd-, seferiyye talep edilmi tir. Sefer için talep edilen imdâd-, seferiyye miktar, ise bir önceki y,l al,nan imdâd-, hazariyye miktar,n,n %50 fazlas, olarak kararla t,r,lm, t,r¹⁵². mdâd-, seferiyye vergisinin toplanmas, esnas,nda reayâya zulmedilerek zorla toplanmas, da kaynaklarda geçmektedir¹⁵³.

mdâd-, seferiyye vergisinin her sava döneminde al,nmaya ba lanmas,ndan sonra, bu verginin tamamlay,c,s, durumunda olmas, dü ünülerek imdâd-, hazariyye vergisi yürürlü e konmu tur. mdâd-, hazariyye bar, zamanlar,na özgü bir vergi olup, eyalet ve sancak beylerinin kap, halk,n, bar, zaman,nda da beslemesi için bir kaynak vazifesi görmü tür. mdâd-, hazariyye ba lang,c,ndan itibaren sürekli bir vergi olmu ve devaml, surette reayâdan talep edilmi tir. mdâd-, seferiyye vergisinin yar, miktar,nda toplanan imdâd-, hazariyye vergisi, imdâd-, seferiyye vergisinin aksine üç bazen dört taksitle toplanmaktayd,. mdâd-, hazariyye vergisi bar, zamanlar,nda toplanan bir vergi olup eyalet ve sancak beylerinin bar, dönemlerinde kap,lar,nda besledikleri askerlerin giderleri için toplanm, t,r¹⁵⁴.

¹⁴⁹ Tabako lu, s. 266.

¹⁵⁰ Jülide Akyüz Orat, *öAvâr,z Vergisi Üzerine Bir Çal, ma*: 18. Yüzy,l Ba lar,nda Ankara Uygulamalar,ö, *Uluslar Aras, Sosyal Ara t,rmalar Dergisi*, C. 5, S. 22, (2012), s. 7.

¹⁵¹ Çiftçi, s. 13.

¹⁵² Serdar Genç, *Osmanl,-Safevi Sava lar,nda Sefer Organizasyonu ve Lojistik 1722-1725*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, stanbul 2012, s. 185.

¹⁵³ Ahmet Tabako lu, *mdâdiyye*, *D A*, XXII, stanbul: TDVY, 2000, s. 221-222.

¹⁵⁴ Çad,rc., s. 146.

mdad-, hazariyye taksitleri, ehir kethüdas,, çavular emini, âyân ve mübairler aracılığıyla toplanmış ve bu kiler de ücretler ödenmiştir. Bu ücretler kayıtlarda *harc*-, *bab* ve *ilam harc* ve *müba iriye* adıyla geçmektedir¹⁵⁵.

mdâd-, seferiyye ve imdâd-, hazariyye vergileri her ne kadar eyalet ve sancak beylerinin tasarrufuna verilmiş olsada, kendilerine verilen imkânlar, suiistimal etmişler ve bidât olan *tekalif-i akka* vergilerini reayâdan talep etmeye devam etmişlerdir. Mübairler kendilerine verilen *müba iriye* ödemesinin yanında tevzî defterlerine ek ödenekler yazarak, reayâyâ zulm etmişlerdir. Valiler ise *ikramiye* adında tevzî defterlerine fazladan gider göstererek gelirlerini haksız yoldan arttırmaya çalışmışlardır. Elbette bunun nedenlerinin başında vali ve mutasarrıfların göreve başlamadan önce devlete verdikleri büyük meblağlar ve görevlerinden her an alınabilecekleri korkusuyla bir an önce harcadıkları meblağlar, kurtarma düüncesi yatmaktaydı. Buldukları bölgede ayânların varlığı ve istedikleri ki iyi yönetimden alabilecek derecede güç sahibi olmaları da valilerin elini kolunu bağlamıştı¹⁵⁶. Bahsettiğimiz iki vergide Tanzimat kadar reayâdan tahsil edilmeye devam edilmiştir¹⁵⁷.

4.1.1. Balıkesirde mdâdiyye Uygulamalar,

Balıkesirdeki imdâdiyye uygulamaları, tevzîat defterlerinden takip etmek mümkündür. Öncelediğimiz 1750-1800 yılları arasında kieriye sicillerinde imdâd-, seferiyye ve imdâd-, hazariyye vergileriyle alakalı olarak devamlı aralıklarla olmasada mühim sayıda kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlarda bahsedilen vergilerle alakalı olarak *Karesi Sanca*, *Mutasarrıf*, *Kütahya Valisi* ya da *Anadolu Valisi* tabirlerini görmekteyiz. Ayrıca bu bahsedilen kilerin mübairlerine de *Müba iriye* ve *Harc*-, *Bab* adında bir miktar ödeme yapılmıştır¹⁵⁸. Çal, mamızda, bu yapılan masrafların hepsini ilgili senenin masraflar içerisinde bir bütün olarak ele almaya çalıştık.

¹⁵⁵ Çadirci, s. 168.

¹⁵⁶ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlar*, s. 237.

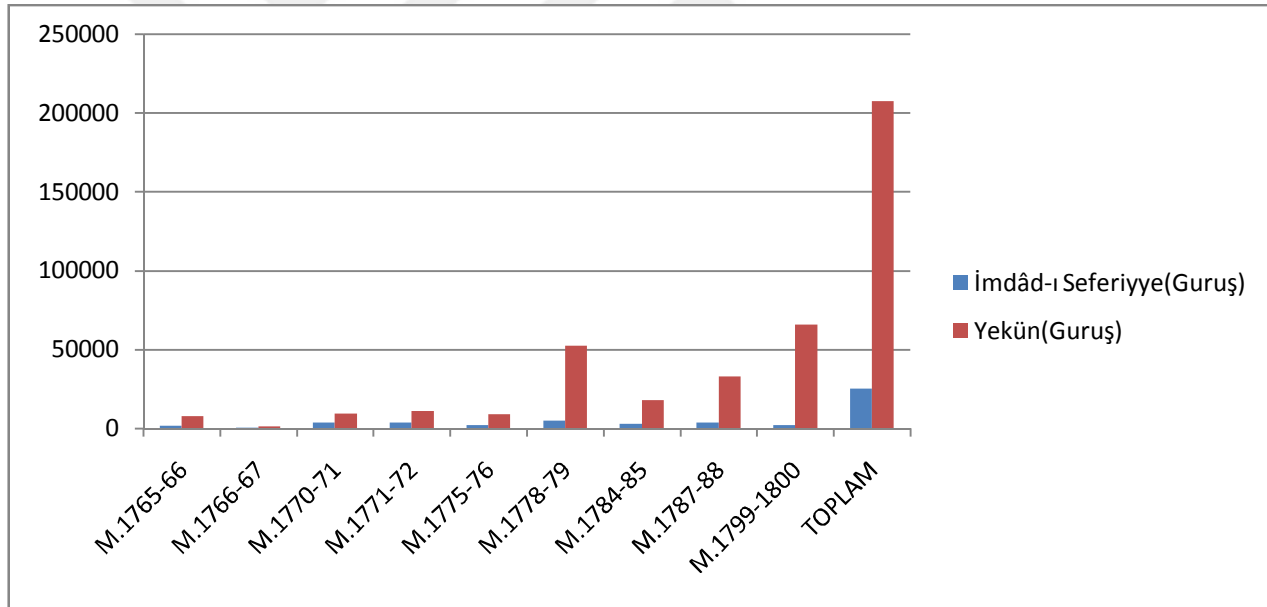
¹⁵⁷ Tabakolu, s. 222.

¹⁵⁸ B S, nr. 737, vr. 2a-1, 19a-1, 25b-1.

4.1.1.1. Bal,kesirøde İmdâd-, Seferiyye Vergileri

18. yüzy,lda Anadolu eyaletine ba l, olan Bal,kesir ehri devletin İmdâdiyye uygulamalar,ndan pay,n, alm, t,r. nceledi imiz dönemde Bal,kesir üzerine bir çok İmdâd-, seferiyye vergisinin dü tü ü görülecektir. Tutulan kay,tlarda İmdâd-, seferiyye vergisinin iki taksit halinde al,nd, ,n, görmekteyiz. Ancak reayân,n s,k,nt,l, dönemlerinde bu taksitlerin genel nizâma ayk,r, olacak ekilde üç taksit halinde al,nd, , da görülmektedir. Bal,kesir ehri (1765-66), (1766-67), (1770-71), (1771-72), (1775-76), (1778-79), (1784-85), (1787-88) ve (1799-1800) tarihlerinde İmdâd-, seferiyye vergisi ödemi tir.

ekil 2. 1750-1800 Y,llar, Aras,nda Bal,kesirøde ki İmdâd-, Seferiyye Giderleri ve Toplam Giderler (Yekün)

Bu y,llarda ki mevcut rakamlara bakt, ,m,zda 1765-66 senesinde İmdâd-, seferiyye miktar, 1800, yekün 7656 kuru tur (Oran %23,5). 1766-67 senesinde İmdâd-, seferiyye miktar, 550, yekün 1300,5 kuru tur (Oran %42,3). 1770-71 senesinde İmdâd-, seferiyye miktar, 3528, yekün ise 9500 kuru tur (Oran %37,13). 1771-72 senesinde İmdâd-, seferiyye 3525, yekün 10786,5 kuru tur (Oran %32,6). 1775-76 senesinde İmdâd-, seferiyye 1955, yekün 9020,5 kuru tur (Oran %21,6). 1778-79 senesinde İmdâd-, seferiyye 4928, yekün 52395 kuru tur (Oran %9,4). 1784-85 senesinde İmdâd-, seferiyye 2954, yekün 17793 kuru tur (Oran %16,6).

1787-88 senesinde imdâd-, seferiyye 3790, yekün 33046 kuru tur (Oran %11,4). 1799-1800 senesinde imdâd-, seferiyye 2097, yekün 65893 kuru tur (Oran %3,18). Bütün bu de erlerin 50 y,ll,k süreç içerisindeki toplamlar,na bakt, ,m,zda ise imdâd-, seferiyye 25177, yekün ise 207390,5 kuru tur (Oran %12,1).

nceledi imiz dönem içerisindeki ilk imdâd-, seferiye vergisinin 1765-66 y,llar, aras,nda Osmanl,-Rus sava ,n,n ba lamas,ndan iki y,l önce al,nd, , görülmektedir. Bu dönemde Anadolu valisinden talep edilen imdâd-, seferiyyenin taksit-i evveli 233,5 kuru müba iriye ise 266.5 kuru tur. Karesi mutasarr,f,ndan istenen imdâd-, seferiyye ise 1000 kuru olup, müba iriye ise 300 kuru tur. Müba iriye bedellerinin bu kadar yüksek olmas,n,n sebebi sava ba lamad, , halde müba irilerin durumdan istifade etmeye ve kendilerine fazladan gelir sa lamaya çal, malar, olabilir¹⁵⁹. Bu dönemde di er sancaklardaki imdâd-, seferiyye taleplerine bakt, ,m,zda ise farklı rakamlar görmekteyiz. Göynük sanca ,nda 1768 senesinde talep edilen imdâd-, seferiyye miktarlar,na bakt, ,m,zda, Göynükten, Anadolu valisi ad,na 686 kuru imdâd-, seferiyye, 68,5 kuru müba iriye ve Hüdavendigâr sanca , mutasarr,f, ad,na 880 kuru imdâd-, seferiyye, 88 kuru müba iriye bedeli talep edildi ini görmekteyiz¹⁶⁰. Her iki sancakta da imdâd-, seferiyye miktarlar,n,n yak,n oldu u görülecektir. Ancak müba iriye miktarlar,nda Bal,kesirân çok daha fazla ödeme yapt, , görülmektedir. Bir di er örnek olarak da Tokat sanca ,n, verebiliriz. Tokat Sanca ,n,n 1771-72 y,llar, aras,ndaki imdâd-, seferiyye miktar, 3.106 kuru tur¹⁶¹. 1788 y,l,nda ise Bursa sanca , mutasarr,f,n,n ödedi i imdâd-, seferiyye miktar, ise 552 kuru tur¹⁶².

1768'de sava ,n ba lamas,n,n ard,ndan ise tekrardan imdâd-, seferiyye talebini 1770 senesinde görmekteyiz. 1768-74 Osmanl,-Rus sava ,n,n ard,ndan ise 1787 y,l,nda tekrardan ba layacak olan Rus sava ,na kadar geçen bar, döneminde ise üç defa imdâd-, seferiyye talep edildi i görülmektedir. Bunun nedeni, her ne kadar Rusya ile bar, yap,lm, olsa da, Rusya'n,n K,r,mø ilhâk etme emellerinden dolayı, her an ç,kabilecek sava a kar, bir tedbîr olarak reayâdan imdâd-, seferiyye al,nmas, olabilir. 1799-1800 tarihindeki imdâd-, seferiyye vergisine bakt, ,m,zda ise

¹⁵⁹ B S, nr. 733, vr. 63b-2.

¹⁶⁰ Zeynel Özlü, *ÖGöynükø (Bolu) Ait Baz, Gelir ve Giderlerin Tahlili: Avâr,z Vergisiø, OTAM, S. 19, (2006), Ankara, s. 387.*

¹⁶¹ Aç,kel ve Sa ,rl,, s. 111.

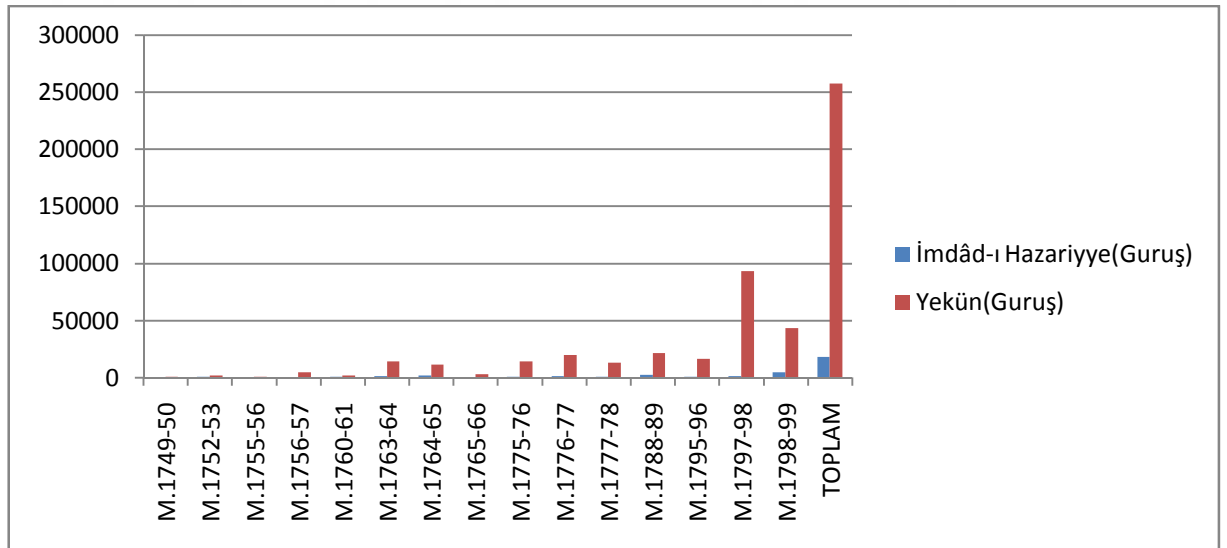
¹⁶² Çiftçi, s. 79.

Fransa'nın Mısır'ı gal etmesi dolayısıyla iğalden bir sene sonra talep edildiği görülecektir. Bu bir senelik gecikmenin nedeni ise Osmanlı'nın o döneme kadar Avrupa'da müttefiki konumunda olan Fransa'nın hiç beklenmedik bir zamanda Mısır eyaletine saldırması, ve doğal olarak devletin bunu ön görememiştir olmasıdır.

4.1.1.2. Balıkesir'de İmdâd-, Hazariyye Vergileri

Balıkesir ehlinden alınan imdâd-, hazariyye vergilerine baktığımızda bazı yıllarda alınmamış olduğu görüldüğü gibi, genel olarak savaşın olmadığı yıllarda reyâdan talep edildiği görülmektedir. Genel nizâma uygun olarak sıklıkla reyâdan üç taksit halinde alınmıştır. Balıkesir ehri (1749-50), (1752-53), (1755-56), (1756-57), (1760-61), (1763-64), (1764-65), (1765-66), (1775-76), (1776-77), (1777-78), (1788-89), (1795-96), (1797-98) ve (1798-99) tarihlerinde imdâd-, hazariyye vergisi ödemiştir.

ekil 3. 1750-1800 Yılları Arasında Balıkesir'de İmdâd-, Hazariyye Giderleri ve Toplam Giderler (Yekün)

Bu yıllarda ki mevcut rakamlara baktığımızda 1749-50 senesinde imdâd-, hazariyye miktarı 235, yekün 716 kuru tur (Oran %32,8). 1752-53 senesinde imdâd-, hazariyye miktarı 696, yekün 1530 kuru tur (Oran %45,4). 1755-56 senesinde imdâd-, hazariyye miktarı 820, yekün 453 kuru tur (Oran %30,8). 1756-57 senesinde imdâd-, hazariyye miktarı 453, yekün 4754,5 kuru tur (Oran %9,5). 1760-61 senesinde

imdâd-, hazariyye miktar, 516, yekün 1694 kuru tur(Oran %30,4). 1763-64 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 1186,5, yekün 14059,5 kuru tur(Oran %8,4). 1764-65 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 2193,5, yekün 11213 kuru tur(Oran %19,5). 1765-66 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 481,5, yekün 2755 kuru tur(Oran %17,5). 1775-76 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 560, yekün 13796 kuru tur(Oran %4). 1776-77 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 1341,5, yekün 19437,5 kuru tur(Oran %6,9). 1777-78 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 885, yekün 12696 kuru tur(Oran %7). 1788-89 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 2328, yekün 21121 kuru tur(Oran %11). 1795-96 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 1000, yekün 16369 kuru tur(Oran %6,1). 1797-98 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 1400, yekün 92952 kuru tur(Oran %1,5). Son olarak 1798-99 senesinde imdâd-, hazariyye miktar, 4510, yekün 43256 kuru tur(Oran %10,4). Bütün bu de erlerin 50 y,ll,k süreç içerisinde ki toplamlar,na bakt, ,m,zda ise imdâd-, hazariyye miktar, 18039, yekün 257169,5 kuru tur(Oran %7). Bu miktarlara bakarak dönemin soyo-ekonomik artlar,n,n dengeli olmad, , sonucu ç,kart,labilir.

nceledi imiz dönem içerisinde 1750 y,l,ndan, 1768 y,l,nda ba layacak olan Osmanl,-Rus sava ,na kadar olan vergi talep y,llar,na bakt, ,m,zda, genel olarak bu vergilerin düzenli bir ekilde reayâdan talep edildi ini söyleyebiliriz. 1749-50 senesinde Bal,kesir ehri imdâd-, hazariyyesinin taksit-i evvel miktar, ile müba iriye ve harc-, bab miktarlar, ayn, ba l,k alt,nda verilmi olup 235 kuru tur¹⁶³. 1752-53 senesindeki kay,tlarda ise Bal,kesirân Anadolu valisine ödedi i imdâd-, hazariyye taksit-i evveli 235 kuru , müba iriye ise 180 kuru tur. Karesi sanca , mutasarr,f,na ödedi i imdâd-, hazariyye miktar, ise yine 235 kuru olup, harc-, bab ve müba iriye 46 kuru tur¹⁶⁴. Ayn, dönemde Göynük kazas,na bakt, ,m,zda ise 1752-53 senesinde Göynük kazas,n,n Bursa valisine ödedi i imdâd-, hazariyyenin bir taksidi 178 guru tur¹⁶⁵.

1788-89 senesinde ise Avusturya ve Rusya ile devam etmekte olan sava a ra men reayâdan imdâd-, hazariyye vergisi talep edilmi tir. Bu duruma neden ise muhtemelen geçen y,llardan sarkan imdâd-, hazariyye taksitlerinin o sene içerisinde

¹⁶³ B S, nr. 728, vr. 141a-1.

¹⁶⁴ B S, nr. 729, vr.8a-1.

¹⁶⁵ Özlü, s. 386.

ödenmesidir¹⁶⁶. 1792 Ya Antlaşma,yla 1798 y,ında Fransa'nın M,seri galine kadar olan ara dönemde ise sadece iki defa imdâd-, hazariyye tahsil edilmiştir. 1797-98 ve 1798-99 senelerinde ise Fransa'nın M,seri galine rağmen yinede halktan imdâd-, hazariyye talep edilmiştir¹⁶⁷. Bunun nedeni yukarıda belirttiğimiz gibi savaşın ani bir şekilde patlak vermesidir.

Bu saydıklarımızdan başka imdâdiyyeleri toplamakla görevli olan mübairelerin aylık ücretlerinin yanında bir başka kayıt adı altında aldıkları yüksek meblağ, bir ücrette göze çarpmaktadır. Bu harcamanın kaydedildiği defter 1760-61 y,ına ait olup, defterde ki imdâd-, hazariye miktarı, (mübairelerin olağan masrafı, bu sayıya dahildir) 516 gürük iken bunun yanında ~~“Mübaireler”~~ adıyla tekrardan ek bir ödeme daha yapılmış olup, bu ödemenin tutarı, 500 gürük tur. Mübairelere bu kadar yüksek başka bir ödemeye dair kayıt ise bulunmamaktadır. Bu durum mübairelerin reyâyaya zulmettiği ve zorla bu parayı tahsil ettiği düncesini açıkça getirmektedir¹⁶⁸. Benzer bir durumun 1768 Osmanlı-Rus savaşında Göynük kazasında yaşandığını da belirtmek gereklidir¹⁶⁹.

4.2. Menzil Giderleri

Balikesir, Osmanlı devletinin ana menzil güzergâhı içerisinde yer almamakla birlikte, Anadolu sahil menziline tâlî güzergâhı içerisinde ikinci dereceden bir öneme sahiptir. Balikesir menzil giderlerini açıklamadan önce Osmanlı Devleti'nde ~~“menzil”~~ kavramı, ve menzil tekilatının tarihi sürecini genel hatlarıyla açıklamak yerinde olacaktır.

4.2.1. Osmanlı Devletinde Menzil

Arapça kökenli bir kelime olan ~~“menzil”~~ : ~~“esnâ-i seyir ve seyâhatte gece nüzul olunan yer , konaklar , iki konak aras , bir konak yolu , merhaleler , ikâmet olunan yer , mesken , ikâmetgahlar , posta tatar , beygirlerinin bulunduğu mahal ,~~

¹⁶⁶ B S, nr. 737, vr. 25b-1.

¹⁶⁷ B S, nr. 738, vr. 8b-2.

¹⁶⁸ B S, nr. 729, vr. 23a-1.

¹⁶⁹ Özlü, s. 387.

tatar kona , veya *menzil beygirleri* anlamlarına gelmektedir¹⁷⁰. Osmanlı terminolojisinde ise hareket halindeki ordular, ulaklar, kervanlar ve ümerân günlük belirli bir mesafeyi attıktan sonra geceyi geçirmek, atları dinlendirmek için konakladıkları yer, han anlamındadır¹⁷¹.

Osmanlı devletinde mevcut olan menzillerde farklı uygarlıkların uyguladıkları posta sistemlerinin geliştirilmiş bir modeli olduğu söylenebilir. Türk-İslam devletlerinde *berid* ve *ulak*, Moğollarda *çyam* kelimeleriyle ifade edilen sistem Osmanlı devletinin üç kataya yayılmasıyla önem kazanan bir sistemdir. Osmanlı devletinde bir yerin menzilleri tayin edilebilmesi için belirli aralıklar gerekmektedir. Ulaklar görevlerini yaptıkları sırada sık sık, çökmeleri, haberleşme süresini uzatacak şekilde iki menzillerin arasındaki mesafenin çok fazla olması ya da ordunun sefer esnasında dinlenmesi ve iâsinin sağlanması bir yerin menzilleri tayin edilmesinde önemli rol oynamıştır¹⁷².

Devlet hizmetinde çalışan ulaklar kendilerine verilen *ulak hükmü* sayesinde ihtiyaç duydukları hayvanları, geçtikleri yerlerden temin etme hakkına sahip olurlar ve bu şekilde seyahat ederlerdi. Ulaklar güvenilir ve ümerânın emrinde çalışmaları, düzenli ilerlemeleri için önem verilirdi. Ulaklar istedikleri kadar hayvanı el koymak ve istedikleri yerde geceleme hakkına sahiptiler. Bu durum istismara açılmaya başlanıp ilerleyen yıllarda ulaklar halka zulm etmelerine sebep olmuştur. Farklı tarihlerde konuyla ilgili çıkartılan fermânların birine yaramaması üzerine Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazâmı, Lütfi Paşa'nın (sadareti 1539-1541) ortaya koyduğu yeni düzenlemeyle menzillerde farklı, gerçek mânâda yapılandırılmıştır. Bu düzenlemeye göre; ulaklara *çinâm hükmü* adıyla verilen berâtlarda kendilerine belirtilen miktardan fazla hayvan alamayacakları, kural getirilmiştir, Anadolu ve Rumeli'de menzilhaneler kurularak ihtiyaçları, buralardan karşılamaları sağlanmıştır¹⁷³. Bu düzenlemeye göre kurulan menzilhaneler i levleri açısından farklılık gösteren, orduların kullandığı, menzillerle ulaklar ve ümerânın kullandıkları, menziller farklı noktalardan geçmiştir. Bunun nedeni ulaklar ve ümerânın geçtikleri menzillerle haberleşme ve ulaşım amaçlı oldukları için ehir ve

¹⁷⁰ Sami, s. 1414.

¹⁷¹ M. Zeki Pakal, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, C. II, 1993, s.479.

¹⁷² Halaçoğlu, *Osmanlı'da Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, s. 14-17.

¹⁷³ Halaçoğlu, s. 43.

kasaba yak,nlar,na kurulurken, ordular,n kulland,klar, menziller, ehir ve kasabalar,n ordunun bar,nma ihtiyac,n, kar ,layamayaca , hasebiyle yerle im yerlerinden uzak noktalardan geçirilmi tir. Bu nedenle ordu güzergâh, üzerinde ordunun al, veri yapmas,, ihtiyaç ve iâ esinin sa lanmas, için kervansaraylar, ticarethâneler kurulmu ve bunlardan baz,lar, zamanla kasaba halini alm, ve devletin bâkir topraklar, enlendirme politikas,na katk, sunmu tur¹⁷⁴.

Lütfi Pa açn,n düzenledi i menzilhâne sistemine göre Anadolu ve Rumeli'de sa , sol ve orta olmak üzere ana menziller üç kol halinde düzenlenmi tir. Anadolu menzillerinden sa kol Üsküdar- Gebze- Eski ehir- Ak ehir- Konya- Adana- Antakya yoluyla Halep ve am üzerinden Mekke ve Medine'ye; orta kol Üsküdar- Gebze- znik- Bolu- Tosya- Merzifon- Tokat- Sivas- Hasan Çelebi- Malatya- Harput- Diyarbak,r-Nusaybin- Musul ve Kerkük'e; sol kol ise orta kolla Merzifon'a kadar ayn, güzergâh, takip edip, buradan Lâdik- Niksar- Karahisar-, arkî- Kelkit- A kale- Erzurum yoluyla Hasankale üzerinden bir kolu Kars'a, di er bir kolu da Tebriz'e ula rd,. Rumeli'de ise sa kol stanbul- Vize- K,rklareli- Prevadi- Karasu-Babada ,- shakç,- Akkirman yoluyla Özi ve K,r,m'a; orta kol stanbul- Silivri- Edirne- Filibe- Sofya- Ni - Yagodina üzerinden Belgrad'a; sol kol ise stanbul- Tekirda - Malkara- Firecik- Dimetoka- Gümilcine- Pravi te- Lanzaka- Yeni ehir- zdin yoluyla stefeye giderdi. Bu ana güzergâhlar,n yan,nda hem Anadolu'da hem de Rumeli'de bir çok tâlî menzil bulunmaktayd,¹⁷⁵.

Kurulan menzilhânelerde çal, an ki ilere ~~menzilci~~ ya da ~~menzilke~~ denilmi tir. Bu menzillerde çal, anlar ~~avâr,z-~~, ~~divâniyye~~ ve ~~tekâlif-i akka~~ gibi örfi vergilerden muaf olmalar, kar ,l, nda menzilhâneye gelen ulaklara hizmet vermekle yükümlü olmu lard,r. Bazen bir köyün tamam,n,n menzilhâne için çal, t, ,da olmu tur. Menzilhânelerde bulunan hayvan say,s,, iâ e miktar, ve çal, an say,s, sava ve bar, dönemlerine göre de i iklik göstermi tir¹⁷⁶.

Menzilhâne gelirlerinin büyük k,sm,n, ulak ücretleri olu turmu tur. Bu ücret sava ve bar, dönemlerine göre de i iklik göstermi tir. Ulak ücretlerinin menzilhâne giderlerini kar ,layamad, , durumlarda kalan mebla kazâ halk,ndan ~~menzil~~

¹⁷⁴ Halaço lu, s. 17.

¹⁷⁵ Halaço lu, s. 51-121.

¹⁷⁶ Halaço lu, s. 161.

imddiyyesi adıyla anılan vergi ve devlet hazinesinden gönderilen yardım ile toparlanmıştır.¹⁷⁷

Ancak bütün çabalara rağmen menzil sistemindeki yozlaşmanın önüne geçilememiştir. Ulaklar bu seferde kendilerine verilen berâtların üzerindeki tarihlerde oynama yaparak masrafların kısmına gitmişlerdir. Bundan başka güzel bir haberi ulaştırma durumunda verilen hediyeleri kazanmak için birbirleriyle yarışmalar, sonucunda da birçok hayvan telef olmuştur. Yine menzilleri kullanan ümerânın tekilât kanununa aykırı olarak kendilerine menzilhânelerden fazla hayvan tasarruf etmesi sonucu ulaklar mağdur olmuş ve haberler beklenilenden geç ulaşmıştır. Ayrıca uzun süren savaşlar neticesinde azalan emniyetsiz ortamda etkin faaliyetleri artmış ve bu durum menzilhânelerin boş kalmasına sebep olmuştur.¹⁷⁸

Bu sebeplerle 1697'de tekilât tekrardan bir yapılandırma sürecine sokulmuştur. 1697 reformuna göre ulaklar seyahat edecekleri yol güzergâhı üzerinde ne kadar menzile kullanacaklarsa kendilerine ona göre belli bir miktar ücret verilmiştir. Yeni kanuna göre her ulak bir menzilden kiraladığında, bir beygir için bir saat ücreti olarak 10 sa'at akçe vermiştir. Bununla birlikte önemli işler için gelip-giden ulaklara ücretsiz beygir verilmiştir. İlgili harcama devlet tarafından karşılanmıştır. Ancak yenilenen kanunda faydalı olamamış süistikimler devam etmiştir.

Bu saydığımız sebeplerden dolayı, işleri kaybeden menzilhânelerin kiralanması yoluna başvurulmuştur. Bu düzenleme ilk olarak 1754 yılında Rumeli menzillerinde başlatılmış, ardından 1777 yılında Anadolu menzillerine de tatbik olunmuştur. Yeni sisteme göre menzilhânelerin başına kirâcılar getirilmiştir ve ulakların kirâlayacakları atlardan muayyen bir ücret almalarıyla kararlar alınmıştır. Ayrıca ulakların giderleri için bundan böyle halktan para istenmesi yasaklanmış, bunun yerine kirâcılar, sonradan devletten tahsil etmek kaydıyla bu masraflar cebinden karşılamıştır.¹⁷⁹ Başlarda menzilhânelerin kiralanmasıyla sorun çözülmüş görünse de ilerleyen zamanlarda tekrardan aynı sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Bunun üzerine modern postanelerin kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Dönemin

¹⁷⁷ Cemal Çetin, *Anadolu'da Faaliyet Gösteren Menzilhâneler (1690-1750)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2009, s. 231.

¹⁷⁸ Halaçolu, s. 189.

¹⁷⁹ Zzzet Sak ve Cemal Çetin, "XVII ve XVIII Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonlar: Ak ehir Menzilleri Örneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Ara tırmalar, Dergisi*, S. 16, (2004), Konya, s. 188.

padi ah, II. Mahmud 1250(1834-1835) y,l,nda bu i le ilgilenmesi için Hadi Efendi'yi görevlendirmi tir. Hadi Efendi Üsküdar ile zmit aras,nda deneme maksatl, olarak ilk posta yolunu hizmete açm, , ancak yolun çabucak bozulmas, sebebiyle yeniden eski sisteme dönülmü tür. Devletin tam manas,yla bir posta te kilat,n, kurmas, 1839 tarihinde olmu tur¹⁸⁰.

4.2.2. Bal,kesir Menzil Giderleri

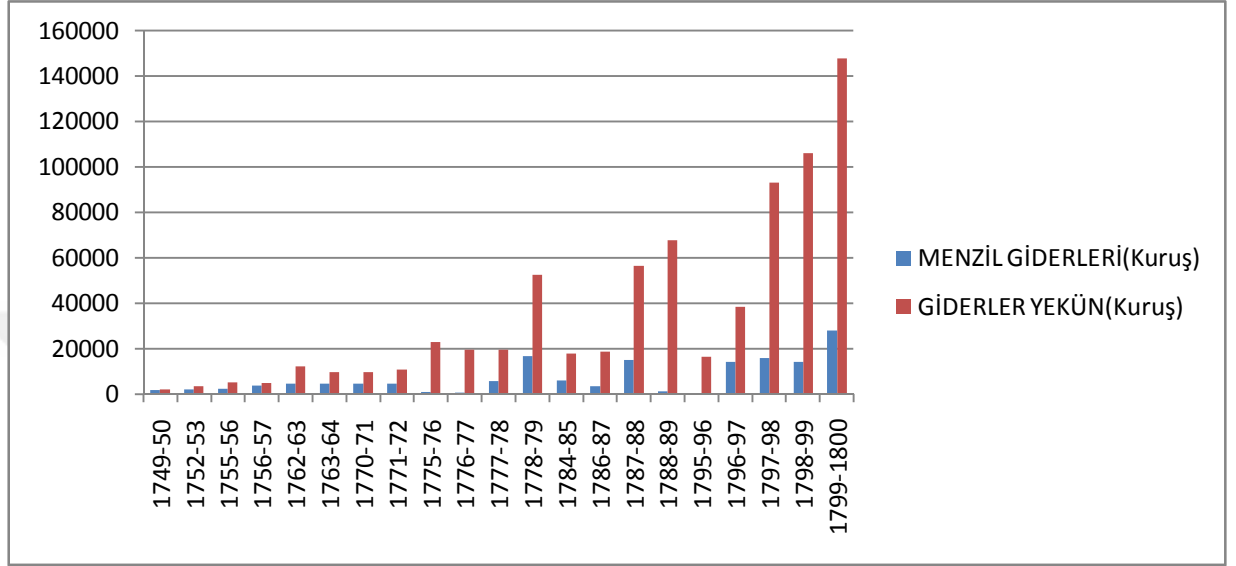
Bölümün ba ,nda da belirtti imiz gibi Bal,kesir ana menzil güzergâh, üzerinde bulunmamaktad,r. Bal,kesir Anadolu sa kol menzili üzerindeki tâli yollar üzerinde bulunmaktad,r. Bu tâli yollar üzerinde Bal,kesir bir taraftan Mihaliçø di er bir taraftan iki tâli yol üzerinden Akhisarø ve bir tâli yol üzerinden de Edremidø ba l, bulunmaktad,r¹⁸¹.

Bu minvalde inceledi imiz dönem olan (1750-1800) y,llar, aras,ndaki Bal,kesir erøyye sicillerine göre Bal,kesir ehri yinede devletin menzil giderlerinden pay,n, fazlas,yla almaktad,r. Tevziât defterlerinde tutulan kay,tlara bakt, ,m,zda menzil giderlerinin bir hayli fazla oldu u ve genel yekûn içerisinde ciddi bir pay,n,n oldu unu görmekteyiz. Tutulan kay,tlarda ~~ataraøø~~, ~~sürücüyeøø~~ ya da ~~ula aøø~~tan,mamlalar,yla menzil te kilât, içerisinde çal, an görevlilere verilen ödenekler bulunmaktad,r. Ayr,ca ~~kira bargiriøø~~ ad,yla menzilhânelerde tasarruf edilen ve kiralanan beygirlerde ne kadar ücret ödendi i görülmektedir. Ancak bu kay,tlar,n d, ,nda as,l büyük tutar, ~~Bir Senelik Menzil Gideriøø~~ ad, alt,nda tutulan kay,tlarda görmekteyiz. Baz, defterlerde bu kay,tlar,n y,ll,k olarak tutuldu u anla lmaktad,r. Bu giderler devletin sava ve bar, dönemlerine ya da iç meselelerinin ortaya koydu u sonuçlara göre büyük farklıklar göstermektedir.

¹⁸⁰ Halaço lu, s. 195.

¹⁸¹ Halaço lu, s. 64.

ekil 4. 1750-1800 Y,llar, Aras,nda Bal,kesir Menzil Giderleri ve Toplam Giderler (Yekün)

Yukarıdaki grafikte Bal,kesir'in 1750-1800 yılları arasında tutulan tevziât defterlerindeki menzil kayıtları, bulunmaktadır. Bu tarihler arasında tutulan defterlerin bazıları, menzil giderleriyle ilgili kayıtlar bulunmamakla birlikte 40 adet defterde menzil gideri kayıtları, bulunmaktadır. Grafikte menzil gideri olarak adlandırılan, görseldeki kayıtların içerisinde yukarıda sayılan farklı adlarla anılan menzil giderlerinin hepsi toplam menzil gideri başlı, altında sayılmış ve buna göre değerlendirilmiştir¹⁸².

Osmanlı Devleti'nin emir masraf defterleri olarak anılan *Tevziât Defterleri*ni 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın olarak kaydetmeye başladığını belirtmiştir. İlk yıllarda tutulan defterlerdeki yekünlere bakıldığında yüksek meblağlar olmadığı görülmektedir. Ancak yüzyılın sonuna doğru harcamalar katlanarak artmış ve bu durum menzil giderlerine de yansımıştır. Söz gelimi Hicri 1169 (Miladi 1755-1756) yılında tutulan kayıtlara bakıldığında defterlerin genel yekünü 960 kuruş tur. Bu defterlerdeki menzil gideri ise 100 kuruş tur. Ancak 50 yıl

¹⁸² B S, nr. 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 737,738.

sonra ki kayıtlı olan Hicri 1214 (Miladi 1800-1801) tarihli deftere baktığımızda genel yekûn 147713 guruş, menzül gideri ise 28000 kuruş tur.

Tablodan görüleceği üzere Hicri 1176 (Miladi 1762-1763) tarihinden itibaren masrafların artması ve ilimine girdi ve buna bağlı olarak menzül giderlerinin de bu paralelde hareketlendiği anlaşılmaktadır. Bunun sebebi muhtemelen dış politikada artan gerginlikten kaynaklanmaktadır. Nitekim, dört yıl sonra çıkacak olan 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı sırasında menzül giderleri kaçınılmaz bir şekilde yükselmiştir. Bu tarihten sonra bazı yıllarda menzül giderlerinde bir azalma görülsede menzül giderleri genel olarak sürekli bir artış içerisindedir. 1768 yılında başlayan Osmanlı-Rus savaşlarının belirli aralıklarla yüzyılın sonuna kadar (1792) sürmesi bu giderlerin artmasındaki en önemli etkidir. Ayrıca bu savaşların ardından menzül giderlerinde bir kaç yıl, bir düşüş görülsede ardından Hicri 1211 (Miladi 1798-1799) yılında tekrar muazzam bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Bu artışın sebebi ise Osmanlı'nın Avrupa'da ki iki yüz yıllık müttefiki Fransa'nın Mısır'a yönelik seferleridir. Her ne kadar Balıkesir, ana menzül güzergâhı üzerinde bulunmasada Edremit ve Zeytin limanları olan yakını, sebebiyle bu dönemde ulakların çokça gelip-geçtiği bir menzül haline gelmiştir.

Sayılmış sebepler dışında da Balıkesir sürekli olarak ulakların gelip geçtiği bir tâli menzül olmuştur. Bir sancak merkezi olması, hasebiyle Balıkesir ehri devlet içerisindeki yazmalar ve haberleşmenin sonucunda sürekli bir ulaşım noktası olmuştur. Ayrıca Anadolu eyaleti içerisinde stratejik bir noktada bulunması, Zeytin ve Bursa gibi iki önemli kent arasında köprü vazifesi görmesi Balıkesir'i menzül tekilât, açısından önemli bir noktaya getirmiştir.

4.3. Devlet Erkânı, Çın Yapılan Masraflar

Tevzî defterlerinde yer alan masrafların önemli bir bölümü ehirlere ulaşım devlet erkânı, için yapılan masraflardan oluşmaktadır. Ehirlere konaklama ve teftih maksadıyla ulaşım paşaları, vezirler, sancakbeyleri, paşaların bizzat görevlendirdikleri mütesellimler, paşalar ve vezirlerin emrinde çalışan kethüda, aya ve mübaşir isimleriyle anılan devlet memurları, ve mutasarrıflar gibi üst düzey

yöneticilerin ehirlerde yaptıkları, her türlü harcama ilgili ehriñ tevzî defterlerine kaydedilmekteydi.

Bunların yanında, görev icabı, bir yerden başka bir yere giden devlet erkânı, yolu üzerinde bulunan ehirlerden geçerken de yaptıkları, masraflar, ilgili ehriñ tevzî defterlerine kaydedilmekteydi. Bütün bu masraflar yine ehir sakinlerine pay edilmekteydi. Ancak, bu kişilerin ehirlerde keyfi olarak konaklamaları, ya da harcamalarda bulunmaları, yasak olup belirli bir prosedür dahilinde bu harcamaları yapabilmekteydiler. Ehirde konaklayacak ve belli harcamalarda bulunacak olan devlet erkânı, için ilgili ehriñ kadı, naib ve ehir kethüdasına bir padişah fermanı gönderilmekte ve buna uygun olarak harcamaları yapılmaktaydı. Gönderilen ilgili emirlerde ehre uyan devlet erkânının nasıl hareket edeceği, kendilerine ne kadar yiyecek-içecek verileceği ve hayvanlarının ihtiyaçları, belirlenmekte ve bu belirlenen ihtiyaçlardan fazlasını reyâdan talep etmemeleri emredilmektedir¹⁸³.

Bu başlıkta incelediğimiz, 1750-1800 tarihleri arasında mevcut olan Balıkesir tevzî defterlerinde yapılan yaptıkları, harcamalarla ilgili olarak mühim sayıda kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlarda ehre terfi eden paşalar ve vezirler için yapılan harcamalar çokunlu olarak turmaktadır. Bunlardan başka, yine Balıkesir'e teftiş amaçlarıyla gelen paşalar, vezirler ve valiler için yapılan harcamalarda önemli bir yer tutmaktadır.

Paşaların Balıkesir'e terfiğinde yapılan harcamalar genel olarak kendilerine verilen ekmeğ, un, piriñç, tütün, kahve, koyun, koyun eti, bal, eker, tahin, pekmez, sebze, meyve ve baharat gibi ehir esnafından sağlanan gıda maddelerinin ücretleri, hayvanlar için verilen saman ve aır(arpa) ücretleri, konaklama ücretleri ve konaklanacak mahallin tamiratı, gerekli ise tamir ücretleri, kendilerine verilen bargir ve deve gibi yük hayvanları için ödenen ücretler, gelen devlet erkânının kap, halk için verilen ücretler, paşaların haberleşmeleri için yine paşaların emrinde çalan tatar ve ulaklar için ödenen ücretler ve ehir halkının gelen devlet erkânı için verdikleri *şükümiyye*¹⁸⁴ yani hediye adı altında verilen ücretlerden oluşmaktadır.

Yapılan gıda harcamaları, ehirdeki esnaflar ile mahalle sakinlerinden ve ehre bağlı olan köylerden temin edilmektedir. Konaklama için ehirde mevcut olan ve

¹⁸³ Çadrc., s. 41.

¹⁸⁴ Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı Tarih Sözlüğü", İstanbul: Paradigma Yayınları, 2011, s. 415.

herkesin kullan, m, na aç, k olan hanlar ile pa a saraylar, kullan, lmaktad, r. Ayr, ca köylerdeki han ve konaklar da gerekti inde gelen devlet görevlilerine tahsis edilmektedir. Yine pa alara tahsis edilen bargir ve deve gibi yük hayvanlar, da ehirdaki hanlardan ve ehire ba l, köylerden temîn edilmektedir.

Son olarak, tefti amac, yla ehire ya kendisi gelen ya da kendi ad, na çal, an mütesellimleri¹⁸⁵ gönderen pa alar, vezirler ve onlar, n kap, halklar, için yap, lan harcamalar önemli yer tutmaktad, r. Bu noktada, yap, lan tefti lerin nedenlerini aç, klamak yerinde olacakt, r.

18. yüzy, l, devletin ta rada mevcut olan otoritesinin zay, flad, , bir dönemdir. Bu dönemde, devlet ta rada zay, flayan otoritesini merkezden gönderdi i pa a ve vezirleri kullanarak düzeltmeye çal, man, n yan, nda, yine ~~Âyân~~ denilen ta ra yöneticileri vas, tas, yla idâme ettirme yoluna da gitmi tir¹⁸⁶. Ancak, ta rada mevcut olan ~~Âyân~~ kurumunu, zamanla yozla m, ve devletin kontrolünden ç, km, t, r. Burada, mevcut kurumdaki yozla may, aç, klamadan önce kurumla ilgili genel bir bilgi vermek gerekmektedir.

16. yüzy, l Osmanl, ta ras, nda devlet ile reayâ aras, ndaki ili kileri düzenleyen âyan ve e raflar mevcuttur. Âyânlar, Osmanl, toplum yap, s, içerisinde askeri s, n, fa mensup olmay, p, raiyyet konumunda olmu lard, r. Buldukları, yörede esnafl, k, zanaât, ticaret gibi i lerle u ra an âyânlar, reayâ içerisindeki varl, kl, kesimi temsil etmekteydiler. Bu dönemde devletin ta radaki mevcut otoritesinin sa lam, l, , ndan dolayı, âyânlar devletin kendilerine ön gördü ü s, n, rlar çerçevesinde mevcut görevleri ile me gul olmu lard, r. Yüzy, l, n sonlar, na do ru devletin giri ti i sava lar, t, mar sisteminin yozla mas, ve i lerli ini kaybetmeye ba lamas, na binaen iltizâm usulünün yayg, nla mas, gibi nedenlerden dolayı, mevcut ekonomik sistemin bozulmas, yla âyânlarda ta rada kuvvetlenmeye ba lam, lard, r. Buldukları, yörede iltizâm sistemi sayesinde güçlenen âyânlar, bo kalan t, mar arazilerini ele geçirerek ta rada yerel bir güç haline gelmi lerdir. Bu dönemde reayân, n mevcut malî s, k, nt, lar, ndan dolayı, borç almak için âyânlara ba vurmas, kurumun daha da

¹⁸⁵ Mütesellimin kelime manası, teslim alan demektir. Önceleri kendisine büyük idari görevler verilen kimselerin görev yerlerine gidinceye kadar onlar, n nam, na idari i lerini üstlenen ki iler için kullan, lan bir tabir iken, sonrasında vali ve mutasarr, far ad, na vergi toplamakla yükümlü memurlar için kullan, lan bir tabir olmu tur. Bkz. Yücel Özkaya, ~~Mütesellim~~ D A, XXXII, stanbul: TDVY, 2006, s. 203-204.

¹⁸⁶ Özcan Mert, ~~Âyân~~ D A, IV, stanbul: TDVY, 1991, s. 195-198.

güçlenmesine ve yerle mesine yol açm, t,r. Ayr,ca, Celali isyanlar,yla birlikte Anadolu'da ve Rumeli'de ortaya ç,kan e kıyal,k hareketlerine kar , besledikleri askerler ile reayân,n koruyucusu hüviyetini de kazanm, lard,r. Bu s,k,nt,lar çerçevesinde reayân,n bir k,sm, âyânlar,n etraf,nda toplanmaya ba lam, t,r¹⁸⁷.

17. yüzy,l,n sonlar,nda devletin giri ti i Kutsal ttifak sava lar, neticesinde nakde olan ihtiyac,n,n artmas,na binaen ta rada 1695 tarihinde ~~Malikane~~ sistemine geçilmi tir. Böylece rakabesi devlete ait olan mukataâlar,n kiralanmas, ve bu kira i lemlerinin ~~kayd-~~, ~~hayat~~¹⁸⁸ prensibine göre düzenlenmesi ile âyânlar durumdan istifade ederek bu arazileri ele geçirmi ler ve ta rada bir iktidar oda , olmu lard,r. Osmanl, mparatorlu unda âyân,k, bir müessese olarak ortaya ç,kmam, , devletin ve buna ba l, olarak Osmanl, ta ras,n,n ya ad, , s,k,nt,lar,n bir sonucu olarak ortaya ç,km, t,r¹⁸⁹.

18. yüzy,l, Osmanl, mparatorlu u'nda ~~Âyân Ça ,~~ olarak bilinmektedir. Mustafa Akda , 1730-1839 tarihleri aras,ndaki dönemi bu ekilde adland,rılmaktad,r¹⁹⁰. Bu dönemde, sava lara da dahîl olmu lar ve bunun sonucunda 1726 senesinden itibaren ta rada var olan mütesellimlik görevlerinin yan,nda, sancakbeyli i ve beylerbeyli i gibi s,fatlar, da kazanm, lard,r. Âyanlar bulduklar, bölgelerde ehir ve esnaf için gerekli mallar, sa lamak, erzak ve ham madde fiyatlar,n, belirlemek, kamu binalar,n,n in a ve tamirini yapmak, e k,ya yakalamak ve cezaland,rılmak, orduya asker sa lamak ve bu askerlerin ihtiyac,n, görmek, ordu için hayvan tedarik etmek gibi görevleri yerine getirmi lerdir¹⁹¹. Âyânlar, 1680'den itibaren seçimle i ba ,na gelmeye ba lam, lard,r. Seçilen âyân reayâdan ~~mahzar~~, kad,dan ~~ilâm~~ ve validen ~~buyruldu~~ alarak görevine ba lamaktayd,., Seçilen ki i bu i için ~~âyâniyye~~ ad,yla bir ücret ödemekteydi¹⁹². Bu ücreti ödemek durumunda olan âyânlar, bunu takip eden y,llarda âyâniyye ücretini tevzî defterlerine kaydettirerek bu masraf, da reayân,n s,rt,na yüklemi tir¹⁹³.

¹⁸⁷ Mücteba İgürel, *öBal,kesiröde Âyân,k Mücadelesiö*, *stanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3, (1973), stanbul, s. 65.

¹⁸⁸ Mert, s. 196.

¹⁸⁹ Özkaya, *Osmanl, mparatorlu unda Âyân,k*, s. 113-124.

¹⁹⁰ Detayl, bilgi için bak,n,z Mustafa Akda , *öOsmanl, Tarihinde Âyân,k Düzeni Devri (1730-1839)ö*, *Tarih Ara t,rmalar, Dergisi*, S.7, (1970-1974), stanbul.

¹⁹¹ Mert, s. 196.

¹⁹² Mert, s. 196.

¹⁹³ B S, nr. 737, vr. 25b-1, nr. 737, vr. 42a-1, nr. 738, vr. 8b-2, nr. 738, vr. 18a-3, nr. 738, vr. 40b-1.

Kurum, yüzyılın ikinci yarısından itibaren imparatorluk içerisinde iyice köksalmi ve tarafta mevcut her noktada âyanlar yönetime dahil olmu lardır. 18. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'nin her noktasında adeta bir yerel hanedan hüviyetinde âyan aileleri ortaya çıkmıştır¹⁹⁴. 18. yüzyılın ilk yarısında ya anan olan Rus ve Avusturya savaşlarında devletin ihtiyaçları, karıştıran âyanlar tarafından gelen barış döneminde kontrol altına alınamamış ve 1768'de başlayan ve Osmanlı için felaket olarak nitelendirilen Rus savaşında, devletin zor durumda olmasından istifade ederek halka zulmetmeye başlamışlardır¹⁹⁵. Devlet, 1785'de âyanların gücünü kırabilmek için emir kethüda, yeniye yeniden canlandırmak istemiştir¹⁹⁶. Ancak, âyanların gücü ve devletin âyanlara olan ihtiyaçlarının baskın gelmesi yüzünden uygulama rafa kaldırılmıştır. Âyanların yaptıkları, bütün bu kanunsuzluklar savaşlarda ve mevcut malî politikalarda devletin onlara olan ihtiyaçlarından dolayı, yine devlet tarafından görmezlikten gelinmiştir¹⁹⁷.

Devlet, yapılan zulümlere karşı, adaletnâmeler ve fermanlar çıkartmış, sadık bunlar, durdurmak konusunda başarısız olmuştur. Âyanlar ile reyâ arasında anlaşılmazlıklar daha çok vergi toplanmasında ya anmış, tır. Âyanlar topladıkları, kanunsuz vergileri tevzî defterlerine geçirterek reyânın üzerine altından kalkamayacağı, vergiler yüklemiştir. Ayrıca, âyanlar zor durumda kaldıklarında devlete karşı, birbirlerini korumaktan çekinmemişlerdir. Ancak, bazı durumlarda reyâ ile âyanlar birlikte de hareket etmişlerdir. Reyâ, devlete ödemek durumunda olduğu bazı nakdî ve aynî vergilere ödememek için âyanlar ile işbirliğine gitmiştir¹⁹⁸.

18. yüzyılda tarafta âyan olmaları, kıyasıyla bir hal almıştır, tır. Devlet, âyan olmak isteyen kişilerin resmi olarak âyan olmasını kabul etmediği halde malum kişilerin vergi defterlerini düzenlemişler, reyâyâya kendileri adına vergiler koymuşlardır. Ayrıca, bu işleri yaparken tarafta devletin temsilcisi konumunda olan kadı, kethüda gibi kişileri görevlerinden uzaklaştırmakla tehdit ederek sindirmişlerdir. Bazı durumlarda ise âyanlar ile taraftaki devlet görevlileri ortak hareket etmişlerdir¹⁹⁹.

¹⁹⁴ Mert, s. 196.

¹⁹⁵ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık*, s. 138.

¹⁹⁶ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık*, s. 174.

¹⁹⁷ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık*, s. 135.

¹⁹⁸ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık*, s. 179-209.

¹⁹⁹ Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyanlık*, s. 209-237.

19. yüzyıla gelindiğinde âyânların gücü yine kralın, padişahın, t.r. Bu dönemde III. Selim'in yaptıkları reformların tepki çekmesinin sonucunda kendisine karşı, Kabakçı Mustafa isyanı, çarlık ve tahttan indirilerek yerine IV. Mustafa tahta geçmiştir. Ancak, reformlara inanan Rusçuk âyânı, Alemdar Mustafa Paşa'nın ordusuyla İstanbul'a yürüyerek kenti ele geçirmiştir. Ancak, III. Selim'in idamına engel olamamıştır, t.r. Bu durumda Paşa, IV. Mustafa'yı tahttan indirmiş ve yerine II. Mahmud'u tahta geçirmiştir. Sultan II. Mahmud'da kendisini sadrazam tayin etmiştir. Bu dönemde, Paşa'nın kapıkulu, halkın İstanbul'da yaptığı zulümler ve Sekban, Cedid adında yeni bir ordu kurması, tepki çekmesi ve meydana gelen yeniçeri isyanında öldürülmüştür. Sultan II. Mahmud ise İstanbul'da âyân baskısını sonlandırdığından dolayı, bu isyana karşı bir harekete girişimi vardır. Meydana gelen bu olaylardan sonra Sultan II. Mahmud 1808 tarihinde Sened-i tefak ile âyânları kontrol altına almak istemiştir ancak bu beklendiği etkiyi yaratmamıştır, t.r. Sultan, iktidar süresince tahtta âyânları bitirmek için sistemli olarak çalışmıştır, t.r. Güçsüz durumda olan âyânların üzerine ordu göndermiş, güçlü olan âyânlara ise dokunmayarak ölmelerini beklemiştir ve yerlerine kendi görevlilerini atayarak âyânlık kurumunu bitirmeye çalışmıştır, t.r. Sonuç olarak, 1839 Tanzimat Fermanı'nın ardından tahtta mevcut olan âyânlık kurumu bitirilebilmiştir.

4.3.1. Balıkesir'de Devlet Erkânı, Çiğ Yapılan Masraflar

İlk olarak, 1176 (1762-63) senesinde Balıkesir'e altı günlük üne tefak eden Anadolu Valisi Hüseyin Paşa için hem kendisine hem de kapıkulu, halkın harcamaları yapılmıştır, t.r. Hüseyin Paşa önceleri Maraş valisinin hizmetlisi iken önce çarlık ve ilk önce 1758'de Rakka valisi olmuştur. 1760'da Aydın, 1762-63'de Akraboz/Eriboz ve Anadolu valisi olmuştur. Bu tarihten sonra farklı ehirlere valilik görevlerinde bulunan Paşa, son olarak 1773'te Van valisi olmuş ve bir sene sonra vefat etmiştir²⁰⁰.

Yapılan harcamalarda kendisine eklemek, un, pirinç, bal, yağ, pekmez, bulgur, kestane, eker, biber, koyun, soğan, tavuk, yumurta, tütün, kaba kahve ve baharat gibi gündelik maddeleri verilmiştir. Bunların yanı sıra, mum, susam yağı gibi ihtiyaçlar, da karlılanmıştır, t.r. Paşa'nın kalacağı paşanın sarayının tamiri için ise kiremit, kereste,

²⁰⁰ Seyit Ali Kahraman, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul: Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, 1996, s. 715.

tahta ve ta temîn edilip bunlar,n ücretleri masraflara dahîl edilmi tir. Bunun yan,nda pa an,n kap, halk, için de tütün, kahve gibi harcamalar yap,lm, t,r. Merkezle yap,lan yaz, malar, düzenleyen müba ir, a a gibi memurlara ödenen ücretler de bulunmaktad,r. Bahsi geçen senede tutulan tevzî defterinde pa a için yap,lan masraflar 7498 kuru tur. Tevzî defterindeki di er giderlerin de eklenmesiyle tevzî defterinin genel masraf miktar, 12116 kuru olup, pa a masraflar,n,n genel masrafa oran, % 60,3ø tekabül etmektedir²⁰¹.

1189 (1775-76) senesinde Bal,kesir mutasarr,f, olan Osman Pa a için yap,lan masraflar iki ayr, tevzî defterinde yer alm, t,r. Osman Pa a, eski Üsküp mutasarr,f, olup be ay boyunca Bal,kesirøde mutasarr,f olarak görev yapm, t,r²⁰². İlk tevzî defterinde pa a için bakkal esnaf,ndan pirinç, bal temîn edilmi tir. Bundan ba ka izmirci²⁰³ esnaf,ndan kahve, eker, bal ve biber temîn edilmi tir. Mumcu Alemdar isimli bir ah,stan ise kendisi için susam ya , temîn edilmi tir. Pa a ve kap, halk,n,n konaklama masraflar, için han ve konaklara ödenecek mebla defterlere kaydedilmi tir.

Tüm bu masraflar,n yan,s,ra pa an,n kalaca , pa a saray, için ise odun temîn edilmi ve tamiri için gerekli olan mebla deftere kaydedilmi tir. İlgili defterde pa a için yap,lan harcamalar,n tutar, 2993 kuru tur. İlgili tevzî defterinde yap,lan harcamalar,n genel tutar, ise 13796 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 21,7øye tekabül etmektedir²⁰⁴.

İkinci tevzî defteri kayd,nda ise Bal,kesirøe gelen eski Ayd,n muhass,l, Ye en Mehmed Pa a²⁰⁵ ve Bal,kesir mutasarr,f, Osman Pa a için üç günlük tayinat verilmi tir. Ye en Mehmed Pa a 1774øte Ayd,n muhass,l, olduktan sonra 1775 senesinde Silistre muhass,ll, ,na atanm, t,r. Yeni görev yerine giderken yolu üzerinde bulunan Bal,kesirøe u ram, ve burada Osman Pa a taraf,ndan üç gün a ,rlanm, t,r.

²⁰¹ B S, nr. 731, vr. 7a-1.

²⁰² Mehmet nba ,, Karesi Sanca , ve darcileri (1750-1800), ed.: Ahmet im irgil, Murat Uluskan, U ur Demir, Fatih Gürçan, Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Arma an,, 2013, s. 252.

²⁰³ zmirci esnaf, Bal,kesirøde eker, baharat, tütün, kahve gibi emtialar, satan bir esnaf kolu olup, Bal,kesirøde kendileri için ayr,lm, bir yer bulunmaktayd,. zmirci esnaf,n,n oldu u bölge bugün Ege mahallesi olarak an,lmaktad,r.

²⁰⁴ B S, nr. 733, vr. 62b-2.

²⁰⁵ Kahraman, s. 1077.

Ye en Mehmed Pa a için pirinç, kahve, koyun eti, tavuk, yumurta gibi harcamalar yap,lm, t,r. Ayr,ca hayvanlar, içinde saman temîn edilmi tir. Osman Pa a için ise pirinç, et, kahve ve tereya , gibi harcamalar yap,lm, t,r. Ayr,ca her iki pa an,nda konaklayaca , pa a saray,n,n tamiri için de masraflar yap,lm, t,r. Bu yap,lan harcamalar toplam, 2137,5 kuru tur. İgili tevzî defterindeki genel mebla ise 9020,5 kuru tur. Pa alar için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 23,7øye tekabül etmektedir²⁰⁶.

Yine, 1189 (1775-76) senesinde ba ka bir tevzî defteri kayd, daha tutulmu tur. Bu tarihte yolu üzerinde bulunan Bal,kesirøden geçen Anadolu valisi Vezir Koca Abdi Pa a Bal,kesirøde belli bir süre konaklam, t,r. Abdi Pa a, 1762øde Köstendiløe memur olmu ve ayn, sene Belgradøa düzen vermek için gitmi tir. Bunun ard,ndan kendisine vezirlik rütbesi verilmi tir. Farkl, ehirlerde vali olarak görev yapan ve bir dönem Bo dan Seraskeri ve brail muhaf,z, olan Pa a, 1774øde Anadolu valisi olmu tur. Ard,ndan 1776øda Diyarbak,r valisi olmu ve bölgedeki ba ka ehirlerde de valilik görevinde bulunduktan sonra 1781øde tekrardan Anadolu valisi olmu tur. 1783øde Rumeli valisi olan Pa a, 1790øda vefat etmi tir²⁰⁷.

Pa a için izmirci esnaf,ndan tütün, kahve ve eker, kasab esnaf,ndan et, mumcu esnaf,ndan mum ve susam ya ,, bahç,van esnaf,ndan çe itli sebzeler gibi g,da harcamalar, yap,lm, t,r. Pa a n,n hayvanlar, için de kendisine ödemeler yap,lm, ve ehirde mevcut olan bargir ve develerden de kendisine verilmi tir. Pa a ve kap, halk, için han ve konak harcamalar, yap,lm, t,r. Kendisi için yap,lan masraflar,n tutar, 12042 kuru olup, farkl, harcamalar,n da eklendi i tevzî defterinin genel tutar, ise 13551 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 88,8øe tekabül etmektedir²⁰⁸.

1191 (1777-78) senesinde Anadolu valisi Abdullah Pa a Bal,kesirøe te rif etmi tir. Abdullah Pa a, 1774øde vezir rütbesiyle rikâb kaymakam, olmu tur. Bir süre sonra azledilerek Karahisarøa ard,ndan Sivasøa gönderilmi ve Anadolu sol kol asker sürücüsü olmu tur. Rus sava ,n,n ard,ndan Mara valisi olup bölgedeki e kıyay, da ,tm, ve ard,ndan Anadolu valisi olmu tur. Anadolu valili inin ard,ndan 1777øde Rumeli ve ard,ndan Diyarbakir valisi olmu , ayn, y,l brail seraskerli ini de

²⁰⁶ B S, nr. 733, vr. 78b-1.

²⁰⁷ Kahraman, s. 53.

²⁰⁸ B S, nr. 733, vr. 56a-2.

yürütmü tür. 1780'de Bosna ve Belgrad valisi olmu tur. 1785'te vefat etmi tir²⁰⁹. Pa a için kasab esnaf,ndan et ve kuzu, ekmekçi esnaf,ndan ekmek, un ve bakkal esnaf,ndan çe itli harcamalar yap,lm, t,r. Pa a'n, hayvanlar, içinde arpa ücretleri ödenmi tir. Pa a için yap,lan masraflarda ise en yüksek mebla lar konak ve kap, halk, için yap,lan harcamalardan olu maktad,r. Pa an,n kap, halk, için ehirdaki mahallelerde bulunan bütün konaklar seferber edilmi tir. Buradan pa an,n büyük bir kap, halk,yla birlikte ehre te rif etti i anla ,lmaktad,r. Pa a için yap,lan masraflar 8580 kuru tutar,ndad,r. Di er masraflar,n da eklendi i tevzî defterinin genel tutar, ise 13084 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 65'ine tekabül etmektedir²¹⁰.

1192 (1778-79) senesinde Karesi mutasarr,f, olan Elhac Kas,m Pa a'n, te rifi sebebiyle pa a için çe itli masraflar yap,lm, t,r. Pa a bir sene 10 ayl,k bir süre boyunca Bal,kesirø'de mutasarr,f olarak görev yapm, t,r. Pa a, Bal,kesirø'de mutasarr,f olmadan önce ise Yergö ü muhaf,z,d,r²¹¹. Kas,m Pa a için bakkal esnaf,ndan bal, pirinç, badem, ekmekçi esnaf,ndan ekmek ve kabak, izmirci esnaf,ndan yemen kahvesi, kaba kahve ve biber, kasap esnaf,ndan keçi eti ve mumcu esnaf,ndan mum temîn edilmi tir. Bunlar,n yan,nda konaklamas, için ehirdaki konaklar kendisine seferber edilmi tir. Pa an,n kap, halk, için de yine konak ve hanlar seferber edilmi tir. Pa a için yap,lan masraflar,n mebla , 3821,5 kuru tur. Di er masraflar,nda eklenmesi ile birlikte ilgili tevzî defterinin genel masraf mebla , 18992 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 20,1'ø tekabül etmektedir²¹².

Yine, 1192 (1778-79) tarihli bir di er tevzî defterinde ise, o dönem Mara , Aözaz, Kilis ve Haleb sancaklar,n, valisi olan Vezir Çerkes Sürücü Hasan Pa a'n, Bal,kesirø te rif etmesi sebebiyle ehir sakinlerinin ödedi i fazladan harcamalar yap,lm, t,r²¹³. Pa a'n, Bal,kesirø geli sebebi ise Bal,kesirø'n gidece i mevki üzerinde bulunmas,ndan kaynaklanmakta olup, burada bir süre kald,ktan sonra ehirden ayr,lm, t,r. Pa a, 1773'te Rusya ile mevcut olan sava ta gösterdi i cesaret sebebiyle mîrimîran rütbesine yükseltildi tir. 1774'te kendisine vezirlik verilmi tir.

²⁰⁹ Kahraman, s. 78.

²¹⁰ B S, nr. 733, vr. 102a-1.

²¹¹ nba ,, s. 252.

²¹² B S, nr. 733, vr. 54a-2.

²¹³ Kahraman, s. 633.

1777 senesinde kendisine Mara , Aaz, Kilis ve Haleb sancaklar,n,n valili i verilmi tir. 1779da Trabzon, 1781de Sivas ve buradan çel mutasarr,f, olmu , ard,ndan vezirli i geri al,nm, t,r. 1783te Adana, 1784te Konya, 1785te Kandiye ve tekrar Adana, sonra Ohri valisi olup, son olarak 1787de A r,boz muhaf,z, olarak orduya memur olmu tur. 1789 senesinde vefat etmi tir.

Pa a, 1778-79 tarihinde Bal,kesirø geldi inde kendisi ve maiyeti için ekmekçi esnaf,ndan ekmek, un, izmirci esnaf,ndan baharat, kahve, eker, balmumu, bahç,van esnaf,ndan çe itli sebzeler, mumcu esnaf,ndan mum temîn edilmi tir. Pa a ve kap, halk,n,n konaklamas, için ehirdaki konak ve hanlar seferber edilmi ve bunlar,n tamiri için de ücretler ödenmi tir. Ancak, Pa a için yap,lan masraflar,n ço unlu u bargir masraflar,ndan olu maktad,r. Bunlardan ba ka di er örneklerden farklı olarak pa a için Üçp,nar köyünden bayrak akçesi, bezirgandan altun zahire bahas, masraflar, da bulunmaktad,r. Pa a için yap,lan masraflar,n yan,nda dönemin Karesi mutasarr,f, olan Elhac Kas,m Pa a için ve eski Karesi mutasarr,f, döneminde yap,lan harcamalar,n kalan tutarlar, içinde ödemeler yap,lm, t,r. Hasan Pa a için yap,lan harcamalar,n tutar, 14663,5 kuru tur. Bütün bunlarla birlikte tevzî defterindeki genel masraf tutar, ise 27733 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 52,8ø tekabül etmektedir²¹⁴.

1199 (1784-85) senesinde tevzî defterinde ismi zikredilmemi bir mütesellim ve müba irler Bal,kesirø u ram, lar ve kendilerine üç günlük tayinat verilmi tir. Gelen devlet erkan, için izmirci esnaf,ndan yemen kahvesi, kaba kahve, sabun, eker, emi asel, baharat, bakkal esnaf,ndan piriç, bal, ya , tereya ,, kasap esnaf,ndan koyun eti, mumcu esnaf,ndan mum, tütüncü esnaf,ndan tütün, bahç,van esnaf,ndan çe itli sebzeler, ekmekçi esnaf,ndan ekmek ve un verilmi tir. Gelenlerin konaklamalar, için konak ve hanlar seferber edilmi olup, kalacaklar, yerin tamiri için tahtac, ve ekserci²¹⁵ esnaf,ndan tahta ve ekser, ç,rac, esnaf,ndan ise ç,ra verilmi tir. Gelenler için yap,lan masraflar,n miktar, 3829 kuru tur. Di er masraflarla birlikte tevzî defterindeki genel masraf miktar, 17793 kuru tur. Devlet

²¹⁴ B S, nr. 733, vr. 136b-1.

²¹⁵ Ekser bir çe it tahta türü olup, bunu özel olarak üreten bir esnaf kolu bulunmaktad,r.

erkan, için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 21,5ø tekabül etmektedir²¹⁶.

1202 (1787-88) senesinde ismi belirtilmeyen bir vezirîn tüfenkçi neferleri için harcamalar yap,lm, t,r. Neferler için izmirci esnaf,ndan kaba kahve, yemen kahvesi, tütüncülerden tütün akçesi, helvac, esnaf,ndan ni asta, kasap esnaf,ndan koyun eti ve kuzu, bakkal esnaf,ndan pirinç, ya ve bal temîn edilmi tir. Neferlerin konaklayaca , pa a saray,n,n tamiri için dülger yevmiyesi ve çe itli kereste için ücreti ödenmi tir. Farkl, olarak, neferler için terzi esnaf,ndan yorgan, iplik, beledi yasd,k, yün, bogasi(top kuma), kuma yorgan verilmi ve ücretleri defterlere yans,t,lm, t,r. Neferler için harcama yap,lmas,n,n nedeni, muhtemelen o sene ba layan Osmanl, ó Rus sava , ile alakal, olarak cepheye asker sevki olmal,d,r. Neferler için yap,lan harcama tutar, 2260 kuru tur. Di er masraflar,nda mevcut bulundu u tevzî defterindeki genel masraf tutar, ise 33046 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 6,8ø tekabül etmektedir²¹⁷.

Yine 1202 (1787-88) tarihli di er bir defter de hem Karesi mutasarr,f, hem de Resmo muhaf,z, olan Dervi Mehmed Pa a'n,n²¹⁸ Bal,kesirø te rif etmesi sebebiyle tutulmu tur. Dervi Mehmed Pa a eski Resmo muhaf,z, olup, ard,ndan Karesi mutasarr,f, olmu tur. Bal,kesirøde bir sene iki ay boyunca mutasarr,fl,k görevini sürdürmü tür. Pa a Bal,kesirø 11 günlü üne te rif etmi tir. Pa a için izmirci esnaf,ndan kahve, yemen kahvesi, tütüncülerden tütün, bakkal esnaf,ndan pirinç, ya , bal, kasap esnaf,ndan koyun eti, ekmekçi esnaf,ndan ekmek, balmumcu esnaf,ndan balmumu, bahç,van esnaf,ndan çe itli sebzeler, ya c,lardan tereya , temîn edimi tir. Pa a ve kap, halk,n,n konaklamas, için mahallat konaklar, seferber edilmi tir. Ayr,ca, pa an,n hayvanlar, için de arpa temîn edilmi tir. Pa a için yap,lan masraflar,n tutar, 11449,5 kuru tur. Tevzî defterindeki di er harcamalar ile birlikte genel masraf tutar, ise 23181,5 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 49,4øine tekabül etmektedir²¹⁹.

1203 (1788-89) senesinde Dervi Mehmed Pa a tekrardan Bal,kesirø te rif etmi tir. Kaç gün kald, ,yla ilgili defterde bir kay,t bulunmamaktad,r. Ancak

²¹⁶ B S, nr. 736, vr. 21b-2.

²¹⁷ B S, nr. 737, vr. 2a-2.

²¹⁸ nba ,, s. 253.

²¹⁹ B S, nr. 737, vr. 15b-1.

mebla ,n az olu undan dolayı, uzun kalmad, , anla ,lmaktad,r. Pa a için izmirci esnaf,ndan kefe kahve, yemen kahvesi, biber, bakkal esnaf,ndan pirinç, tereya , bal, badem, balmumu, mum, tütüncü esnaf,ndan tütün, ekmekçi esnaf,ndan ekmek ve un, kasap esnaf,ndan et temîn edilmi tir. Pa an,n hayvanlar, için arpa temîn edilmi tir. Ayr,ca, pa an,n kap, halk,n,n ehre s, may,p köylerde ikâmet etmesinden dolayı, Kamç,l, köyüne devlet taraf,ndan imdadiyye ad,yla yard,m edilmi tir. Pa a için yapılan masraf 1573 kuru tur. Di er harcamalar,nda bulundu u kay,ttaki genel masraf tutar, ise 23385 kuru tur. Pa a için yapılan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 6,7şine tekabül etmektedir²²⁰.

Yine, 1203 (1788-89) tarihli bir di er tevzî defterinde, Osman Pa a,n tefti için hizmetinde çal, an smail A a, Bal,kesirø gönderdi ini görmekteyiz. Ancak, belgede pa a için bir nam verilmedi inden ve ayn, tarihlerde birden fazla Osman isminde pa an,n bulunmas,ndan dolayı, kim oldu unu tespit edemiyoruz. Bahsi geçen tarihlerde Bal,kesirø tefti edecek ki ilerin do al olarak Anadolu valisi ya da Karesi mutasarr,f, olmas, gerekmektedir. Bu tarihlerde ya ayan Osman ismindeki pa alar,n hiçbirinin bahsi geçen bölgelerde görev yapmam, olmas, nedeniyle pa an,n kimli ine ula ,lamamaktad,r. Yap,lan tefti in muhtemel nedeni ise o dönemde Bal,kesir âyân, olan Kanl,zâde Halil A a,n yapt, , zulümler olmal,d,r. 1779 senesinden beri Bal,kesirøde bulunan ve 1783 senesinde âyânl, ,n, devlete kabul ettiren Halil A a, 1785 senesinde devlete kar , bir isyan te ebbüsüne giri mi ve akabinde affedilmi tir. Ancak, Halil A a halka zulüm etmekten vazgeçmemi tir²²¹. Ayn, tarihli bir belgede de görmekteyiz ki Halil A a bu dönemde haz,rlanan bir tevzî defterinde kendisi için kanunsuz olarak 300 kuru tutar,nda ~~âyâniyye~~ ad,yla tevzî defterine masraf yüklemi tir²²². Yap,lan tefti muhtemelen reayân,n kendisini ikayet etmesinin sonucunda gerçekleşmi tir. Tefti e gelen smail A a için izmirci esnaf,ndan kaba kahve, tütüncülerden tütün, kasa esnaf,ndan et, ekmekçi esnaf,ndan ekmek temîn edilmi tir. Ayr,ca, kasap Cafer A a müba irlere hayvanlar için arpa temîn etmi tir. Bunlardan ba ka yapılan konaklama ücretleri bulunmaktad,r. smail A a için yapılan harcamalar,n,n toplam tutar, 1782,5 kuru tur. Di er masraflarla

²²⁰ B S, nr. 737, vr. 19a-1.

²²¹ İgürel, *Bal,kesirøde Âyânl,k Mücadelesi*, s. 68.

²²² B S, nr. 737, vr. 25b-1.

birlikte tevzî defterindeki genel tutar ise 22975,5 kuru tur. A a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 7,7øye tekabül etmektedir²²³.

1210 (1795-96) senesinde Karesi mutasarr,f, Elhac brahim Pa a Bal,kesirø te rif etmi tir. Pa aya ayn, zamanda vezir rütbesi de verilmi tir²²⁴. Pa a için bakkal esnaf,ndan piriñç, zeytin ya ,, badem, nohut, tuz, ya , bahç,vanlardan çe itli sebzeler, kasap esnaf,ndan et bahas,, mumcu esnaf,ndan balmumu, ekmeççi esnaf,ndan ekmeç, izmirci esnaf,ndan yemen kahvesi, kaba kahve, tütün, biber temîn edilmi tir. Pa an,n konaklamas, için han ve konaklar temîn edilmi olup ayn, zamanda pa a saray,n,n tamiri için ilgili esnaflardan odun, katran, ç,ra ve kereste al,nm, , tamir süresince çal, an ameleler için gündelik verilmi tir. Saray çe mesinin su yollar, için masraflar yap,lm, t,r. Bunlardan ba ka pa a için bargir masraflar, yap,lm, t,r. Ayr,ca, pa aya kudumiyye ve te rifiyye nam,yla 2800 kuru luk hediye verilmi tir. Pa a için yap,lan masraflar,n tutar, 9793 kuru tur. Di er masraflarla birlikte tevzî defterindeki genel masraf tutar, 16369 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 59,8ø tekabül etmektedir²²⁵.

1211 (1796-97) senesinde Anadolu valisi Seyid Ali Pa a Bal,kesirø te rif etmi tir. Pa a için bakkal esnaf,ndan tereya ,, piriñç, bal, kasap esnaf,ndan et bahas,, mumcu esnaf,ndan balmumu, izmirci esnaf,ndan kahve, tütüncü esnaf,ndan tütün, ekmeççi esnaf,ndan ekmeç ve un temîn edilmi tir. Pa a için semerci esnaf, çal, t,r,lm, ve bu esnaf,n ücretleri deftere yans,t,lm, t,r. Pa an,n konaklamas, için han ve konaklar ayr,lm, ve pa a saray,n,n tamiri için odun temîn edilmi tir. Kalayc,lar köyü ise pa a için avaidat vermi tir. Pa a için yap,lan masraflar,n ço unlu u ise Bal,kesirøde meskun olup bölgenin varl,kl, kimselerinden olan Karaosmanzadeøden al,nan zahire bahas, harcamas,d,r. Karaosmanzade, Pa a için 8000 kuru luk zahire temîn etmi ve bu harcamay, daha sonra tevzî defterine kaydettirmi tir. Pa a için yap,lan masraflar,n tutar, 15600,5 kuru tur. Di er harcamalarla birlikte tevzî defterindeki genel masraf tutar, ise 38347 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 40,5øne tekabül etmektedir²²⁶.

²²³ B S, nr. 737, 26a-1.

²²⁴ Serdar Genç, ̇Osmanl, Döneminde Karesi Sanca ,nda darecilerøø ed.: Prof. Dr. Ali Duymaz, *Bal,kesir Kent Tarihi(Co rafya, Tarih Arkeoloji, Sanat Tarihi, Kültür ve Edebiyat)*, Bal,kesir Valili i 1 Kültür ve Turizm Müdürlü ü, 2013, s. 111.

²²⁵ B S, nr. 737, vr. 42a-1.

²²⁶ B S, nr. 737, vr. 51b-2.

1212 (1797-98) senesinde Anadolu valisi Vezir Ali Pa a Bal,kesirø te rif etmi tir. Pa a Bal,kesirøde üç gün ikamet etmi ve bu süreyi Bal,kesirø ba l, Mendehorye köyünde geçirmi tir. Pa a için koyun, keçi, kara s, ,r, koyun eti, tütün, pirinç, bal, badem, ya , kahve, sebze, ekmek, un, eker, çuval, mum, sabun, ka ,t, çivi, ç,ra, katran temîn edilmi ve bunlar Mendehoryeødeki pa an,n ikametgah,na gönderilmi tir. Pa aøn,n adamlar,na haberle me için ücretler verilmi , ayr,ca kendilerine bogasi(top kuma) verilmi tir. Pa an,n hayvanlar, için ise torba, çuval ve urgan temîn edilmi tir. Ayr,ca, pa an,n ehre te rif etmesi sebebiyle Bal,kesir ehri kendisine 30000 kuru tutar,nda kudumiyye nam,yla hediye vermi tir. Pa a için yap,lan masraflar,n tutar, 57931,5 kuru tur. Di er harcamalarla birlikte tevzî defterindeki genel masraf tutar, ise 92952 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 62,3øine tekabül etmektedir²²⁷.

1213 (1798-99) senesinde Mara valisi olan Seyid Mustafa Pa a yolu üzerinde bulunmas, sebebiyle iki günlü üne Bal,kesirø te rif etmi tir. Pa a, Sultan I. Abdülhamitøn ehzadeli i döneminde kahveciba , olup, ard,ndan yükselerek 1778øde vezirlik rütbesi verilerek Rakka valisi olmu tur. ah Sultan ile evlenip saraya damat olmu tur. 1787øden itibaren Mara , Adana, Erzurum, Konya valilikleri kendisine tevcih edilmi ve uzun y,llar buralarda görev yapm, t,r. Ard,ndan emekli edilmi ancak, 1807øde Sadaret kaymakam, olmu tur. 1813 senesinde vefat etmi tir²²⁸. Pa aøn,n iki günlük ikametinde kendisi için pirinç, bal, ya , balmumu, badem, koyun eti, kuzu, yemen kahvesi, kaba kahve, eker, biber, tarç,n temîn edilmi tir. Ayr,ca nalbant ve debba esnaflar,ndan da e ya temîn edilmi tir. Pa an,n hayvanlar, için arpa ve araba temîn edilmi tir. Pa an,n ve kap, halk,n,n konaklamas, için hem ehirde hem de köylerdeki hanlar seferber edilmi tir. Pa a için yap,lan masraflar,n tutar, 10353 kuru tur. Di er harcamalarla birlikte tevzî defterindeki genel masraf tutar, ise 62783 kuru tur. Pa a için yap,lan masraflar,n genel masrafa oran, ise % 16,5øine tekabül etmektedir²²⁹.

²²⁷ B S, nr. 738, vr. 8b-2.

²²⁸ Kahraman, s. 1206.

²²⁹ B S, nr. 738, vr. 30a-2.

Çizelge 3. Yıllara Göre Pa alar ın Yapılan Masraflar

Pa alar, n isimleri	Geli Tarihleri	Pa a Masraf,	Genel Masraf	Oran
Hüseyin Pa a	1176(1762-63)	7498	12116	% 60,3
Osman Pa a	1189 (1775-76)	2993	13796	% 21,7
Ye en Mehmed Pa a	1189 (1775-76)	2137,5	9020,5	% 23,7
Koca Abdi Pa a	1189 (1775-76)	12042	13551	% 88,8
Abdullah Pa a	1191 (1777-78)	8580	13084	% 65
Elhac Kas,m Pa a	1192 (1778-79)	3821,5	18992	% 20,1
Çerkes Hasan Pa a	1192 (1778-79)	14663,5	27733	% 52,8
Mütesellim(isim yok)	1199 (1784-85)	3829	17793	% 21,5
Ve zir (isim yok)	1202 (1787-88)	2260	33046	% 6,8
Dervi Mehmed Pa a	1202 (1787-88)	11449,5	23181,5	% 49,4
Dervi Mehmed Pa a II. Kay,t	1203 (1788-89)	1573	23385	% 6,7
Osman Pa a	1203 (1788-89)	1782,5	22975,5	% 7,7
Elhac brahim Pa a	1210 (1795-96)	9793	16369	% 59,8
Seyid Ali Pa a	1211 (1796-97)	15600,5	38347	% 40,5
Ve zir Ali Pa a	1212 (1797-	57931,5	92952	% 62,3

	98)			
Seyid Mustafa Pa a	1213 (1798-99)	10353	62783	% 16,5

Tablodan görülebilece i üzere, pa alar için yap,lan masraflar genel masraflar,n büyük bir bölümünü olu turmaktad,r. Harcamalar y,llara göre ini li ç,k, l, bir e ride olsalarda, genel olarak bir art, e ilimi içindedirler. Harcamalar,n bu ekilde olmas,nda gelen ki iler in beraberlerinde getirdikleri kap, halk, miktar,n,n da pay, büyüktür. Pa alar için yap,lan en yekünlü masraf 1212 (1797-98) tarihinde Vezir Ali Pa a için yap,lan harcamalar iken, en dü ük yekünlü masraf ise 1203 (1788-89) tarihinde ki Dervi Mehmed Pa a için yap,lan masraflardan olu maktad,r. Oran bak,m,ndan ise, en yüksek oran 1189 (1775-76) tarihinde Koca Abdi Pa a için yap,lan masraflarda görülmekte olup, en dü ük oran 1203 (1788-89) tarihinde Dervi Mehmed Pa a için yap,lan harcamalard,r.

4.4. Mahkeme Harçlar,

Osmanl, Devletiñde vergi kavram, üzerine birçok terim kullan,lm, t,r. Osmanl, klasik döneminde yayg,n olarak kullan,lan terim ise *÷Tekâlif* terimidir. Osmanl, devletin kurulu undan itibaren mevcut olan mâli sistemi içerisinde reayâdan talep etti i vergiler iki ana ba l,k alt,nda ekillenmekteydi: *÷Tekâlif-i erâyye* ve *÷Tekâlif-i Örfiyye*. Tekâlif-i erâyye vergileri ö ür,cizye ve haraçtan olu maktad,r. Tekâlif-i Örfiyye vergileri ise ikiye ayr,lmaktad,r. Bunlar; *÷Tekâlif-i Âdiyye* ve *÷Tekâlif-i âkka* vergileridir²³⁰. Bu vergi türlerinden Tekâlif-i Âdiyye kapsam,ndaki vergiler devletin hakl, olarak reayâdan talep etti i vergiler s,n,f,na girerken, Tekâlif-i âkka vergileri hem eræn hem de örfî olarak devletin reayâdan haks,z olarak zor zamanlarda talep etti i vergilerden olu maktayd,.

Tevziât defterlerine kaydedilen mahkeme harçlar, örfî vergilerden tekâlif-i âdiyye s,n,f, vergi türlerine girmektedir. Ancak, devlet içerisindeki yöneticilerin ve hizmet erbab,n,n görevlerini suiistimal etmeleri neticesinde mevcut mahkeme

²³⁰ M. Macit Kenano lu, *÷Vergi*, D A, XLIII, stanbul: TDVY, 2013, s. 52-58.

harçlar,n,n yan,nda kanunsuzca reayâdan tahsil edilen tekâlif-i âkka türü vergi olarak kabul edilen vergilerde bu tür vergilere dahil olmu lard,r.

Mahkeme masraflar, genel olarak u ba l,klar alt,nda toplanmaktadır: ~~Harc-~~, ~~Defter ve dâmat~~ ~~Hüddamiye~~ ~~Eminiyye~~ ~~Katibiyye~~ ~~Tahsildariyye~~ ~~Mahzariyye~~ ~~Kethü daiyye~~ ~~hzariyye(Muhz,riyye)~~ ~~Kalemiyye~~dir.

4.4.1. Mahkeme Masraflar,n,n Çe itleri

Harc-, Defter ve dâmat:

Osmanl, Devleti~~nde~~ erâ mahkemelere intikâl eden her dava için bir kay,t tutulmu ve ilgili deftere kaydedilmi tir. 18. yüzy,lda tevzî defterlerinin tutulmaya ba lanmas,ndan sonra ehir halk,ndan tahsil edilen masraflarda sancaklardaki kad,lar taraf,ndan tevzî defterlerine ~~Harc-~~, ~~Defter~~ ve ~~Harc-~~, ~~dâmat~~ ad,yla kay,t edilmi tir²³¹. Tutulan bu kay,tlar her sene ~~Ruz-~~, ~~H,z,r~~ ve ~~Ruz-~~, ~~Kas,m~~da olmak üzere iki defa kaydedilmi olup, bu defter ve idâmlar üzerinden belirli bir miktarda ücret al,nm, t,r.

Hüddamiye:

Hüddâm kelimesi arapça hizmet eden hâdim kelimesinin ço ul halidir. Hüddamiye tabiri ise erâ mahkemelerde yap,lan hizmetler kar ,l, ,nda ödenen harçlar için kullan,lan bir masraf terimidir²³².

Eminiyye:

Osmanl, Devleti~~nde~~ farklı memuriyetlere has bir ünvan olup, mahkemelerde kad,n,n emrinde çal, an mahkeme memurlar,n,n harçlar, için kullan,lan bir masraf terimidir²³³.

²³¹ Ahmet Akgündüz, ~~lam~~ D A, XXII, stanbul: TDVY, 2000, s. 72-73.

²³² Ünal, s. 325.

²³³ Ünal, s. 224.

Katibiyye:

erâ mahkemelerde kad,lar,n emrinde çal,an katiplerin masraflar, için kullan,lan bir masraf terimidir²³⁴.

Mahzariyye:

Di er anlamlar,n,n yan,nda, Osmanl, Devleti'nde reyân,n resmî makamlara mevcut s,k,nt,lar,n, ya da tekkürlerini sundu u çok imzal, arzuhallere mahzar denilmektedir. Mahzariyye, bu terimden türetilmi olup, bu gibi durumlarda mahkeme taraf,ndan al,nan harçlar için kullan,lan bir masraf terimidir²³⁵.

hazariyye(Muhz,riyye):

erâ mahkemelerde davac, ve daval,y, mahkemeye ça ,ran memurlara muhz,r denilmi tir. Muhz,rlar alt,bölük halk,ndan seçilirlerdi. Muhz,riyye terimi bu kelimedenden türemi bir masraf terimi olup, mahkemelerde görev yapan muhz,rlar,n ücretleri için tahsil edilmi tir²³⁶.

Kalemiyye:

Osmanl, erâ mahkemelerindeki bürokrasi mensuplar, için kullan,lan bir tabir olup²³⁷, ayn, zamanda tevzî defterlerindeki mahkeme masraflar, içinde kullan,lan bir terimdir.

Bu sayd,klar,m,z d, ,nda tahsildariye, imza ücreti, odaba , ücreti ve çavu ücreti ad,yla kaydedilen masraflarda bulunmaktad,r.

4.4.2. Bal,kesir Mahkeme Harçlar,

Bal,kesir'de ki mevcut durumu erâyye sicillerinden takip etmek mümkündür. nceledi imiz 1750-1800 y,llar, aras,nda ki Bal,kesir sicillerinde mahkeme harçlar, elimizde bulunan bütün belgelerde mevcut olup, içerisinde mevcut olan mahkeme masraflar, ise unlard,r: ~~Harc-~~, *Defter* ve *Harc-*,

²³⁴ Ünal, s. 387.

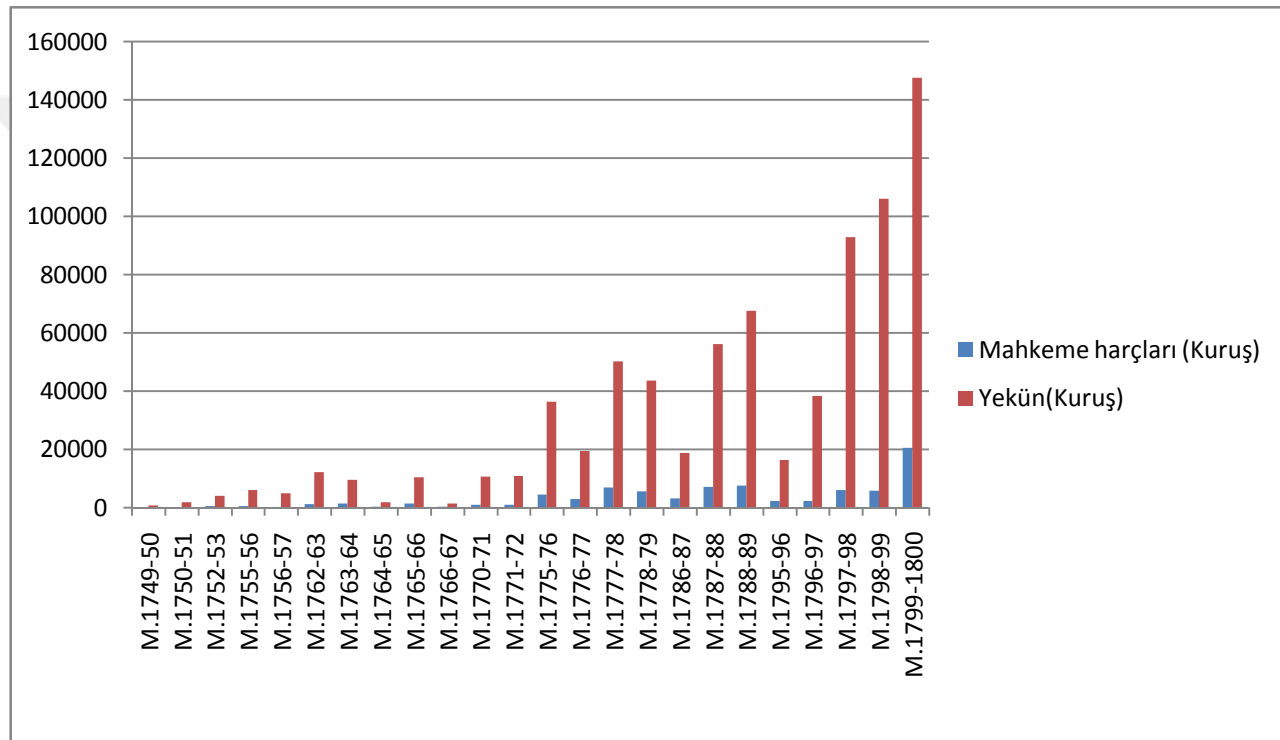
²³⁵ Ünal, s. 440.

²³⁶ Ünal, s. 488.

²³⁷ Ünal, s. 368.

Alâmatı, Kalemîyye, Hüddamiyye, Emîniyye, Katibiyye, Mahzariyye, Kethüdaî-yye, Mahzariyye ve Ayanîyye dir. Bunlar, n d, nda tahsil ücreti, imza ücreti, odaba , ve çavulu lara verilen ücretlerde bazen ayr, bazen birlikte kaydedilmiştir²³⁸. A a ,daki grafikte bir senede mevcut olan bütün mahkeme masraflar, n, n hepsini toplayarak mahkeme harçlar, ba l, , alt, nda verdik.

ekil 5. 1750-1800 Y, llar, aras, nda Bal, kesir Mahkeme Harçlar, ve Toplam Giderler(Yekün)

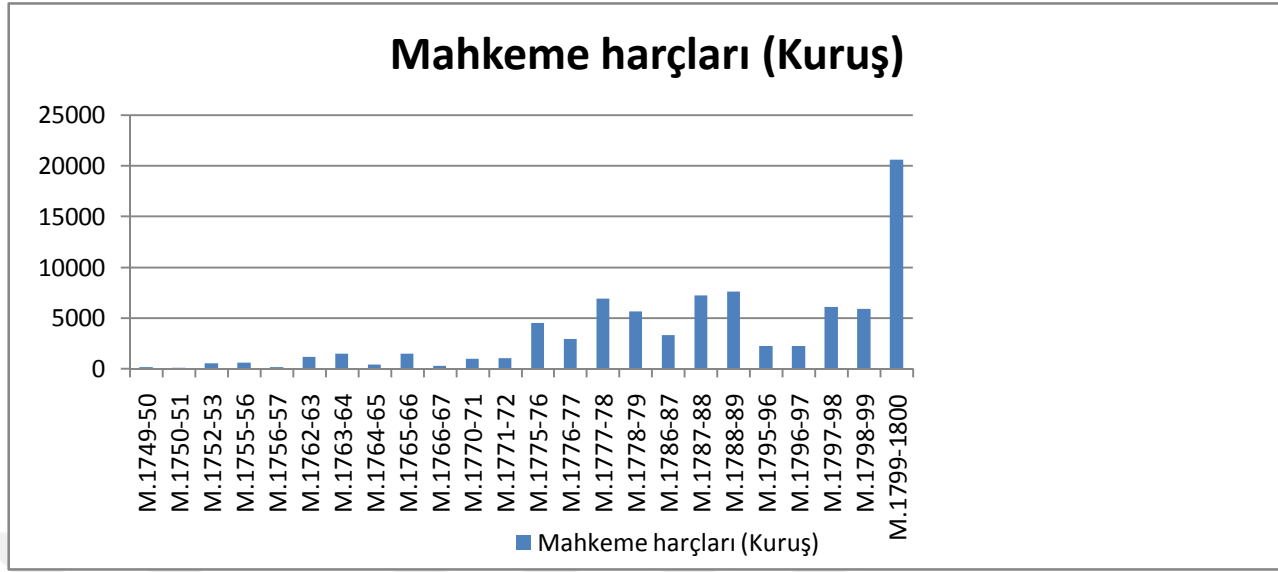
Bu y, llarda ki mevcut mahkeme harç tutarlar, na bakt, , m, zda 1749-50 senesinde toplam harç miktar, 196,5 kuru , yekün 716 kuru tur(Oran %27,3). 1750-51 senesinde toplam harç miktar, 143 kuru , yekün 1851 kuru tur(Oran %77). 1752-53 senesinde toplam harç miktar, 562 kuru , yekün 4054 kuru tur(Oran %13,8). 1755-56 senesinde toplam harç miktar, 654 kuru , yekün 6032 kuru tur(Oran %10,8). 1756-57 senesinde toplam harç miktar, 214 kuru , yekün 4770 kuru tur(Oran %4,5). 1762-63 senesinde toplam harç miktar, 1206 kuru , yekün 12116 kuru tur(Oran %10). 1763-64 senesinde toplam harç miktar, 1489 kuru , yekün 9449 kuru tur(Oran %12,5). 1764-65 senesinde toplam harç miktar, 440

²³⁸ B S, 729, 730, 731, 732, 733, 735, 736, 737, 738.

kuru , yekün 1764 kuru tur(Oran %25). 1765-66 senesinde toplam harç miktar, 1535 kuru , yekün 10411 kuru tur(Oran %14,7). 1766-67 senesinde toplam harç miktar, 336 kuru , yekün 1300,5 kuru tur(Oran %25,8). 1770-71 senesinde toplam harç miktar, 1016 kuru , yekün 10580 kuru tur(Oran %9,6). 1771-72 senesinde toplam harç miktar, 1081 kuru , yekün 10786,5 kuru tur(Oran %10). 1775-76 senesinde toplam harç miktar, 4505 kuru , yekün 36367,5 kuru tur(Oran %12,3). 1776-77 senesinde toplam harç miktar, 2950 kuru , yekün 19437,5 kuru tur(Oran %15,1). 1777-78 senesinde toplam harç miktar, 6925 kuru , yekün 50222 kuru tur(Oran %13,8). 1778-79 senesinde toplam harç miktar, 5675 kuru , yekün 43654 kuru tur(Oran %13). 1786-87 senesinde toplam harç miktar, 3318 kuru , yekün 18601,5 kuru tur(Oran %17,8). 1787-88 senesinde toplam harç miktar, 7220 kuru , yekün 56227,5(Oran %12,8). 1788-89 senesinde toplam harç miktar, 7620 kuru , yekün 67481,5 kuru tur(Oran %11,3). 1795-96 senesinde toplam harç miktar, 2260 kuru , yekün 16369 kuru tur(Oran %13,8). 1796-97 senesinde toplam harç miktar, 2288 kuru , yekün 38347 kuru tur(Oran % 5,6). 1797-98 senesinde toplam harç miktar, 6101 kuru , yekün 92952 kuru tur(Oran %6,5). 1798-99 senesinde toplam harç miktar, 5906 kuru , yekün 106039 kuru tur(Oran %5,7). Son olarak 1799-1800 senesinde toplam harç miktar, 20587 kuru , yekün 147713 kuru tur(Oran %13,9). Elli y,ll,k süreç içerisindeki bütün masraflar,n toplam, ise 84227,5 kuru , elli y,ll,k yekün toplam, ise 767241,5 kuru tur(Oran %10,9). Bütün bu sayd, ,m,z senelerdeki oranlar,n ortalamas,n, ald, ,m,zda ise 1750-1800 y,llar, aras,ndaki Bal,kesir mahkeme masraflar,n,n ortalamas, %15,9'dur. Buna benzer bir örnek olarak Tokat sanca , mahkeme masraf oranlar,n, verebiliriz. Tokat sanca ,ndaki 1771-1840 seneleri aras,ndaki mahkeme masraflar,n,n oranlar,na bak,ld,,nda %6 ile %19 aras,nda de i ti i görülmektedir²³⁹.

²³⁹ Aç,kel ve Sa ,rl,, s. 19.

ekil 5. 1750-1800 Y,llar, Aras,nda Bal,kesir Mahkeme Harçlar,

1750-1800 seneleri aras,ndaki mahkeme harc, tutarlar,na grafik yard,m,yla bakt, ,m,zda 1775-76 senesinden itibaren mahkeme harclar,nda bir art, görülmektedir. Bu art, ileriki senelerde k,smi olarak dü mü se de genel olarak süreklilik gösterme e ilimindedir. Bu masraflar,n içeri indeki rakamlara bak,ld, ,nda ise en yüksek tutarlar,n harc-, defter ve harc-, idâmat harçlar, oldu unu görmekteyiz. Örne in; 1763-64 senesinde ki 1489 kuru luk toplam mahkeme harc,n,n 1100 kuru luk k,sm, harc-, defter ve harc-, idâmat masraf, iken, geriye kalan 389 kuru hüddamiyye, mahzariyye, eminiyye, katibiyye, tahsildariyye, odaba , ve çavulara verilen harçlardan olu maktad,r²⁴⁰.

Yine ayn, ekilde 1799-1800 senesindeki toplam mahkeme masraf, olan 20587 kuru un 8000 kuru u idâmat harc, olarak tahsil edilmi tir²⁴¹. Bir di er örne i de tekâlif-i âkka vergisi olarak belirtti imiz âyâniyye harc, üzerinden verebiliriz. 1798-99 senesinde toplam mahkeme masraf, olan 6101 kuru un 3000 kuru u reayâdan âyâniyye ad,yla tahsil edilmi tir²⁴². Bu kay,ttan o y,llarda Bal,kesirde mevcut olan âyân,n reayâya haks,z olarak zulmetti i sonucunu ç,kartabiliriz.

Mahkeme harclar,n,n inceledi imiz dönemin(1750-1800) ikinci yar,s,ndan itibaren artmas, bu dönemde reayân,n sosyo-ekonomik durumu hakk,nda da bilgiler vermektedir. Dönemin ikinci yar,s,ndan itibaren sicillerde âyâniyye harc,n,n ortaya

²⁴⁰ B S, nr. 731, vr. 15a-1.

²⁴¹ B S, nr. 738, vr. 40b-1, 51a-2.

²⁴² B S, nr. 738, vr. 8b-2.

ç,km, olmas, reayân,n zulm gördü ünü göstermektedir. Ayrıca di er mahkeme harclar,ndaki art, ta ayn, zamanda reayân,n bu dönemde mahkemeye s,kça ba vurmu oldu unu göstermekte ve devrin artlar, göz önüne al,nd, ,nda bu ba vurular,n tebrik ve tekkürden ziyade ikayet üzerine oldu unu dü ündürtmektedir. Ayr,ca mahkeme kay,tlar,ndaki bu art, mahkemede di er çal, an zümrenin de genel nizânameden ayk,r, olarak fazla ücret alabilecekleri ihtimalini de akla getirmektedir.

4.5. Tevzî Defterlerinden Tenzîl Edilen Mahallelere Ait Masraflar

Mahalle kelimesi *ç*hulûl kökünden gelmekte olup, "*bir yere inmek, konmak, yerle mek*" anlamlar,na gelmektedir²⁴³. Osmanl, Devleti^{nde} mevcut bulunan mahalle yap,s, Asya^{dan} gelen Türk ehircilik anlay, ,n,n devam, olmakla birlikte, slam^a geçi ile birlikte Türk- slam ehircilik anlay, ,ndan ve Anadolu^{ya} geli ile birlikte Bizans^a bulunan ehircilik anlay, ,ndan da etkilendi i de bilinmektedir.

Osmanl, Devleti^{nde} mevcut mahallelerin olu umuna bak,ld, ,nda genellikle mescit ve camiler etraf,nda te ekkül ettikleri görülmektedir²⁴⁴. Bu duruma örnek olarak Bal,kesir^{de} Elhac şhak, eyh Lütfullah vs. mahalleleri verilebilir. Bir di er olu um ekli ise ehrin belirli bir noktas,na yerle tirilen esnaf kollar,n,n ad, geçen noktaya yerle melerinin ard,ndan o noktan,n zamanla bir mahalle haline dönü mesi eklindedir. Buna örnek olarak ise Bal,kesir^{de} ki Börkciler, Kasaplar, Eski Kuyumcular vs. mahalleleri verilebilir. Bunlar,n d, ,nda bir mahalle kuruldu u yerin co rafi durumuna göre ya da mahallin Bizans döneminden kalan isminin Türk diline uyarlanmas, eklinde de adland,r,labilmektedir²⁴⁵.

Osmanl, Devleti^{nde} mahalle, devlet te kilat, içerisinde yönetim basamaklar,n,n temel birimi olarak te kilatland,r,lm, t,r. Osmanl, klasik döneminde mahalle imamlar, mahallelerden sorumlu olan en yetkili ki ilerdir. Bu durum 19. yüzy,l^{da} yap,lan de i ikliklerle kadar bu ekilde devam etmi tir. Ayn, dönemlerde gayrimüslim mahallelerinden sorumlu olan ki iler ise papazlar ya da hahamlar

²⁴³ Sami, s. 1003., bkz. Nejat Göyünç, *ç*Hane^{de} D A, XV, stanbul: TDVY, 1997, s. 552-553.

²⁴⁴ Ali Murat Yel, Mustafa Sabri Küçük^a ç,, *ç*Mahalle^{de} D A, XXVII, stanbul: TDVY, 2003, s. 324.

²⁴⁵ Zeycan Gündo du, *ç*mir^{de} Kasap H,z,r Mahallesi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ayd,n 2008, s. 45.

olmu lard,r. 19. yüzy,lødan itibaren mahallelerde en yetkili ki iler ise muhtarlar olmu tur. Mahalle imamlar,n,n en önemli görevi, mahallelerden toplanacak olan vergilerin mahalle sakinleri aras,nda düzenli bir ekilde payla t,r,lmas,n, ve payla t,r,lan vergilerin düzenli bir ekilde toplanmas,n, sa lamakt,r. Ayr,ca do um, ölüm, evlenme, mahalleye gelen ya da mahalleden ayr,lanlar,n kay,tlar,n, yapmakta mahalle imamlar,n,n görevleri aras,ndad,r²⁴⁶.

Osmanl, Devletiøinin ço u ehrinde Müslüman mahallelerinden ayr, olarak gayrimüslim mahalleleri bulunsada, genel olarak Müslümanlar ile gayrimüslimlerin ayn, mahallelerde oturduklar, ve birbirleriyle kom uluk ili kilerinde bulunduklar, ve al, -veri yapt,klar, bilinmektedir²⁴⁷.

Mahallelerde beraber ya ayan sakinler birbirlerinin hareketlerinden sorumludurlar. Mahalleye yeni bir sakin gelmek istedi inde hem mahalle imam, hem de mahalleden bir sakin kendisine kefil olurdu. Mahalle sakinleri için camiye gelmek toplum nezdinde güvenilir bir ah,s olman,n ölçüsü say,lm, t,r. Mahalle içerisinde meydana gelecek bir olayda mahalle sakinlerinin tan,kl, , büyük önem arz etmekteydi. Ayr,ca mahalle sakinleri kendilerini rahats,z eden bir mahalle sakinini mahalleden uzakla t,rma yetkisine de sahiptiler. Bu sayd, ,m,z nedenlerden dolayı, Osmanl, mahallelerinde çok s,k, bir otokontrol mekanizmas,n,n bulundu u söylenebilir²⁴⁸.

Mahalle sakinleri sakin olduklar, mahallenin giderlerini kar ,lamakla yükümlüydüler. Bu giderler; câmi, mescid, mekteb, çe me vb. yap,lar,n yap,lmas, ve onar,lmas,, imam, müezzin ve muallim ücretlerinin ödenmesi ve ~~tekalif-i örfi~~ ve ~~avâr,z-~~, ~~divaniyye~~ gibi vergilerdir. Bu nedenlerle Osmanl, mahallelerinde ya ayan sakinler birbirleriyle yard,mılamak ve mahallenin ihtiyaçlar,n, kar ,lamak için ~~avar,z akças,~~ ad,yla bir fon olu turmu lard,r²⁴⁹.

Mahallelerde ya ayan sakinlerin üzerine dü en vergilerin özellikle 18. yüzy,lødan itibaren art, göstermi tir. Ba larda ola anüstü durumlarda talep edilirken zamanla sürekli hale gelen avâr,z vergileri reayâ üzerindeki bask,y, artt,rm, t,r.

²⁴⁶ Yel-Küçüka ç., s. 325.

²⁴⁷ Özer Ergenç, öOsmanl, ehrindeki Mahallenin İlevi Üzerineö, *Osmanl, Ara t,r,malar, Dergisi, C. 4*, (1984), stanbul, s. 71.

²⁴⁸ Ergenç, s. 75.

²⁴⁹ Ergenç, s. 76.

Yüzyılın ortalarından itibaren tutulmaya başlanan tevzî defterlerinde de mahalle halkının üzerine çeşitli sebeplerle yüklenen harcamaların sonucunda halk bu masrafları karşılayamaz olmuştur. Bu sebeplerle, bazı durumlarda tevzî defterinde adı geçen masraflar, sırasıyla, içerisinde bulunan mahalle sakinlerinin ödememesi için ilgili masraflar ehirdeki diğer mahalle, esnaf ve köylere pay edilmiştir.

4.5.1. Balıkesir Mahallelerinden Tenzîl Edilen Masraflar

Öncelediğimiz dönem olan 1750-1800 yılları arasında Balıkesir ehirinde 20 mahalle bulunmaktadır. Ehirlerde mevcut olan mahalle, köy ve esnaf kendilerine tevzî edilen masrafları ödeyemedikleri durumlarda, ilgili masraflar ehirde ve köylerde meskun olan diğer vergi yükümlülerinin üzerine yüklenmekteydi. Bu dönemde farklı yıllarda ehirdeki mahallelerden bazıları kendilerine tevzî edilen masrafları ödeyemediklerinden dolayı, ilgili mahalleye düşen masrafları diğer mahallelerin, esnafın ve köylerin üzerine pay edilmiştir. Yapılan bu düzenlemelerde adı geçen masraflar ehire gelen paşaların ve onların kapı halklarının konaklama masrafları için verilmiştir.

1755-56 senesinde Cidde valisi Abdi Paşanın Balıkesir'e gelmesi sebebiyle yapılan harcamalardan dolayı ehirdeki Zmirler mahallesi sırasıyla düşmüştür. Kendilerinden paşanın atları için arpa temin edilmek istenmiştir. Ödemelerini aynı olarak yapmaları ya da istenen emtiaların nakit olarak vermeleri beklenen mahalle sakinleri bu ödemeyi yapamamışlardır. Bu yüzden tevzî defterinde ödemeleri gereken tutar olan 50 kuruşluk arpa ücreti Zmirler mahallesi sakinleri üzerinden düşümü ve ehirdeki diğer mahallelerin, köylerin ve esnafın ödeyecekleri tutara eklenmiştir²⁵⁰.

1778-79 senesinde Vezir Sürücü Çerkes Hasan Paşanın ve beraberinde kapı halkının Balıkesir'e terifleri sebebiyle paşaya ve kapı halkının ihtiyaçlarının karşılanması ve konaklaması için masraflar yapılmıştır. Bu masraflar çerçevesinde Zmirler mahallesinin üzerine Hasan Paşanın konaklayacağı paşanın masrafları tevzî edilmiştir. Ancak, Zmirler mahallesi sakinleri bu meblağları ödeyememişlerdir. Bu yüzden kendilerine tevzî edilen 20 kuruşluk masraf

²⁵⁰ B S, nr. 733, vr. 56a-2.

üzerlerinden dü ülmü ve ehirdaki di er mahallelerin, köylerin ve esnaflar,n ödeyecekleri tutara eklenmi tir. Görüldü ü üzere zmirler mahallesi sakinlerinin ekonomik durumu ilgili senelerde iyi olmad, ,ndan dolay,, üzerlerine yüklenen masraflar baz, dönemlerde tenzîl edilmi tir²⁵¹.

1798-99 senesinde Mara valisi Esseyid Mustafa Pa a ve beraberinde kap, halk, Bal,kesirø te rif etmi tir. Pa a ve kap, halk, için çe itli masraflar yap,lm, t,r. Bu masraflar nedeniyle Oruçgazi mahallesi sakinleri s,k,nt,ya dü mü lerdir. Bu sebeple, Oruçgazi mahallesinin ödeyece i tutar olan 50 kuru tenzîl edilmi tir. Mebla ehre ba l, köylere, ehirdaki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁵²

50 senelik süreç içerisinde ehirdaki di er mahalleler için ise bu ekilde düzenlenen kay,tlara rastlanmamas, ehir sakinlerinin en az,ndan üzerlerine yüklenen ehir masraflar,n, ödemekte büyük sorunlar ya amad,klar,n, göstermektedir.

4.6. Tevzî Defterlerinden Tenzîl Edilen Köylere Ait Masraflar

Osmanl, devletin malî politikalar, içerisinde köyler büyük bir öneme sahiptir. Köyler, ~~ç~~Cizye~~øø~~, ~~ç~~Avâr,z~~øø~~ vb. vergileri ödemenin yan,nda, âyni olarak üstlerine yüklenen yükümlülükleri yerine getirmekle mükelleftiler. Bunlar; ordunun geçece i yollar, düzeltmek, menzil te kilât, dahîinde derbent ya da menzilke olarak görev yapmak, eyalet ve sancak beylerine ödemekle yükümlü olduklar, vergileri ödeyemedikleri durumlarda verginin kar ,l, ,n, aynî olarak yerine getirmek ve gelip geçen devlet erkân,n, ve kap, halklar,n, a ,rlamak vb. yükümlülüklerdir. Bu sayd, ,m,z yükümlülüklerin en a ,r, ise köylerden gelip geçen sancak mutasarr,flar,n,n ve eyalet valilerinin köylerde konaklamalar, s,ras,nda yapt,klar, harcamalar, kar ,lamakt,r. Bu harcamalar köylerdeki reayân,n s,rt,na yüklenmi tir. Köyler ise bu harcamalar yüzünden s,k,nt,l, durumlara dü mü lerdir. Bu gibi durumlarda yukar,da mahalle örne ini verdi imiz tevzî edilen ücretin ehrin di er vergi yükümlülerine pay edilmesi uygulamas, devreye sokulmakta ve kendisine tevzî edilen mebla lar yüzünden s,k,nt,ya dü mü olan bölgedeki reayâ bir nebzedede olsa rahatlat,lmaya çal, ,lmaktad,r.

²⁵¹ B S, nr. 733, vr. 136b-1.

²⁵² B S, nr. 738, vr. 30a-2.

4.6.1. Bal,kesir Köylerinden Tenzîl Edilen Masraflar

nceledi imiz dönem olan 1750-1800 seneleri aras,nda baz, durumlarda s,k,nt,ya dü mü olan köylerin masraflar, tevezî defterlerinden dü lerek ödemeleri gereken tutar ehire ba l, di er köylere, mahallelere ve esnaflara yüklenmektedir. Bu dönemde Bal,kesir köylerinin durumuna bak,ld, ,nda ehirde ya ayan reayâdan daha s,k,nt,l, durumda olduklar, görülecektir.

lk olarak, 1756-57 senesinde ehirdeki müba irlerin konaklamas, ve a ,rlanmas, için köylerdeki hanlar ve konaklar seferber edilmi tir. Devlet erkan,n,n konaklamas, s,ras,nda yap,lan masraflar ehre ba l, köylere ve ehirdeki esnaflar ile mahalle sakinlerine tevezî edilmi tir. Ancak, Pa a ve Akçak,srak köyleri üzerlerine tevezî edilen masraflar, ödeyemeyeceklerini belirtmi lerdir. Bu yüzden hem Pa a hem de Akçak,srak köyüne tevezî edilen 20øer kuru luk konak masraf, üzerlerinden dü ülmü ve ehire ba l, di er köylere, ehirdeki esnaflara ve mahallelere pay edilmi tir²⁵³.

1762-63 senesinde Anadolu valisi Hüseyin Pa a,n Bal,kesirøe te rif etmesi sebebiyle masraflar yap,lm, t,r. Pa a, kap, halk,yla birlikte gelmi ve ehirde belirli bir süre konaklam, t,r. Bu süre zarf,nda kendisi için konaklama masraflar, yap,lm, t,r. Ancak, Akçak,srak köyü kendi üzerine dü en 20 kuru luk pay, ödeyemeyece inden dolay, köy üzerine tevezî edilen masraflar ehire ba l, di er köylere, ehirdeki esnaflara ve mahalle sakinlerine payla t,r,lm, t,r²⁵⁴.

1763-64 senesinde Bal,kesir ehirinde yap,lan masraflar,n hanelere tevezî s,ras,nda Asl,han köyü ödemek zorunda oldu u 20 kuru luk pay, ödeyememi ve köyün pay, di er köylere, mahallelere ve esnaflara pay edilmi tir²⁵⁵.

1775-76 senesinde Bal,kesirøe te rif eden Cidde valisi Abdi Pa a için masraflar yap,lm, t,r. Pa a, kap, halk,yla birlikte gelmi ve gelenler köylerde ikâmet ettirilmi tir. Pa a,n,n masraflar,n,n çok fazla olmas,ndan dolay, Bal,kesir kazas,na

²⁵³ B S. nr. 730, vr. 33a-1.

²⁵⁴ B S. nr. 731, vr. 7a-1.

²⁵⁵ B S. nr. 731, vr. 22b-1.

ba l, bütün köylerin toplamda 849,5 kuru olan masraflar, tenzîl edilmi ve bu pay ehirdeki esnaflarla mahalle sakinlerine pay edilmi tir²⁵⁶.

Yine, 1775-76 senesinde Karesi mutasarrıf, Osman Pa a'nın masraflar, Bal,kesir ehri ahalisine pay edilmi tir. Pa a'nın masraflar, nın fazla olmas, nedeniyle ekonomik durumu el vermeyen baz, köylerin masraflarda ki pay, tenzîl edilmi tir. Toplamda 18 köyün ödeyece i 960 kuru luk mebla di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁵⁷.

1777-78 senesinde Bal,kesir'e te rif edip ehirde bir süre ikâmet eden Hasan Pa a için konaklama masraflar, yap,ım, t,r. Pa a, kap, halk,yla birlikte ehirde ikâmet etmi olmas,na ra men, yap,lan masraflar bütün kaza dahîlindeki hanelere tevzî edilmi tir. Ancak, rvana, Köylü, Mendehorye, Halalca, Asl,han, Çand,r ve Yenice köyleri üzerlerine tevzî edilen masraflar, ödeyememi lerdir. Bu yüzden bu yedi köyün ödeyece i mebla olan 483 kuru ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir. Bu mebla içerisinde en yüksek ücreti ödeyecek olan köy ise 200 kuru ödeyecek olan Mendehorye köyüdür²⁵⁸.

1778-79 senesinde Bal,kesir ehri dahîlinde yap,lan masraflar, n ödenmesi s,ras,nda ekonomik olarak s,k,nt,da olan Kamç,l,, Atnos ve Çömlekçi köylerinin ehir masraflar,ndaki pay, tenzîl edilmi tir. Kamç,l, köyünün ödeyece i 50 kuru , Atnos köyünün ödeyece i 50 kuru ve Çömlekçi köyünün ödeyece i 40 kuru ilgili köylerden tenzîl edilerek ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁵⁹.

Yine, 1778-79 senesinde menzil te kilat, için yap,lan harcamalar, n tutuldu u tevzî defterinde Mendehorye²⁶⁰ köyü için yap,ım, bir tenzîl i lemi görmekteyiz. Mendehorye köyünün bu dönemde Bal,kesir kazas, dahîlinde derbent olarak çal, an bir köy olmas,ndan dolay, ehir dahîlinde yap,lan masraflarda köyün pay, olan 127,5

²⁵⁶ B S, nr. 733, vr. 56a-2.

²⁵⁷ B S, nr. 733, vr. 62b-2.

²⁵⁸ B S, nr. 733, vr. 111a-2.

²⁵⁹ B S, nr. 733, vr. 101a-1.

²⁶⁰ Detayl, bilgi için bkz. Mutlu Aslan, 1840 (H.1256) Tarihli Temettuât Defterine Göre Hüdâvendigâr Eyaleti Bal,kesir Sanca , Merkez Kazas,na Bağl, Ovaköy (Atanos), Halalca, Bal,kl, (Mendehorye) ve Çay,rhisar Köylerinin ktisâdi Ve İctimâî Durumu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007.

kuru luk mebla tenzîl edilmi ve mebla ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁶¹.

1778-79 senesine ait bir tevzî defteri kayd, daha bulunmaktad,r. Harcamalar Karesi mutasarr,f, Elhac Kas,m Pa a için yap,lm, t,r. Pa a için yap,lan masraflar,n tutuldu u defterde paylar,n, ödeyemeyecek durumda olan Pa a, Çandar, Tepecik, Yenice, At, Çitnehor, Ça , , Okuf, Nergis, Atnos, Halaca, Gök ve Kavakl, köylerinin masraflar, tenzîl edilmi tir. 13 köyün ödeyece i toplam mebla 595 kuru tur. Bu mebla içerisinde pay, en yüksek olan köy ise 250 kuru ödeyecek olan Pa a köyüdür. Mebla ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁶².

1778-79 senesine ait olan son tevzî defteri ise Vezir Sürücü Çerkes Hasan Pa a,n geli i sebebiyle tutulmu tur. Pa a, kap, halk,yla birlikte ehre te rif etmi ve yan,nda ayr,ca müba irlerde gelmi tir. Pa a için yap,lan masraflarda yine yukar,da örne ini verdi imiz 13 köyün masraflar, tenzîl edilmi tir. Tenzîl edilen masraf ise yine yukar,daki örnekle ayn, olmak üzere 595 kuru tur. Mebla ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁶³.

1787-88 senesinde Karesi mutasarr,f, Mehmed Pa a için harcamalar yap,lm, t,r. Yap,lan harcamalarda s,ras,nda Mendehorye köyü üzerine dü en pa a masraflar, tenzîl edilmi tir. Tenzîl edilen mebla 300 kuru tur. Mebla ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁶⁴.

Yine, 1787-88 senesinde Bal,kesiræ te rif eden Anadolu valisi Dervi Mehmed Pa a ehirde 11 gün ikâmet etmi ve hem kendisi hem de kap, halk, için harcamalar yap,lm, t,r. Bu harcamalar kapsam,nda Atnos köyü kendisine tevzî edilen 150 kuru u ödeyememi ve ödemesi gereken mebla tenzîl edilmi tir. Mebla ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁶⁵.

1788-89 senesinde Anadolu valisi Dervi Mehmed Pa a yine Bal,kesiræ te rif etmi tir. Pa a, kap, halk,yla birlikte ehirde belirli bir süre konaklam, ve hem kendisi hem de kap, halk, için harcamalar yap,lm, t,r. Bu harcamalar kapsam,nda

²⁶¹ B S, nr. 733, vr. 115b-1.

²⁶² B S, nr. 733, vr. 128a-2.

²⁶³ B S, nr. 733, vr. 136b-1.

²⁶⁴ B S, nr. 737, vr. 2a-1.

²⁶⁵ B S, nr. 737, vr. 15b-1.

Kamç,l, köyü kendisine tevzî edilen 150 kuru u ödeyememi ve ödemesi gereken mebla tenzîl edilmi tir. Mebla ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁶⁶.

1797-98 senesinde Anadolu valisi Vezir Ali Pa a Bal,kesirø te rif etmi tir. Pa a, kap, halk,yla birlikte gelmi ve ehirde üç gün ikâmet etmi tir. Pa a, üç günlük ikâmetinde Mendehorye köyünde kalm, t,r. Pa a ve kap, halk, için çe itli harcamalar yap,lm, t,r. Bu harcamalar kapsam,nda Mendehorye köyüne tevzî edilen 500 kuru tenzîl edilmi tir. Mebla ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁶⁷.

1798-99 senesinde Mara valisi Esseyid Mustafa Pa a Bal,kesirø te rif etmi tir. Pa a, kap, halk,yla birlikte gelmi ve hem kendisi hem de kap, halk, için harcamalar yap,lm, t,r. Bu harcamalar kapsam,nda ekonomik olarak s,k,nt,ya dü ecek olan Ay ebac,, Atnos, Ak ve Ça , köylerinin toplamda 300 kuru olan ödeyecekleri mebla tenzîl edilmi tir. Mebla ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir²⁶⁸.

Son olarak, 1799-1800 senesinde M,s,r seferi nedeniyle Bal,kesir ehrinden 85 nefer talep edilmi ve bu neferlerin ihtiyaçlar, Bal,kesir ahalisi taraf,ndan kar ,lanm, t,r. Tutulan tevzî deferinde üzerine dü en masraflar, ödeyemeyen Çömlekçi köyünün ödeyece i 420 kuru luk mebla tenzîl edilmi tir. Mebla ehre ba l, di er köylere, ehirdeki esnaf ve mahallelere pay edilmi tir. Ayr,ca, Çobanlar köyüne peri an olmamas, için ~~çadad-~~, vilayetø ad,yla tevzî defteri gelirlerinden 410 kuru luk yard,m yap,lm, t,r²⁶⁹.

²⁶⁶ B S, nr. 737, vr. 19a-1.

²⁶⁷ B S, nr. 738, vr. 8b-2.

²⁶⁸ B S, nr. 738, vr. 30a-2.

²⁶⁹ B S, nr. 738, vr. 51a-2.

5.SONUÇ

1750-1800 tarihleri aras,nda Bal,kesir kazas, dahîlinde tutulan 50 adet tevezî uygulamas,na ve inceledi imiz di er konulardaki çal, malara dayanarak baz, ç,kar,mlarda bulunmak mümkündür.

lk olarak, Bal,kesir kazas,ndaki mevcut tevezî defterlerinin mahiyeti incelenmi tir. Bu bölümde, tevezî uygulamalar,n,n tarihsel arka plan, üzerinde durulmu ve reayâ üzerine yüklenen bu vergilerin hangi artlarda ortaya ç,kt, , incelenmeye çal, ,lm, t,r. 16. yüzy,l,n sonundan itibaren Osmanl, mparatorlu unun u rad, , siyasi, askeri ve sosyal de i imler, tabi olarak malî sistemde de bir tak,m de i ikliklere yol açm, ve 17. yüzy,l,n sonlar,ndan itibaren yeni bir malî sektör olarak tevezî uygulamalar,n,n ilk örnekleri görülmeye ba lanm, t,r.

kinici olarak, tevezî uygulamalar,n,n hangi prensipler dahîlinde yürütülmeye çal, ,ld, , üzerinde durulmu tur. Aç,klamas,n, önceki bölümlerde vermeye çal, t, ,m,z üzere tevezî defterleri, ehir yönetiminde söz sahibi olan ehir Kethüdas,, Pazarba ,, Kad,, Mimarba ,, Çöp Suba ,s,, Mutasarr,f ve Vali gibi devlet görevlilerinin yan,nda raiyyet kökenli ve bulduklar, kazan,n önde gelen ki ilerinden olan Âyân ve Voyvoda gibi yöneticilerin ortak kat,l,m,yla *çümle marifet ve marifet-i erâle* prensibine uygun olarak haz,rlanmaktayd,lar. Yukar,da sayd, ,m,z bütün bu yöneticilerin kat,ld, , bir toplant, ile kaza dahîlinde yap,lan masraflar reayâya pay edilmekteydi. Kaza dahîlinde yap,lan her türlü masraf, kar ,layan tevezî defteri uygulamalar,n,n senede iki defa olmak üzere Ruz-, H,z,r ve Ruz-, Kas,m aylar,nda reayâdan talep edilmesi kararla t,r,lm, t,r. Sultan III. Selim döneminde 1792 senesinden itibaren kanun haline getirilmi olan bu uygulama prati e dökülemeyip teoride kalm, t,r. Bal,kesirdeki tevezî defteri uygulamalar,na bak,ld, ,nda, defterlerin büyük ço unlu unun bir senelik olarak haz,rland, , görülecektir. Bunun yan,nda reayâ üzerine ek bir yük olarak *Aral,k tevezî* uygulamalar, da bulunmakta olup, senede ikiden fazla tevezî uygulamalar,n,n da bulundu unu söylemek mümkündür.

Bu ekilde haz,rlanan tevezî defterlerinin kontrolü için bir sureti stanbulda gönderilmekte ve orada ilgili memurlar taraf,ndan kontrol edilmekteydi. E er tevezî

defterine yans,t,lan masraflar ilgili daire taraf,ndan kabul edilirse padi ah onay,na sunulmakta ve toplanmas,na izin verilmekteydi. Ancak bu kurala uyulmad, , ve sürekli olarak sistemin suistimal edildi i malumdur. Tevzî defterlerine yans,t,lan masraflar stanbul'un onay, olmadan da toplanm, t,r.

Üçüncü olarak, tevzî defterlerinde mevcut olan masraflar,n kaza sakinlerine pay edilme ekline bak,ld, ,nda ~~“Kaide-i belde”~~ denilen gelene in uyguland, , görülmektedir. Bu gelenek, kazadan kazaya farklı, farklı göstermektedir. Genel prensiplere göre, kaza dahîlinde yap,lan masraflar,n 2/3'ü kaza dahîlindeki mahalle ve esnaflara yüklenmekte, kalan 1/3'ük pay ise kazaya ba l, köylere da t,lmaktad,r. Ancak, Bal,kesir'deki tevzî uygulamalar,nda bu tarz bir payla t,rmadan söz etmek mümkün de ildir. Bal,kesir dahîlinde yap,lan ve tevzî defterlerine geçirilen masraflar,n reyâ üzerine tevcihi hane hesab, üzerinden yap,lm, , kazaya ba l, olan mahalle ve köylerden vergi mükellefi miktar, do rultusunda vergi al,nm, t,r. Baz, durumlarda mahallelere ait olan paylar,n Bal,kesir'de mevcut olan esnaflar,n üzerine tevcih edildi i ve esnaflar,n da masraflara ortak oldu u görülmektedir.

Dördüncü olarak, tevzî defterlerinde bulunan masraflar defterden deftere de i iklik göstermektedir. Baz, defterler pa alar,n harcamalar, için tutulmu ken, baz,lar, sava dönemlerine denk geldi inden mütevellit sava harcamalar, için yap,lan masraflar,n daha a r,ı,ta oldu u bir ekilde tutulmu tur. Bunlardan ba ka ehirde yap,lan masraflar,n a r,ı,ta oldu u tevzî defteri uygulamalar,na rastlamak da mümkündür. İlgili tevzî defterlerinde mevcut olan masraf miktarlar,na bak,ld, ,nda ise istisnalar bulunsada, genel olarak masraflarda bir art, e iliminden söz etmek mümkündür. nceledi imiz dönem içerisinde Bal,kesir kazas, ahalipleri için 1164 (1750-51) senesinde tutulan tevzî defterinde yap,lan masraflar,n toplam, 716 kuru iken, 50 sene sonra 1214 (1799-1800) tarihinde ayr, ayr, tutulan iki adet Bal,kesir tevzî defterinin toplam masraf, ise 147717 kuru tur. 50 sene içerisinde meydana gelen bu art, , hem tevzî defterlerinde mevcut olan masraf çe itlerinin artmas, hem de sistemin ta rada tamamen oturmas,yla aç,klanabilir. Ayr,ca, sistemdeki mevcut suiistimallerinde bu art, taki pay, büyüktür.

Be inci olarak, tevzî defterlerinde mevcut olan suiistimallere de inilmi tir. Sistemin ortaya ç,k, ,ndan itibaren zamanla hem ta radaki devlet görevlilerinin hem de yerel yöneticilerin sistemi ne ekillerde suiistimal ettikleri ortaya konmaya

çal, ,lm, t,r. Ta rada bulunan devlet yöneticileri ve yerel yöneticiler çe itli adlarla reayâdan tevzî defterlerinde istenen mebla lardan fazlas,n, tahsil etmi lerdir. Bu hukuksuzluklar, yaparken ise reayây, tehdit etmekten çekinmemi lerdir. Devletin içinde bulundu u s,k,nt,l, durum kendileri için bir f,rsat olmu ve her f,rsat,n, bulduklar,nda reayây, soymaktan çekinmemi lerdir. Bunun yan,nda, sistemdeki mevcut suiistimallere kar , devletin almaya çal, t, , önlemler irdelenmi tir. nceledi imiz dönemde devlet özellikle 18. yüzy,l,n son çeyre inden itibaren sistemdeki bozukluklar, düzeltebilmek için fermanlar ve adaletnâmeler yay,nlam, t,r. Sultan III. Selim, yap,lan usulsüzlüklere kar , yeni yönetmelikler ortaya koymu ve bunlara uymayanlar,n iddetle cezaland,r,lacaklar,n, ilan etmi sede, ta radaki yöneticiler bu uyar,lara kulak asmam, lard,r. Sultan II. Mahmud ise yap,lan usulsüzlüklere kar , tedbirlere ba vurmu tur. Sultan 1826 senesinde tevzî defterlerine yans,t,lan masraflar,n önceden ödenmesi durumunda ortaya ç,kan faiz gelirlerinin ortadan kald,r,labilmesi için ~~Memleket Sand,klar,øø~~ uygulamas,n, getirmi tir. Uygulama ile ta radaki her kaza toplayaca , mebla lar, buralara aktararak devlet görevlilerinin ödedikleri mebla lar,n kar ,l, ,nda ald,klar, faizlerden kurtulmaya çal, m, t,r. Ayr,ca Sultan II. Mahmud, yap,lan usulsüzlükleri iddetle cezaland,r,laca , uyar,s,n, tekrarlam, t,r. Ancak, yap,lan bütün uygulamalara ra men suiistimallerin önü al, namam, t,r.

Son bölümde ise, Bal,kesir tevzî defterlerinde bulunan masraf çe itlerinin kategorilerine göre ay,r,lmas, ve bu masraflar,n içeri inin aç,klanmas, gelmektedir. Bu ba lamda, Bal,kesir kazas,na ait olup, dört bölüme ay,r,d, ,m,z masraflar,n içerikleri aç,klanm, ve ilgili masraflar,n mebla lar, verilmi tir. Aç,klad, ,m,z imdâd-, seferiyye ve hazeriyye vergileri, menzil giderleri, mahkeme harçlar, ve devlet erkân, için yap,lan masraflar Bal,kesir tevzî defterleri içerisinde yer alan masraflar,n çok büyük bir k,sm,n, olu tumaktad,r. Son iki k,s,mda ise mahalle ve köylerin ehir için yap,lan masraflar nedeniyle zorda kalmalar, durumunda ödemeleri gereken ücretlerin tenzîl edilerek, ehirdeki di er mahalle ve köylere pay edilme uygulamalar, incelenmi tir.

Sonuç olarak, tevzî defteri uygulamalar, devletin kendi eliyle olu turdu u bir sistem olmay,p, ülkenin içinde bulundu u artlar neticesinde kendili inden olu mu bir malî yap,d,r. Tevzî uygulamalar, her ne kadar merkez maliyesini kapsayan harcamalar, bar,nd,rsada maliyenin ta ra k,sm,yla ilgilidir. Ancak, u da

unutulmamalıdır ki, ortaya çıkan sistem sadece tara maliyesi kapsamında değerlendirilemeyecek kadar büyük yeni bir mali sektördür. Sistemin uygulanması, esnasında ortaya çıkan meblağlar devletin diğer bütçelerindeki meblağlarla aynı boyutlardadır. Bu yeni mali sistemin ortaya çıkması, ise tesadüfidir. 18. yüzyılda, devletin mali alanında sıkıntılar ya da, bir geçiş süreci olup, sistemdeki değişikliklerin yapılmasında yeni yöntemlerin ortaya çıkması, bir dönemdir. Yalnızca devlet gelirlerinin neticesinde merkezi otoritenin zayıflamasıyla birlikte mali politikalar önceki döneme göre özel teebbüse daha açık hale gelmiştir. Bu dönemde devlet kendi isteğiyle, devletin elinde bulunan taraadaki yeni mali sektörü kontrol etme amacıyla hareket etmiştir. Ancak, devlet, sistemin sürdürülebilirliği açısından sistem içerisindeki bozukluklar, çoğu defa görmezden gelme ve legalleştirme yolunu seçerek, ilerleyen yıllarda devletin ekonomik yapısını, tamamiyle devlet tarafından ve otoritesini sürdürülürken, bu devletin kendi eliyle kuvvetlendirmesi, akabinde ise kabullenmek zorunda kalmıştır.

Konu, mali tarih kapsamında değerlendirildiğinde ise farklı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Önceki yüzyıllarda devletin elinde bulundurduğu gelirlerin önemli bir bölümünün zamanla taraaya kayması, sonucunda devlet ile tara arasında mevcut gelirlerden pay alma savaşı, başlamıştır. 17. yüzyıldan itibaren devletin elinde bulundurduğu gelirleri arttırmamasından dolayı, tara da bulunan tımar arazilerini merkez hazinesi kapsamında almamasına kararlı olarak tara, bu gelirleri tekrar kendi bünyesinde toplama savaşına girmiştir. 18. yüzyılda tasarruf edilen gelir kaynakları arttırılmaması, ise devlet içerisinde mevcut olan gelirlerin arttırılması, sonucunu doğurmuştur. Böylece tevzi uygulamaları, başlamıştır.

Konu, reayâ açısından değerlendirilecek olursa, sistemin genel olarak reayânı aleyhine olduğu sonucuna varılabilir. Sistemdeki mevcut çarpıklıklar, düzeltebilecek tek merci olan merkezi otoritenin yapılan hukuksulukları, mevrutları çabasıyla, doğrudan olarak reayâyı, mevrut durumuna sokmuştur. Sürekli olarak haksız yere mevrut olan reayânı, ise hem taraadaki hem de merkezdeki yöneticilere karşı, tavır almaması, kaçınılmaz olmuştur. Ancak, tevzi uygulamalarında ilk kez görülecek üzere, yapılacak masrafları reayânı temsilcilerinin de hazır bulunduğu toplantılarda kararlaştırılması, reayâyı azda olsa bir söz hakkı verildiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Nitekim, diğer masraflar için ödenen ücretler katılmı pay niteliğinde yapılmakta olup, Sultan II. Mahmud döneminde oluşturulan Memleket Sandıkları,

uygulamas, ile bir fon niteli i kazanm, t,r. Böylece, tevzî uygulamalar,nda temelleri at,lan her haneden e it oranda vergi alma usulü Tanzimatøn ilan,ndan sonra ortaya konacak olan yeni vergi sisteminde temelini olu turmu tur.

KAYNAKÇA

Ar iv Kaynaklar,

Bal,kesir erçyye Sicilleri (B S)

Nr. 729, 730, 731, 732, 733, 734, 736, 737, 738.

nceleme ve Ara t,rmlar

AKDA , Mustafa, õOsmanl, Tarihinde Âyânl,k Düzeni Devri (1730-1839)ö, *Tarih Ara t,rmlar, Dergisi*, S.7, (1970-1974), stanbul, s. 51-61.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, ~~ø~~lamøø *Diyanet slam Ansiklopedisi*, XXII, stanbul: Türkiye Diyanet Vakf, Yay,nlar,, 2000, s. 72-73.

AKYÜZ ORAT, Jülide, õAvâr,z Vergisi Üzerine Bir Çal, ma: 18. Yüzy,l Ba lar,nda Ankara Uygulamalar,ö, *Uluslar Aras, Sosyal Ara t,rmlar Dergisi*, C. 5, S. 22, (2012), s. 219-232.

AÇIKEL, Ali ve Abdurrahman Sa ,rl,, õTokat erçyye Sicillerine Göre Salyâne Defterleri (1771- 1840)ö, *stanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 41, (2005), stanbul, s. 95-145.

ASLAN, Mutlu, 1840 (H.1256) Tarihli Temettuæt Defterine Göre Hüdâvendigâr Eyaleti Bal,kesir Sanca , Merkez Kazas,na Bağl, Ovaköy (Atanos), Halalca, Bal,kl, (Mendehorye) ve Çay,rhisar Köylerinin ktisâdi Ve Îctimâî Durumu, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2007.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyas,,* çev.: Mehmet Ali K,lçbay, stanbul: Çeltüt Matbaac,l,k, 1990.

BEYD LL , Kemal, ~~ø~~III. Selimøø *Diyanet slam Ansiklopedisi*, XXXVI, stanbul: Türkiye Diyanet Vakf, Yay,nlar,, 2009, s. 420-425.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yap,s,,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay,nlar,, 1991.

- CEZAR, Yavuz, 18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı, Türkiye'de Oluşan Yeni Mali Sektörün Büyüklüğü Üzerine, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, S. 9, (1996), İstanbul, s. 89-143.
- ÇELİK, Enol, *Şehir Kethüdası, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Yayınları, 2010, s. 451-453.
- ÇETİN, Cemal, *Anadolu'da Faaliyet Gösteren Menzilhâneler (1690-1750)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2009.
- ÇETİN, Cemal, *Konya Şehir Masrafları, Çerçevesinde, Hatunsaray Ahalisinin Vergi Yükü Üzerine Bazı Tespitler (1675-1725)*, I. Uluslararası, Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu (Bildiriler 2-4 Ekim 2011), Konya, 2012, s. 347-359.
- ÇİFTÇİ, Cafer, 18. Yüzyılda Bursa Halkına Tevzî Edilen Şehir Masrafları, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, (2004), Bursa, s. 67-86.
- EFENDİ, Raîd Mehmed, *Tarih-i Raîd ve Zeyli ve Çelebizâde İsmail Âsım Efendi*, (Yayınlayan: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki Zgöer), İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- EMECEN, Feridun, *Zaferanos Paşası, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XLIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Yayınları, 2013, s. 72-73.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Neşriyatı, 2014.
- GENÇ, Serdar, *Osmanlı-Safevi Savaşlarında Sefer Organizasyonu ve Lojistik 1722-1725*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2012.
- GENÇ, Serdar, *Mısır Seferi (1798-1802): Askeri Başarının Sağlanması ve Karesi Sancağına, Osmanlı'dan Cumhuriyete Balıkesir*, Yeditepe Yayınevi, (2007), İstanbul, s. 219-242.
- GENÇ, Serdar, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karesi Sancağında Hububat Üretimi, Ticareti ve İstanbul'un Başına Katkısı*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2005.
- GENÇ, Serdar, *XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Balıkesir'de Ekmekçi Esnafı*, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 12, (2007), Bursa, s. 59-70.
- GÖYÜNÇ, Nejat, *Haneşahi, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, Yayınları, 1997, s. 552-553.

- GÜNAL ÖDEN, Zerrin, *Karesi Beyliği, Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 487-488.
- GÜNDOĞDU, Zeycan, *İzmir'de Kasap Hanı Mahallesi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2008.
- GÜNEYAÇI, Zübeyde, *Karesi Sancağının İdari Taksimatı ve Yerleşimleri*, ed.: Prof. Dr. Ali Duymaz, *Balıkesir Kent Tarihi (Coğrafya, Tarih Arkeoloji, Sanat Tarihi, Kültür ve Edebiyat)*, Balıkesir Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013, s. 117-126.
- GÜNEYAÇI, Zübeyde, *Balıkesir Kent Yaşamı*, ed.: Prof. Dr. Ali Duymaz, *Balıkesir Kent Tarihi (Coğrafya, Tarih Arkeoloji, Sanat Tarihi, Kültür ve Edebiyat)*, Balıkesir Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013, s. 137-153.
- GÜNEYAÇI, Zübeyde -Serdar Genç, *H. 1256/ M. 1840-41 Tarihli Balıkesir Nüfus Defteri (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*: Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları, No:9, 2013.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İstanbul, İlgili Kültür, 2014.
- LGÜREL, Mücteba, *Balıkesir*, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, V, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 12-14.
- LGÜREL, Mücteba, *Balıkesir'de Âyânlık Mücadelesi*, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 3, (1973), İstanbul, s. 63-75.
- NALCIK, Halil, *Military and Fiscal Transformation in Ottoman Empire*, *Archivum Ottomanicum*, VI, (1980), Louvain, s. 283-337.
- NALCIK, Halil, *Mehmed I*, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXVIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 391-394.
- NBA I, Mehmet, *Karesi Sancağı ve Dârecileri (1750-1800)*, ed.: Ahmet İmirgil, Murat Uluskan, Uğur Demir, Fatih Gürcan, Prof. Dr. Mustafa Çetin Varlık Armağanı, 2013, s. 246-259.
- KAHRAMAN, Seyit Ali, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul: Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, 1996.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi (Nizam-, Cedit ve Tanzimat Dönemleri 1789-1856)*, C. 5., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- KALEL, Hüseyin, *Osmanlı Madeni Para Rejiminde Enflasyona Yol Açması, Bakımlardan Tarihî Sebepleri*, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2, (2002), Isparta, s. 189-206.

- KENANO LU, M. Macit, *Vergi*, *Diyanet slam Ansiklopedisi*, XLIII, stanbul: Türkiye Diyanet Vakf, Yay,nlar,, 2013, s. 52-58.
- MERT, Özcan, *Âyân*, *Diyanet slam Ansiklopedisi*, IV, stanbul: Türkiye Diyanet Vakf, Yay,nlar,, 1991, s. 195-198.
- MUTAF, Abdülmecid, *Bal,kesir*de skan Edilen Ermenilerin Yönetim ve Müslüman Halkla İlişkileri, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, (2003), Manisa, s. 71-81.
- NAGATA, Yuzo, *Tarihte Âyânlar (Karaosmano ullar, Üzerine Bir nceleme)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay,nlar,, 1997.
- NEUMANN, Cristoph K., *Selanikte Onsekizinci Yüzyılın Sonunda Masarif-i Vilayet Defterleri: Merkezi Hukümet, Ta ra daresi ve ehir Yonetimi Ugeninde Mali İlemler*, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 16, (1998), stanbul, s. 69-97.
- ÖNTU , Mustafa Murat, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Bal,kesir ehrinin Fiziki, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2003.
- ÖZKAYA, Yücel, *Osmanlı İmparatorlu unda Âyânlar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay,nlar,, 1994.
- ÖZKAYA, Yücel, *XVIII. Yüzyılın Sonlarında Tevzî Defterlerinin Kontrolü*, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, (1981), Konya, s. 135-155.
- ÖZKAYA, Yücel, *Mütesellimlik*, *Diyanet slam Ansiklopedisi*, XXXII, stanbul: Türkiye Diyanet Vakf, Yay,nlar,, 2006, s. 203-204
- ÖZLÜ, Zeynel, *Göynük (Bolu) Ait Baz, Gelir ve Giderlerin Tahlili: Avârız Vergisi*, *OTAM*, S. 19, (2006), Ankara, s. 381-397.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, stanbul: Millî Eğitim Basımevi, C. II, 1993.
- PEKER, Hasan Sencer, *Avrupada Merkantilist Uygulamalar ve Osmanlı Ekonomisi ile Bir Karşılaştırma*, *Çankır, Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, (2015), Çankır,, s. 1-12.
- RADUDUSEV, Evgenij, *Les depenses locales dans l'Empire Ottoman au XVIIIe siècle; Selon des donnees de registres de cadastre de Ruse, Vidin et Sofia*, *Etudes Balkaniques*, XV/3, (1980), s. 74-94.
- SAK, Zeynep ve Cemal Çetin, *XVII ve XVIII Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Menziller ve Fonksiyonlar: Ak ehir Menzilleri Örneği*, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Ara tırmalar, Dergisi*, S. 16, (2004), Konya, s. 179-221.

SAM , emseddin, *Kâmûs-*, Türkiye stanbul 2005.

SARICAO LU, Mehmet Esat, *Malî Tarih Aç,s,ndan Osmanl, Devletinde Merkez-
Ya ra li kileri(II. Mahmud Döneminde Edirne Örne i)*, Ankara: Kültür
Bakanl, , Yay,nlar,, 2001.

SEV M, Ali, *Şüleyman ah*, *Diyanet slam Ansiklopedisi*, XXXVIII, stanbul:
Türkiye Diyanet Vakf, Yay,nlar,, 2010, s. 103-105.

SU, Kamil, *17. ve 18. Yüzy,llarda Bal,kesir ehir Hayat,*, stanbul: Resimli Ay
Matbaas,, 1937.

EN, Ömer, *Osmanl, Panay,rlar,(18.-19. Yüzy,l)*, stanbul: Eren Yay,nlar,, 1996.

TABAKO LU, Ahmet, *Türkiye ktisat Tarihi*, stanbul: Dergah Yay,nlar,, 1986.

TABAKO LU, Ahmet, *mdâdiyye*, *Diyanet slam Ansiklopedisi*, XXII, stanbul:
Türkiye Diyanet Vakf, Yay,nlar,, 2000, s. 221-222.

TANIDI, Duygu, *R-3 Numaral, Rusçuk erâyye Sicilinin Çeviriyaz,s, ve Tahlili(H.
1193-1100/M. 1682-1688)*, Eski ehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eski ehir 2013.

ÜNAL, Mehmet Ali, "Osmanl, Tarih Sözlü ü", stanbul: Paradigma Yay,nlar,, 2011.

ÜNLÜYOL, Aynur, *eriyye Sicillerine Göre XVIII. Asr,n lk Yar,s,nda Bal,kesir,
Uluda Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa 1995.*

URS NUS, Michael O. H., *Avar,z anesi und Tevzi anesi in der lokalverwaltung
des Kaza Manast,r (Bitola) im 17. Jh*, Quellen zur Geschichte des
Osmanishchen Reiches: 13-24 Prilozi za Orijentalnu Filologiju 30, (1980),
s. 481-490.

UZUNÇAR ILI, smail Hakk,, *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*, (Yay,na Haz,rlayan:
Abdülmecit Mutaf), Bal,kesir: Za nos Kültür ve E itim Vakf,, 2000.

UZUNÇAR ILI, smail Hakk,, *Sanca a Ç,kar,lan Osmanl, ehzadeleriö, Belleten,
C. XXXIX, S. 156 (1975)*, stanbul, s. 659-696.

UZUNÇAR ILI, smail Hakk,, *Osmanl, Tarihi*, C. 3. K. 1. Ankara: Türk Tarih
Kurumu Yay,nlar,, 1995.

YALÇINKAYA, M. Alaaddin, *The Provincial Reforms of the Early Tanzimat
Period as Implimented in the Kaza of Avrethisar*, OTAM, S. 6, (1995),
s. 343-385.

YEL, Ali Murat, Mustafa Sabri Küçüka ç,, *Mahalle*, *Diyanet slam Ansiklopedisi*,
XXVII, stanbul: Türkiye Diyanet Vakf, Yay,nlar,, 2003, s. 323-326.

WH TE, Sam, *Osmanl,øda syan klimi*, çev.: Nurettin Elhüseyini, stanbul: Alfa Yay,nc,l,k, 2013.

EKLER

Ek 1. Masraf Kayd, Transkripsiyonu (B S, nr. 732, vr. 7b-2)

Defter oldur ki i bu bin yüz seksen dört senesine mahsuben kütahya valisi devletlü vezir-i mükerrem ibrahim pa a hazretlerine ba emri ali tayîn olunan medine-i bal,kesir kazas,ndan imdad-, seferiyye ikibin yüz guru ve karesi mutasarr,f, miri miran-, kirâm uzun abdullah pa aya tayîn olunan imdad-, seferiyye bin dört yüz yirmi sekiz guru ve sene-i mezbura mahsuben muharrem-ül haram,n onuncu günü bir sene tamam,na de in medine-i mezbura menzil-i devlet-i aliyeden mürur-u ubur iden ulaklara zahmet çektirmemek art,yla ve cümle ittifâk,yla medine-i mezbura sükkandan elhac ibrahim a a menzilci nasb ve tayîn ber uhde ve kabul merkuma ücret-i menzil dört bin be yüz guru ve binba , kocaba a verilen zehayir f,r,nc,ya ve nan-, azîz ve âîr ve hatab ve saman ve mesarif saire ikiyüz yirmi bir guru ve börekçiler mahallesi ve elhac gaybi mahallesi konaklar,na irî rügan on guru karao lan mahallesi kona , be guru karye-i çay,rhisar saman dört guru selahaddin mahallesi kona , be guru ve izmirli mustafaya kahve baha iki guru mütesellim sab,k a aya kahve akçesi sekiz guru çitnehor karyesinin bargir ücreti üç buçuk guru umur bey mahallesi kona , be guru eyh lütfullah mahallesine konak be guru sene-i mezbura mahsuben güherçile mal, alt,yüz yirmi be guru karacalar beytülmal, akçesi elli guru ibrahim beyin bermucib defter-i müfredat üçyüz seksen dört buçuk guru hac, ismail mahallesi konak be harc-, defter alt,yüz guru harc-, ilamat senevi elli hüddâmiye altm, guru eminiye altm, guru katibe yirmi guru mahzariye alt, guru odaba , on be guru çavuş ana on guru tahsildar ikiyüz guru mecmu on bin be yüz seksen guru bali olub lakin mebla -i mezburdan ahali-i vilayetin tahsildar merkum ibrahim bey zimmetinde bundan akdem tevzî olunan deve ve bargir bahas,ndan bin üçyüz on guru alacak hakk, bad-el ihraç sahhul baki dokuz bin ikiyüz yirmi bir guru cümle ahali-i kaza-i marifeti ve marifeti erile kazan,n bad-el zam mevcut yüz k,rk hanesine tevzî olundukda has kurralar,n,n hanelerinden yirmi er guru tenzîl olunub has kurralar,na k,rk alt, ar guru on alt, ar para isabet edip vesair mahallat ve kurralar,na mevcut hanelerine altm, sekiz guru on alt, ar

para isabet etmekle fahrül âyân tahsildar ibrahim bey yedine tahsil cümle ittifak,yla verilen defter budur ki bervech-i ati zikr olunur.

